

. Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Кафедра безпеки життєдіяльності

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо організації роботи з охорони праці

*на допомогу керівникам та працівникам навчально-виховних
закладів*

м. Івано-Франківськ
2013

УДК 331.45(075.8)

ББК 65.247а73

0-75

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо організації роботи з охорони праці на допомогу керівникам та працівникам навчально-виховних закладів.

Укладачі: В.І.Кошель, М.Д.Майстер, Л.М.Височан, Л.В.Степанова, З.С.Ціховська. м.Івано-Франківськ. - 191 с.

Затверджено на засіданні методичної комісії кафедри безпеки життєдіяльності (протокол №3 від 29.10.2013 року), засіданні кафедри математичних і природничих дисциплін (протокол №3 від 29.10.2013 року) та на засіданні кафедри теорії і методики початкової освіти (протокол №4 від 23.10.2013р.).

Рекомендовано до друку методичною комісією кафедри безпеки життєдіяльності (протокол №3 від 29.10.2013 року), кафедрою математичних і природничих дисциплін (протокол №3 від 29.10.2013 року) та кафедрою теорії і методики початкової освіти (протокол №4 від 23.10.2013р.).

Рецензенти:

Єременко Сергій Анатолійович - кандидат технічних наук, доцент, начальник кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення, підполковник служби цивільного захисту, інституту Державного управління у сфері цивільного захисту МНС України;

Карбівська Уляна Миронівна - кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри агрохімії та ґрунтознавства інституту природничих наук ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», доцент кафедри безпеки життєдіяльності (за сумісництвом).

Укладачі:

Кошель Володимир Іванович - кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедрою безпеки життєдіяльності ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Майстер Марія Дмитрівна - інженер з охорони праці ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», викладач кафедри безпеки життєдіяльності (за сумісництвом);

Височан Леся Михайлівна - доцент кафедри математичних і природничих дисциплін Педагогічного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», доцент кафедри безпеки життєдіяльності (за сумісництвом);

Степанова Людмила Василівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Педагогічного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Стефаника», доцент кафедри безпеки життєдіяльності (за сумісництвом).

Ціховська Зоряна Станіславівна - фахівець з соціального страхування.

Охорона праці - це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я та працездатності людини в процесі праці.

Поняття «охорона праці» досить широке. Воно включає питання безпеки виробництва, створення здорових та безпечних умов праці, профілактику захворювань, пожеж, нещасних випадків тощо.

Забезпечення здорових і безпечних умов навчально-виховного процесу, запобігання нещасним випадкам серед його учасників покладається на власника або уповноважений ним орган і керівника закладу освіти. Відповідальність за дотримання вимог чинного законодавства з охорони праці несе керівник і всі працівники та учні навчального закладу.

Професійні спілки здійснюють контроль за дотриманням власниками законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належного виробничого побуту для працівників і забезпеченням їх засобами колективного й індивідуального захисту (ст. 41 Закону України «Про охорону праці»).

Дані методичні рекомендації можна використати для проведення практичних занять зі студентами вищих навчальних закладів з курсу: «Охорона праці в галузі освіти».

ОСНОВНІ ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ.

1. Закон України «Про охорону праці».
2. Кодекс законів про працю України.
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».
4. Закон України «Про пожежну безпеку».
5. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку».
6. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».
7. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».
8. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».
9. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. N 1112 «Деякі питання розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві».
11. НПАОП 0.00-4.03-04 «Положення про Державний реєстр нормативно-правових актів з питань охорони праці». Наказ Держнагляддохоронпраці від 08.06.2004 р. N 151.
12. НПАОП 0.00-4.09-07 «Типове положення про комісію з питань охорони праці підприємства». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. N 55.
13. НПАОП 0.00-4.11-07 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. N 56.
14. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». Наказ Держнагляддохоронпраці від 26.01.2005 р. N 15.
15. НПАОП 0.00-4.15-98 «Положення про розробку інструкцій з охорони праці». Наказ Держнагляддохоронпраці від 29.01.98 р. N 9.
16. НПАОП 0.00-4.21-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнагляддохоронпраці від 15.11.2004 р. N 255.
17. НПАОП 0.00-4.33-99 «Положення щодо розробки планів локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій». Наказ Держнагляддохоронпраці від 17.06.99 р. N 112.
18. НПАОП 0.00-6.03-93 «Порядок опрацювання та затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві». Наказ Держнагляддохоронпраці від 21.12.93 р. N 132.
19. НПАОП 0.00-6.13-05 «Порядок організації державного нагляду за охороною праці та гірничого нагляду в системі Держнагляддохоронпраці України». Наказ Держнагляддохоронпраці від 30.03.2004 р. N 92.
20. Рекомендації щодо організації роботи кабінету промислової безпеки та охорони праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 16.01.2008 р.
21. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи

управління охороною праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 07.02.2008р.

НОРМАТИВНІ АКТИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ.

1. ДБН В.2.5-28-2006 «Природне і штучне освітлення».
2. ДСанПіН 3.3.6.096-2002 Державні санітарні норми і правила при роботі з джерелами електромагнітних полів.
3. ДСН 3.3.6.042-99 Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень.
4. ДСН 3.3.6.037-99 Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку.
5. ДСН 3.3.6.039-99 Державні санітарні норми виробничої загальної та локальної вібрації.
6. НПАОП 0.00-1.28-10 Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин. Наказ Держгірпромнагляду від 26.03.2010 р. N 65.
7. НПАОП 0.00-2.23-04 «Перелік заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до валових витрат». Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2003 р. N 994.
8. НПАОП 0.00-8.24-05 «Перелік робіт з підвищеною небезпекою». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 р. N 15.
9. Перелік робіт, де є потреба у професійному доборі. Наказ МОЗ України та Держнаглядохоронпраці України від 23.09.94 р. N 263/121.
10. ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять».
11. Гігієнічні нормативи ГН 3.3.5-8-6.6.1-2002 «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу». Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2001 N 528.
12. Міждержавний стандарт ГОСТ 12.0.003-74 (1999) ССБТ «Опасные и вредные производственные факторы. Классификация».
13. Міждержавний стандарт ГОСТ 12.0.230-2007 ССБТ. Системи управління охороною праці. Загальні вимоги.
14. ДБН 2.09.04-87 Адміністративні та побутові будівлі.
15. Рекомендації щодо організації роботи кабінету промислової безпеки та охорони праці. Затверджені Головою Держгірпромнагляду 16.01.2008 р.
16. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці. Затверджені Головою Держгірпромнагляду 07.02.2008 р.
17. Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 р. N 559.
18. Директива Ради Європейських Співтовариств 89/391/ЕЕС «Про впровадження заходів, що сприяють поліпшенню безпеки й гігієни праці працівників».
19. Конвенція МОП 187 «Про основи, що сприяють безпеці й гігієні праці».
20. Міжнародний стандарт SA8000:2001 «Соціальна відповідальність».

SAISA8000: 2001 SocialAccountabilityInternational.

21. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Настанова по соціальній відповідальності». ISO 26000:2010 (Draft) Guidance on Social Responsibility.

22. Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007 Occupational health and safety management systems - Requirements. Системи менеджменту охорони праці - Вимоги.

23. Міжнародний стандарт OHSAS 18002, Guidelines for the implementation of OHSAS 18001. Настанова по впровадженню OHSAS 18001.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ.

1. <http://www.dnopr.kiev.ua> - Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду).

2. <http://www.mon.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

3. <http://www.mns.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства надзвичайних ситуацій України.

4. <http://www.social.org.ua> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

5. <http://www.iacis.ru> - Официальный сайт Межпарламентской Ассамблеи государств - участников Содружества Независимых Государств (МПА СНГ).

6. <http://base.safework.ru/iloenc> - Энциклопедия по охране и безопасности труда МОТ.

7. <http://base.safework.ru/safework> - Библиотека безопасного труда МОТ.

8. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».

9. <http://www.budinfo.com.ua> - Портал «Украина строительная: строительные компании Украины, строительные стандарты: ДБН ГОСТ ДСТУ».

10. <http://www.охрана.ru> - ОХРАНА. Интернет-газета о безопасности.

11. <http://www.tehdoc.ru> - Интернет-проект «Техдок.ру» - ресурс, посвященный вопросам охраны труда и промышленной безопасности.

12. <http://www.tehbez.ru> - Проект «Охрана труда в предпринимательстве», создан в рамках «Комплексной программы развития и поддержки малого предпринимательства в г. Москве».

13. <http://www.kodeks-luks.ru> - Нормативные документы в области охраны труда:

14. <http://www.gazeta.asot.ru> - Электронная версия газеты «Безопасность Труда и Жизни».

15. <http://www.asot.ru> - Центральный сайт Ассоциации специалистов по охране труда (РФ).

ОСНОВНІ ПИТАННЯ СТАНУ ОХОРОНИ ПРАЦІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

1. Наявність документів з охорони праці:

Статут закладу освіти. *(Наявність і правильність оформлення розділу з охорони праці).*

Матеріали по ліцензуванню закладу освіти. *(Наявність висновку з охорони праці).*

Правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників закладу освіти. *(Доведення працівникам за підписом).*

Колективний договір. *(Наявність розділу «Охорона праці», Комплексних заходів з охорони праці, матеріали по їх виконанню оформляються 2 рази на рік) .*

Накази керівника закладу освіти по особовому складі й особисті справи працівників. *(Правильність їхнього оформлення).*

Трудові книжки працівників закладу освіти. *(Організація їхнього зберігання й правильність заповнення).*

Посадові обов'язки з охорони праці працівників закладу освіти з їхніми особистими підписами. *(Доведення за підписом).*

Наказ керівника закладу освіти про призначення відповідальних осіб за організацію безпечної роботи. *(Видається щорічно перед початком навчального року у випадку зміни за штатним розкладом).*

Протокол зборів трудового колективу (профспілкової організації) про вибори уповноважених суспільних інспекторів з охорони праці.

Наказ керівника закладу освіти про призначення представників адміністрації до спільної комісії з охорони праці.

Наказ керівника закладу освіти про призначення комісії для перевірки знань з охорони праці.

Протоколи перевірки знань з охорони праці працівників закладу освіти. *(Оформляються один раз на 3 роки, знову прийнятих на роботу - протягом місяця).*

Посвідчення про перевірку знань з охорони праці керівника закладу освіти, його заступників і членів комісії з перевірки знань з охорони праці.

План організаційно-технічних заходів щодо поліпшення умов й охорони праці, здоров'я працівників та учнів. *(Складається на календарний рік.)*

План заходів щодо протипожежної безпеки закладу освіти. *(Складається на календарний рік).*

План заходів щодо попередження дитячого дорожньо-транспортного травматизму. *(Складається щорічно перед початком навчального року).*

Технічний паспорт на будинок закладу освіти. *(Переглядається в бюро технічної інвентаризації один раз на 5 років).*

Журнал технічної експлуатації будинку (спорудження) закладу освіти. *(Ведеться на кожен будинок і спорудження).*

Акти загального технічного огляду будинків і споруджень закладу освіти. *(Оформляється 2 рази на рік: навесні й восени).*

Акт готовності закладу освіти до нового навчального року. *(Оформляється*

щорічно перед початком навчального року).

Акти-дозволи на проведення занять у навчальних майстерень та в спортивних залах. *(Оформляються щорічно перед початком навчального року).*

Акти-дозволи на проведення занять у кабінетах фізики, хімії, біології, інформатики, ОБЖ. *(Оформляються для знову організованих і реконструйованих).*

Акти-дозволи на введення в експлуатацію устаткування в навчальних майстернях і лабораторіях. *(Оформляються щорічно).*

Перелік робіт з шкідливими і небезпечними умовами праці.

Матеріали щодо проведення атестації робочих місць за умовами праці. *(Оформляються не рідше одного разу на 5 років).*

Протоколи перевірки опору заземлення устаткування. *(Оформляються щорічно).*

Перелік видів робіт, виконуваних у порядку поточної експлуатації електроустановок. *(Затверджується керівником закладу освіти).*

Акти технічного обслуговування й перевірки внутрішніх пожежних кранів. *(Оформляються один раз на 6 місяців).*

Журнал обліку первинних засобів пожежегасіння.

Акт обробки дерев'яних конструкцій горищного приміщення будинку вогнезахисним складом. *(Оформляється один раз на 3 роки).*

Акти перевірки стану вогнезахисної обробки дерев'яних конструкцій горищного приміщення. *(Оформляються один раз на 6 місяців).*

Акт ревізії котельні. *(Оформляється щорічно перед початком опалювального сезону).*

Акт гідравлічного випробування (обпресування) опалювальної системи. *(Оформляється щорічно перед початком опалювального сезону).*

Перелік інструкцій з охорони праці. *(Затверджується керівником закладу освіти).*

Інструкції з охорони праці для всіх професій і робочих місць та видів робіт. *(Переглядаються один раз на 3 роки для робіт підвищеної небезпеки й 5 років - для звичайних).*

Протокол засідання профспілкового комітету з узгодження інструкцій з охорони праці.

Журнал реєстрації й обліку інструкцій з охорони праці.

Журнал обліку видачі інструкцій з охорони праці.

Програма вступного інструктажу з охорони праці. *(Затверджується керівником закладу освіти).*

Програма первинного інструктажу з охорони праці на робочому місці. *(Затверджується керівником або заступником керівника закладу освіти).*

Журнал реєстрації вступного інструктажу з охорони праці. *(Оформляється при прийомі на роботу).*

Журнал реєстрації інструктажу з охорони праці на робочому місці *(Оформляється при прийомі на роботу й на всіх працівників не рідше одного разу на 3-6 місяців).*

Журнал перевірки знань з техніки безпеки персоналу із 1 групою

електробезпечності або оформляється в журналі на робочому місці.
Журнал інструктажу учнів з техніки безпеки при організації суспільно корисної, продуктивної праці й проведенні позакласних і позашкільних заходів.
Наявність записів у класних журналах про проведення інструктажів учнів з охорони праці при проведенні занять з хімії, фізики, біології, трудового й професійного навчання, інформатики, фізичного виховання, ОБЖ.
Заповнення листка здоров'я в класних журналах на всіх учнів.
Журнал адміністративно-громадського контролю.
Журнал реєстрації нещасних випадків на виробництві.
Журнал реєстрації нещасних випадків із тими, які навчаються.
Журнал обліку професійних захворювань (отруень).
Журнал реєстрації аварій.
Дозвіл на виконання робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці.

2. Стан пожежної безпеки.

Наявність наказу керівника про протипожежний режим в закладі освіти.

Наказ видається щорічно, в якому визначаються:

- місця й припустима кількість зберігання лаків, фарб, розчинників й інших легкозаймистих рідин;*
- порядок прибирання приміщень, горючих відходів і пилу;*
- порядок знеструмлення електроустаткування у випадку пожежі й по закінченні робочого дня;*
- порядок проведення тимчасових вогневих й інших пожежонебезпечних робіт;*
- порядок огляду й закриття приміщень після закінчення роботи;*
- дії при виявленні пожежі;*
- порядок і терміни проходження протипожежного інструктажу, (а також призначені відповідальні за їхнє проведення; відповідальні за пожежну безпеку будинків й окремих приміщень).*

3. Наявність інструкції з пожежної безпеки.

(В інструкції визначаються: порядок утримання території, будинків і приміщень, у тому числі евакуаційних шляхів; заходу щодо забезпечення пожежної безпеки при проведенні навчально-виховного процесу, масових заходів, з експлуатації устаткування, виробництва, пожежонебезпечних робіт; порядок і норми зберігання пожежонебезпечних речовин і матеріалів; порядок збору, зберігання й видалення горючих речовин і матеріалів; порядок дій при пожежі: забезпечення безпечної й швидкої евакуації людей, не рідше одного разу на півріччя повинні проводити практичні тренування з евакуації людей з будинку при пожежі).

4. Наявність планів евакуації.

(План евакуації оформляється на кожен поверх будинку, затверджується керівником закладу освіти, підписується особою, відповідальною за пожежну безпеку. Він повинен містити текстову частину й

схему поверху, на якій наносяться шляхи й напрямки евакуації, місця розташування первинних засобів пожежогашіння й засобів зв'язку. План вивішується на видному місці, він повинен вчасно переглядатися з урахуванням наявних умов).

5. Наявність протипожежного куточка.

(У куточку повинні бути вивішені плакати про заходи пожежної безпеки, інструкції з пожежної безпеки, список добровільної пожежної дружини з їхніми обов'язками при пожежі), **а також кутка з охорони праці.**

(Де повинні бути вивішені плакати, інструкції з охорони праці, законодавчі та нормативні акти, копії наказів, які стосуються питань охорони праці і т. д.).

6. Наявність й укомплектованість внутрішніх пожежних кранів.

(Внутрішні пожежні крани повинні бути укомплектовані рукавами з приєднаними до них стовбурами, поміщені в настінні шафи, які пломбуються. У місцях з'єднання пожежного рукава із краном і зі стовбуром повинні бути гумові ущільнювальні прокладки. На дверцятах шафи повинен бути нанесений буквенний індекс із порядковим номером і номер телефону найближчої пожежної частини).

7. Своєчасність технічного обслуговування й перевірка працездатності внутрішніх пожежних кранів.

(Внутрішні пожежні крани не рідше двох разів у рік (навесні й восени повинні піддаватися технічному обслуговуванню й перевіряються на працездатність шляхом пуску води, для чого вибирають два дальні вище від усіх розташовані пожежні крани, розгортають пожежні рукава й повністю відкривають вентилі. Довжина компактного струменя повинна бути не менше 17м. Після цього пожежні рукави просушують і перекочують на нове укладання. Інші пожежні рукави повинні перекочуватися на нове укладання також не рідше двох разів на рік. Про результати технічного обслуговування й перевірки працездатності внутрішніх пожежних кранів складається акт).

8. Наявність показчиків пожежних гідрантів.

(У пожежних гідрантів і на стіні будинку повинні бути встановлені відповідні показчики, на яких чітко наносяться цифри, що вказують відстань до джерела. Пожежні гідранти повинні перебувати в справному стані, перевірятися не рідше двох разів на рік на водовіддачу зі складанням акту, а в зимовий час повинні бути утеплені й очищатися від снігу й льоду).

9. Наявність вогнегасників, сучасність їхньої перевірки й перезарядження.

(Будинок і приміщення закладу освіти повинні бути забезпечені вогнегасниками відповідно до норм. Хімічні пінні вогнегасники повинні перезаряджатися щорічно. Вуглекислотні вогнегасники повинні перевірятися

не рідше одного разу на 2 роки шляхом зважування (припустимий витік вуглекислого газу не повинен перевищувати 80 г протягом року). Балон вуглекислого вогнегасника повинен піддаватися гідравлічним випробуванням один раз на 5 років. Порошкові вогнегасники повинні проходити огляд на зарядних станціях один раз на 2 роки. На корпусі вогнегасників наноситься порядковий номер білою фарбою, а також повинні бути таблички із вказівкою дати їхньої перевірки або перезарядження, ваги заряду й розпису відповідальної особи. Всі первинні засоби пожежогашіння повинні бути зареєстровані в журналі обліку первинних засобів пожежогашіння).

10. Наявність і технічне обслуговування автоматичної пожежної сигналізації.

(Автоматична пожежна сигналізація встановлюється в кабінетах і лаборантських хімії, фізики, біології, навчальних майстернях, кабінетах обслуговуючих видів праці, кабінетах ОБЖ, радіовузлах, технічних засобів навчання, інвентарних для зберігання технічних засобів й апаратури, роздягальних, снарядних при спортивних залах, кімнатах інструктори й зберігання дрібного спортивного інвентарю, актових залах, кіноапаратних, обідніх залах, приміщеннях для груп продовженого дня, бібліотеках, канцеляріях, учительських, кімнатах технічного персоналу з господарською коморою, коморах сухих продуктів, білизняних, гладильних. Автоматична пожежна сигналізація повинна постійно перебувати у включеному стані й щорічно перевірятися на працездатність зі складанням акту).

11. Стан евакуаційних проходів, виходів, коридорів, тамбурів і сходів.

(Евакуаційні проходи, виходи, коридори, тамбури й сходи не повинні захищатися яким-небудь устаткуванням і предметами. Вихідні двері сходових кліток повинні мати ущільнення в притворах й обладнані пристроями самозакривання. Всі евакуаційні виходи повинні бути обладнані легко, що відкриваються запорами, і не забиватися цвяхами. У коридорах, вестибюлях, холах, на сходових клітках евакуаційних виходів повинні бути попереджувальні та вказівні знаки безпеки).

12. Стан горищних приміщень.

(Двері або люки горищних приміщень повинні бути постійно закриті на замок. На дверях або люках горищних приміщень повинні бути написи, що визначають місце зберігання ключів. Слухові вікна горищних приміщень повинні бути засклені й перебувати в закритому стані. У горищних приміщеннях не повинна сушитись білизна й не влаштовувати склади. Обробка дерев'яних конструкцій горищних приміщень вогнезахисним засобом повинна проводитися не рідше одного разу на 3 роки зі складанням акту. Перевірка стану вогнезахисної обробки повинна вироблятися один раз на 6 місяців зі складанням акту).

13. Зберігання фарб, лаків, розчинників й інших легкозаймистих рідин.

(Фарби, лаки, розчинники й інші легкозаймісті рідини повинні зберігатися в окремих будинках, складах).

14. Стан території закладу освіти.

(Територія повинна вчасно очищатися від горючих відходів, сміття, листя, сухої трави й т.п. Спалювання сміття на території забороняється, воно повинно збиратися й вивозитися).

15. Стан електробезпеки.

Наявність наказу керівника закладу освіти про призначення відповідального за електрогосподарство, організація навчання й перевірки знань з електробезпеки.

(Навчання відповідального за електрогосподарство закладу освіти повинно проводитися в навчальному центрі із присвоєнням 4 групи електробезпеки. Особи не електротехнічного персоналу, що виконують роботи, при яких може виникнути небезпека поразки електричним струмом, проходять інструктаж і перевірку знань один раз у рік із присвоєнням 1 групи електробезпеки із записом у журналі перевірки знань з техніки безпеки встановленої форми або в журналі інструктажу на робочому місці).

16. Наявність переліку видів робіт, виконується в порядку поточної експлуатації електроустановок.

(Перелік затверджується керівником закладу освіти).

17. Наявність протоколів перевірки опору ізоляції електромережі й заземлення устаткування.

(Перевірка опору ізоляції освітлювальної електромережі в сухих приміщеннях з неелектропровідними підлогами повинна проводитися не рідше одного разу на 6 років. В інших приміщеннях опір ізоляції електромережі й заземлення устаткування повинно проводитись щорічно зі складанням протоколів. Недоліки, виявлені при перевірці опору ізоляції електромережі й заземлення устаткування, усуваються електротехнічним персоналом зі складанням акту або протоколу).

18. Стан електрощитових кімнат.

(Вхідні двері в електрощитову кімнату повинна бути постійно закрита на замок, оббита з обох сторін жерстю із загином жерсті на торець дверей. На зовнішній стороні вхідних дверей повинно бути написане призначення приміщення, місце зберігання ключів і нанесений попереджувальний знак «Обережно! Електрична напруга». У приміщенні електрощитової не повинно бути сторонніх предметів, плафони на світильниках повинні бути герметичні, на підлозі біля електрощитової повинні бути діелектричні гумові коврики. Електрощитова кімната повинна бути оснащена вуглекислотним або порошковим вогнегасником й однією парою діелектричних рукавичок).

19. Стан електричних щитів.

(Всі електричні щити повинні постійно бути закриті на замки. На зовнішній стороні дверей електрощитів повинно бути нанесено: порядковий номер щита, що подається на щит напруга й попереджувальний знак «Обережно! Електрична напруга», а на внутрішній стороні дверей електрощитів повинна бути однолінійна схема електропостачання споживачів. Усередині електрощитів не повинно бути сміття, скупчення пилу й павутини, некаліброваних плавких вставок).

20. Стан електромережі.

(Світильники повинні бути надійно підвішені до стелі й мати світлорозсіювальну арматуру. Комутаційні коробки повинні бути закриті кришками. Корпуси й кришки електровиключачелів й електророзеток не повинні мати відколів і тріщин, а також оголених контактів і приводів. Всі електророзетки й пристрої, що відключають, повинні бути промартільні по номінальній напрузі).

Переконатися у відсутності нестандартних (саморобних) електронагрівальних приладів, повітряних ліній електропередачі й зовнішніх електропроводок, прокладених по території закладу освіти над горючими покрівлями, навісами й відкритими складами горючих матеріалів.

Паспорти на електроустановки.

21. Стан огороження земельної ділянки закладу освіти.

(Земельна ділянка повиненна мати огороження, висотою не менш 1,5 м для шкіл і професійних училищ не менш 1,6 м, для дошкільних закладів освіти й уздовж нього - зелені насадження).

22. Наявність освітлення території закладу освіти.

(На території повинні бути освітлені пішохідні доріжки, вхідні двері, ігрові й спортивні площадки з підводкою електроживлення до стовпів підземним кабелем. Дверцята комутаційних люків на бетонних стовпах повинні бути постійно закриті).

22. Озеленення території закладу освіти.

(Площа озеленення земельної ділянки повинна бути не менш 50% території ділянки. На території не повинно бути дерев сухостою, дерев і чагарників з отруйними плодами, а також колючих чагарників. Дерев повинні бути посаджені не ближче 15 м і чагарники не ближче 5 м від будинку).

23. Утримання території закладу освіти.

(Підходи до будинку не менше ніж за 100 м, в'їзди й входи на ділянку, проїзди й доріжки повинні мати тверде покриття. У літню пору вся ділянка за 1-2 години до приходу дітей повиненна щодня прибиратися, трава, квіти, чагарники, ігрові площадки й доріжки поливаються водою. У зимовий час ігрові площадки, доріжки, щаблі сходів повинні щодня очищатися від снігу й льоду, а

також посипатися піском. Сміття повинно систематично вивозитися з території установи, спалювати його на території забороняється. У дошкільних закладах освіти зміна піску в піскових ящиках повинна проводитися не рідше одного разу на місяць і на ніч піскові ящики повинні закриватися кришками. Господарська площадка повинна бути ізольована від інших зон, розташовуватися поблизу харчоблока, мати тверде покриття й окремий в'їзд із вулиці. Сміттєзбиральники повинні закриватися кришками й розміщуватися під покриттям, не ближче 25 м від будинку. Всі колодязі на території повинні бути закриті кришками, а ями повинні мати огороження).

24. Стан устаткування ігрових і спортивних площадок.

(Устаткування ігрових і спортивних площадок повинно бути справним, надійно встановленим й міцно закріпленим).

Відсутність у зимовий час на карнизах дахів і водостоку бурульок, що нависає льоду й снігу.

Стан охорони праці навчальних майстерень:

Наявність інструкцій з охорони праці на робочих місцях.

(Інструкціями з охорони праці повинні бути забезпечені всі робочі місця. Інструкції затверджуються керівником закладу освіти, на засіданні профспілкового комітету й переглядаються не рідше одного разу на 3 роки).

Наявність журналу реєстрації інструктажу учнів з охорони праці.

(Журнал оформляється при роботі учнів у технічних гуртках).

Наявність й укомплектованість медаптечки.

(Медаптечка повинна бути укомплектована необхідними для надання першої допомоги медичними й перев'язочними матеріалами, які заносяться до опису, що перебуває в аптеці. Поруч із медаптечкою повинен бути написаний і номер телефону найближчої лікувальної установи, а також повинна бути інструкція з надання першої допомоги при травмах).

Наявність санітарних носилок.

Розміщення устаткування в навчальних майстернях.

(Верстатне устаткування повинно встановлюватися біля вікон навчальних майстерень на відстані 40-50 см від стіни. Батареї й труби опалення повинні бути закриті діелектричним огороженням. Відстань між слюсарними верстками повинна бути не менш 80 см, а між рядами - не менш 100 см від станків верстата повинна відокремлювати відстань, не менша 9 см. Лежача на верстатах повинні бути встановлені на відстані не менш 100 см між їхніми осями. Крайні лежача повинні стояти від стіни не менш, ніж на 70 см. Відстань між столярними верстатами повинна бути, не менше 65 см, а між рядами - не менше 70 см. Циркулярна пилка й фугувальний верстат повинні встановлюватися в допоміжному приміщенні так, щоб навколо них залишалася досить вільного місця, не менше, ніж по 2,0 м для пересування оброблюваного матеріалу. При установці циркулярної пилки й фугувального верстата в приміщенні навчальної майстерні вони повинні бути обладнані кожухом, що

закривається на замок).

Наявність захисних сіток для рубання металу.

(При рубанні металу слюсарні верстати повинні бути обладнані захисними сітками, висота яких повинна бути не менше 1,0 м від поверхні верстата з комірками, не більше 3 мм).

Дотримання норми освітленості в навчальній майстерні.

(Найменша освітленість повинна бути при люмінесцентних лампах - 300 лк (20 вт/кв.м.) при лампах накаливання - 150 лк (48 вт/кв.м.).

Наявність і справність загального пристрою, що відключає електропостачання майстерні з робочого місця вчителя (майстра).

Наявність і справність вентиляційних пристроїв.

(Навчальна майстерня повинна бути обладнана приточною витяжною вентиляцією. Крім загальної приточно-витяжної вентиляції робочі місця з виділенням пилу повинні бути обладнані місцевими відсосами. Вентиляційні установки повинні піддаватися планово-попереджувальному ремонту, періодичному технічному й санітарно-гігієнічному випробуванню, результати яких заносяться до спеціального журналу. Незалежно від наявності вентиляційних установка у віконних прорізах повинні бути фрамуги, що відкриваються, для провітрювання).

Виконання вимог виробничої санітарії.

(Площа робочого місця на одного учня для навчання токарів повинна бути 6кв.м, фрезерувальників - 9-12 кв.м, слюсарів, ремонтників, збирачів й інших – 4 кв.м. Підлоги в навчальній майстерні повинні бути теплими, гладкими, але неслизькими, що не порошать. Підлоги після кожного навчального заняття повинні вбиратися вологим або іншим способом, що не допускає пилу. Скло вікон повинні очищатися від пилу й бруду не рідше 2-х раз на рік, арматура й лампи світильників - не рідше 2-х раз на місяць. Залучати учнів до цих робіт забороняється. Вентиляція повинна забезпечувати повітрообмін 20куб.м на годину на одну людину. Температура повітря повинна бути 15-17 °С. У навчальній майстерні повинні бути умивальники з гарячим водопостачанням й індивідуальними змішувачами, щітками й рушниками або їхніми пристроями, що їх замінюють. Майстерня повинна бути забезпечена доброякісною питною водою з температурою від +8 до +2 °С. Обов'язкова установка питних фонтанчиків або закритих баків, вода в яких повинна мінятися щоденно).

Стан верстатів.

(Кабель підключення верстатів повинен бути прокладений у трубі або гнучкому металевому рукаві. Кожен верстат повинен бути заземлений окремим мідним або алюмінієвим провідниковим розтином, не менше 4кв.мм загальному заземлюючому контуру будинку. Послідовне заземлення верстатів забороняється. Деталі верстатів, що рухаються й обертаються, провідні ремені повинні мати огороження. Токарні і фрезерні верстати повинні бути обладнані щітками-екранами з оргскла для захисту очей від поранення й засмічення стружкою. Захисні екрани заточувальних верстатів повинні бути обладнані мікрореміками. Місця, що підлягають огороженню повинні бути пофарбовані в червоний колір, що різко виділяється при знятому огороженні,

а пристрої, що обгороджують, повинні мати жовту смугу частини верстатів, що рухаються, також повинні бути пофарбовані в жовтий колір. Токарські верстати повинні бути укомплектовані гачками, обладнаними щітками, і щітками-сметками для видалення стружки. На підлозі біля верстатів повинні бути дерев'яні грати з діелектричними гумовими ковриками.)

Стан інструментів.

(Губки лещат повинні бути цілі й мати неспрацьовану насічку. Молотки й кувалди повинні мати опуклу, гладку, не збиту, без задирок, вибоїв і тріщин поверхні. Ручки молотків і кувалд повинні бути із твердих і гнучких порід деревини (клен, дуб, береза), мати овальний розтин, бути гладкими, без тріщин, задирок і сучків. Ручки молотків і кувалд повинні бути розклинені металевими або дерев'яними клинами. На хвостики напилків, стамесок повинні бути міцно насаджені ручки, стягнуті металевими кільцями. Ножівки й пилки повинні бути правильно розведені й гарне заточені. Рубанки, фуганки, шерхелі повинні мати гладку, рівно зачищену колодку, задній кінець якої у верхній частині повинен бути закруглений. Різці стругального інструмента повинні бути правильно заточені й не повинні мати вибоїв, вм'ятин, тріщин, задирок. Свердла повинні бути правильно й добре заточені).

Наявність металевого ящика із кришкою для промасленого ганчір'я.

Наявність і стан первинних засобів пожежогасіння.

(У навчальній майстерні повинні бути хімічний пінний і вуглекислотний вогнегасники, а також ящик з піском, пофарбований у червоний колір й укомплектований совком).

Наявність і стан засобів індивідуального захисту.

(Учням, учителям (майстрам) трудового й професійного навчання видаються безкоштовно халат бавовняний, берет, рукавиці комбіновані й захисні окуляри).

Наявність акту-дозволу на проведення занять й акту дозволу на введення в експлуатацію устаткування в навчальних майстернях.

Стан охорони праці в навчальних майстернях (кабінетах) обслуговуючих видів праці.

Наявність інструкцій з охорони праці.

(У навчальній майстерні (кабінеті) повинні бути інструкції з охорони праці при роботі із тканиною, при кулінарних роботах, при роботі з електронагрівальними приладами, які не рідше одного разу на 3 роки переглядаються й затверджуються керівником закладу освіти й на засіданні профспілкового комітету).

Наявність акту-дозволу на проведення занять у навчальній майстерні (кабінеті) обслуговуючої праці.

Наявність і заповнення журналу реєстрації інструктажу учнів з охорони праці.

(Журнал оформляється при проведенні з учнями гурткової роботи).

Наявність й укомплектованість медичної аптечки.

(Медична аптечка повинна бути укомплектована необхідними для надання першої допомоги медичними, перев'язочними матеріалами й протиопіковими засобами, які заносяться до опису, що перебуває в медичній аптеці. Поруч із медичною аптечкою повинні бути написані адреса й номер телефону найближчої лікувальної установи, а також повинні бути інструкції з надання першої допомоги при травмах).

Дотримання норми освітленості в майстерні (кабінеті).

(Найменша освітленість повинна бути: для майстерних кабінетів кулінарії й інших - при люмінесцентних лампах - 300 лк (20 вт/кв.м), при лампах накаливання - 150 лк (48 вт/кв.м), для швейних майстерень (кабінетів) - при люмінесцентних лампах - 400лк. (25 вт/кв.м), при лампах накаливання - 200 лк (64 вт/кв.м).

Наявність і стан інструмента індивідуального користування.

(Інструмент індивідуального користування видається учнем в укладаннях, у яких повинен бути опис. Не допускається використання іржавих голок і шпильок. Ножі повинні бути справні й добре заточені. Для захисту пальців рук від уколів в укладаннях повинні бути наперстки).

Стан електроприладів.

(Корпуси електричних плит й електричних швейних машин повинні бути заземлені мідним або алюмінієвим провідником розтином не менш 4 кв.мм до загального заземлюючого контуру будинку. Послідовне заземлення забороняється. Електропраски повинні мати електричні шнури без порушення ізоляції з вилками, які не мають тріщин і сколів. Під електронагрівальними приладами повинні бути термостійкі підставки).

Наявність і стан діелектричних гумових ковриків.

(Діелектричні гумові коврики повинні бути на підлозі біля електроплит, електричних швейних машин і біля місця для прасування електропраскою. Коврики повинні бути цілими без розривів і проколів).

Наявність і справність місцевої витяжної вентиляції над електричними й газовими плитами.

Наявність і стан кухонного й столового посуду, інструменту й інвентарю.

(Столи для оброблення м'ясної, рибної продукції й овочів повинні мати гігієнічне покриття. Кухонний посуд для готування їжі повинна бути емальованим, котрий не має відколів емалі. Не рекомендується використовувати посуд з алюмінію і його сплаву, забороняється використовувати пластмасовий посуд. Столовий і чайний посуд повинні бути без тріщин і сколів. Обробні ножі повинні бути справні, добре заточені, мати зручні й міцно насажені рукоятки. Для роботи з м'ясорубкою повинні бути дерев'яні штовхальники. Кухонний посуд, обробні дошки й ножі повинні бути промаркеровані).

Дотримання санітарно-гігієнічних правил.

(Температура повітря в майстерні (кабінеті) повинна бути 18-20 °С, вологість повітря - 40-60 %. Підлога повинна бути теплою, рівною, але неслизькою. Для миття посуду, овочів й інших продуктів повинні бути роздільні

раковини, ванни з підводкою гарячої й холодної води. Для збору харчових відходів повинні бути бочки (урни) із кришками, вміст яких щодня повинно виноситися в сміттєзбиральники. Після кожного заняття майстерня (кабінет) прибирається вологим способом, обробні столи промиваються гарячою водою. Для провітрювання майстерні (кабінету) повинні бути фрамуги, що відкриваються).

Наявність й справність первинних засобів пожежогасіння.

(Майстерня (кабінет) комплектується одним вогнегасником).

Наявність і стан засобів індивідуального захисту.

(Для учнів і вчителя (майстра) трудового й професійного навчання видаються безкоштовно халат бавовняний і косинка).

Стан охорони праці в кабінеті хімії.

Наявність інструкцій з охорони праці.

(У кабінеті повинні бути інструкції з охорони праці при роботі в кабінеті хімії, при проведенні демонстраційних досвідів, при проведенні лабораторних дослідів і практичних занять, які затверджуються керівником закладу освіти, профспілковим комітетом і переглядаються не рідше одного разу на 3 роки).

Наявність акту-дозволу на проведення занять у кабінеті хімії.

Наявність і заповнення журналу реєстрації інструктажу з охорони праці.

(Журнал оформляється при проведенні з учнями гурткової роботи або факультативних занять).

Наявність й укомплектованість медичної аптечки.

(Медична аптечка повинна бути укомплектована відповідно до додатка 5 «Правил з техніки безпеки для кабінетів хімії», у якій повинен бути опис медикаментів. На упаковках медикаментів проставляється порядковий номер відповідно до опису. На дверцятах медичної аптечки або поруч із нею вивішується інструкція з надання першої допомоги при травмах, а також номер телефону найближчої лікувальної установи).

Укомплектованість і розміщення меблів у кабінеті.

(Кабінет комплектується столами учнівськими й стільцями 4,5 й 6 ростових груп у наступному співвідношенні: 4 група - 15 %, 5 група - 75 %, 6 група - 10 %. Столи повинні мати покриття, стійке до слабких розчинів кислот і лугів і надійно прикріплюватися до підлоги. Учнівські столи й стільці повинні мати колірне маркування: групи 4 - червону, груп 5 - зелену, групи: - блакитну. На нижніх поверхнях кришок столів і сидінь стільців наноситься позначення групи меблів (у чисельнику) і діапазон росту учнів (у знаменнику). Відстань між переднім рядом лабораторних столів і демонстраційним столом повинно бути не менше 80 см).

Дотримання норми освітленості в кабінеті.

(Найменша освітленість повинна бути: при люмінесцентних лампах - 300 лк (20 Вт/кв.м), при лампах накаливання - 150 лк (48 Вт/кв.м).

Організація зберігання хімреактивів.

(Реактиви 7-ої групи зберігаються окремо в сейфі, ключі від якого повинні бути

в керівника закладу освіти й завідувача кабінетом. На внутрішній стороні дверцят сейфа повинен бути затверджений наказом керівника закладу освіти опис хімреактивів із вказівкою дозволених для зберігання максимальних мас й обсягів. Реактиви 2-ої й 5-ої груп зберігаються в лаборантській у шафі під замком. Реактиви 6-ої групи зберігаються в лаборантській у шафі під замком окремо від реактивів 4-ої й 5-ої груп. Реактиви 8-ої групи дозволяється розміщувати поруч із реактивами 2-ої, 5-ої й 6-ої груп. У всіх шафах повинен бути опис реактивів. На тарі з реактивом повинні бути етикетки з назвою реактивів і його хімічною формулою. При наявності в реактиві вогненебезпечних, отрутних і вибухонебезпечних властивостей на тарі повинна бути додаткова (нижче основної) етикетка з написом: «Вогненебезпечно» (червона), «Отрута» (жовта), «Вибухонебезпечно» (блакитна), «Берегти від води» (зелена). На етикетках реактивів проставляється арабською цифрою номер групи зберігання речовини. Заборонено використовувати наступні реактиви: калій металевий, калію хлорат, кислота бромоводородна, кислота йодоводородна, кислота плавикова, натрію пероксид, нітробензол, оксид ртуті, сульфат ртуті, свинцю нітрат, стронцію нітрат).

Організація зберігання легкозаймистих і горючих рідин.

(Посуд з легкозаймистими й горючими рідинами (реактиви 4-ої групи) повинен розміщуватися в переносному металевому ящику з верхнім розташуванням кришки, у якій повинно бути 6 отворів, діаметром 10 мм. Ящик повинен мати збоку металеві ручки, пофарбовані світлою фарбою й на кришці наноситься знак безпеки «Вогненебезпечно». На дно ящика насипається пісок, шаром не менш 5 см або укладається аркушевий азбест, шаром 1 см).

Наявність і справність витяжної шафи.

(Шафа повинна бути обладнана ефективною витяжною вентиляцією й усередині облицьованою (хімічно стійким покриттям), який легко миється. Робоча поверхня шафи повинна мати бортик для запобігання розтікання випадково розлитого розчину кислоти або луги).

Устаткування одного з водопровідних кранів - зйомним шлангом з насадкою для змиву зі шкіри їдких хімічних речовин, іншого крана - гумовою трубкою з насадкою для промивання очей.

Наявність скляної посудини, що закривається, місткістю не менш 3 л для збору відпрацьованих розчинів.

Наявність й стан первинних засобів пожежогасіння.

(У кабінеті повинне бути два вогнегасники, що закриваються кришкою, ящик з піском, місткістю 50 куб.дм укомплектований совком, місткістю не менш 2 кг піску, дві накидки з вогнезахисної тканини, розміром 1,2x1,8 м на 0,5x0,5 м). Наявність і стан засобів індивідуального захисту. (Учитель (викладач) і лаборант повинні бути забезпечені халатом бавовняним, фартухом з хімічно стійкого матеріалу, повністю закритими захисними окулярами й гумовими рукавичками).

Стан охорони праці в кабінеті фізики.

Наявність інструкції з охорони праці.

(У кабінеті повинні бути інструкції з охорони праці при роботі в кабінеті фізики, при проведенні демонстраційних дослідів, при проведенні лабораторних робіт і лабораторного практикуму, які затверджуються керівником закладу освіти, профспілковим комітетом і переглядаються не рідше одного разу на 3 роки).

Наявність і заповнення журналу реєстрації інструктажу з охорони праці.

(Журнал оформляється при проведенні з учнями гурткової роботи або факультативних занять).

Наявність й укомплектованість медичної аптечки.

(Медаптечка повинна бути укомплектована відповідно до додатка 5 Правил з техніки безпеки для кабінетів (лабораторій) фізики, у якій повинен бути опис медикаментів. На упаковках медикаментів проставляється порядковий номер відповідно до опису. На дверцятах медаптечки або поруч із нею вивішується коротка інструкція з надання першої допомоги при травмах, а також адреса й номер телефону найближчої лікувальної установи).

Укомплектованість і розміщення меблів у кабінеті.

Кабінет комплектується столами учнівськими й стільцями 4,5 й 6 ростових груп у наступному співвідношенні: 4 група - 30 %, 5 група - 60 %, 6 група - 10 %. Учнівські меблі повинні мати колірне маркування по ростовим групам. Демонстраційний стіл повинен бути встановлений на подіумі висотою 10-20 см на відстані, не менше 1 м від класної дошки. Відстань між переднім краєм подіуму й передніх учнівських столів повинна бути не меншою 80 см. Відстань від зовнішньої й внутрішньої стін до столів учнів повинна бути не меншою 0,5 м).

Устаткування радіаторів і трубопроводів опалювальної системи діелектричним (дерев'яним) огороженням.

Величина напруги, що подається на робочі столи учнів.

(Подана напруга повинна бути не більше 42 В змінного й не більше 110 В постійного струму).

Дотримання норми освітленості в кабінеті.

(Найменша освітленість повинна бути: при люмінесцентних лампах - 300 лк (20 Вт/кв.м), при лампах накаливання - 150 лк (48 Вт/кв.м)).

Стан щитів електропостачання.

(Корпуси електрощитів повинні бути заземлені мідним або алюмінієвим провідником розтином не менше 4 кв. мм. Електровимірвальні прилади, органи керування повинні бути цілі й справні).

Обробка штор затемнення в кабінеті вогнезахисним складом.

Наявність і стан первинних засобів пожежогасіння. (У кабінеті повинні бути хімічний пінний і вуглекислотний або порошковий вогнегасники, ящик з піском, укомплектований совком, щільна мішковина, просочена вогнезахисним складом).

Наявність і стан засобів індивідуального захисту.

(У кабінеті повинні бути: діелектричні рукавички, які випробовуються один раз на 6 місяців, інструмент із ізольованими ручками, що випробовується один раз на рік, покажчик напруги, що випробовується один раз на рік, діелектричний гумовий коврик, що щорічно піддається зовнішньому огляду).

Наявність акту-дозволу на проведення занять у кабінеті фізики.

Стан охорони праці кабінеті біології.

Наявність інструкцій з охорони праці.

(У кабінеті повинні бути інструкції з охорони праці при роботі в кабінеті біології, при проведенні демонстраційних дослідів, при проведенні лабораторних і практичних робіт, при роботі на навчально-дослідній ділянці, при проведенні екскурсій з біології).

Наявність акту-дозволу на проведення занять у кабінеті біології.

Наявність і заповнення журналу реєстрації інструктажу учнів з охорони праці.

(Журнал оформляється при проведенні з учнями гурткової роботи або факультативних занять).

Наявність й укомплектованість медичної аптечки.

(Медична аптечка повинна бути укомплектована відповідно до додатка 5 «Правил з техніки безпеки при вивченні біології», у якій повинен бути опис медикаментів. На упаковках медикаментів проставляється порядковий номер відповідно до опису. На дверцятах медичної аптечки або поруч із нею вивішується коротка інструкція з надання першої допомоги при травмах, а також адреса й номер телефону найближчої лікувальної установи).

Укомплектованість і розміщення меблів у кабінеті

(Кабінет комплектується столами учнівськими й стільцями 4,5 й 6 ростових груп у наступному співвідношенні: 4 група - 30 %, 5 група - 60 %, 6 група - 10 %. Учнівські меблі повинні мати колірне маркування за ростовими групами. Відстань між передніми столами учнів і демонстраційним столом повинна становити не менш 80 см дальність останнього місця учнів від класної дошки - не більше 10 м).

Дотримання норми освітлення в кабінеті.

(Найменше освітлення повинно бути: при люмінесцентних лампах - 300лк (20вт/кв.м), при лампах накаливання - 150лк (48вт/кв.м.).

Відсутність у кабінеті рослин, що містять отруйні речовини (олеандр, молочний та ін.), а також колючих рослин.

Організація зберігання скляного посуду, колючих й ріжучих інструментів.

(Скляний посуд, колючі та ріжучі інструменти повинні зберігатися в шафах (які замкнені на замки, із глухими дверними стулками без скла).

Наявність і стан первинних засобів пожежегасіння.

(У кабінеті повинен бути вогнегасник, ящик з піском, укомплектований совком).

Стан охорони праці в кабінеті інформатики.

Наявність інструкції з охорони праці.

Наявність акту-дозволу на проведення занять у кабінеті інформатики.

(Акт приймання в експлуатацію кабінету).

Наявність і заповнення журналу реєстрації інструктажу учнів з охорони праці.

(Журнал оформляється при проведенні з учнями гурткової роботи або факультативних занять).

Наявність й укомплектованість медичної аптечки.

(Медична аптечка повинна бути укомплектована необхідними для надання першої допомоги медикаментами й перев'язними засобами, які заносяться до опису. На упаковках медикаментів проставляється порядковий номер відповідно до опису. На дверцятах медичної аптечки або поруч із нею вивішується коротка інструкція з надання першої допомоги при травмах, а також адреса й номер телефону найближчої лікувальної установи).

Дотримання норми освітленості в кабінеті

(Найменше освітлення повинно бути: при люмінесцентних лампах - 400 лк (2 вт/кв.м), при лампах накаливання - 200 лк (вт/кв.м).

Наявність ефективної приточно-витяжної вентиляції кабінету або кондиціонерів повітря типу БК-1500, БК-2500, БК-200 та ін. (не менше трьох на кабінет).

Розташування й стан відео моніторів.

(Відеомонітори на робочих місцях повинні розташовуватися так, щоб сонячні промені й відблиски від вікон не падали в поле зору учнів і на екрани відеомоніторів, а також на екранах не повинні відбиватися світильники. Робочі місця з відеомоніторами стосовно вікон повинні розташовуватися так, щоб природне світло падало збоку, переважно ліворуч. Відстань у напрямку тилу між відеомоніторами повинне бути не менше 2,0 м, а між бічними поверхнями відеомоніторів - не менше 12 м. Площа на одне робоче місце повинно бути не менше 6,0 кв.м, а обсяг не менше 24 куб.м. Відеомонітори повинні бути оснащені захисними екранами. Зображення на екранах відеомоніторів повинне бути яким, гранично чітким у межах оптимального діапазону).

Дотримання санітарно-гігієнічних норм у кабінеті.

(Температура повітря в кабінеті повинна бути в межах 19-21 °С, відносна вологість повітря в межах 62-55 %. Для підвищення вологості повітря варто застосовувати зволожувачі повітря, що заправляють щодня дистильованою або прокип'яченою питною водою. У кабінеті перед початком занять і після кожної академічної години варто здійснювати наскрізне провітрювання. У кабінеті щодня повинно проводитися вологе збирання, а екрани відеомоніторів протиратися від пилу. Чищення скла віконних рам і світильників повинно проводитися не рідше двох разів на рік. Поверхня підлоги в кабінеті повинна

бути рівною, без вибоїв, неслизькою й зручною для очищення, та мати антистатичні властивості. Стіни кабінету повинні бути пофарбовані холодними тонами фарб: світло-блакитними, ясно-зеленими, ясно-сірими кольорами. Не допускається використання блискучих поверхонь в обробці інтер'єра кабінету. Забороняється для обробки внутрішнього інтер'єра застосовувати полімерні матеріали (деревностружкові плити, шаруватий паперовий пластик, синтетичні килимові покриття та ін.), що виділяють у повітря шкідливі хімічні речовини. На вікнах повинні бути штори під колір стін, які не пропускають природне світло й повністю закривають віконні прорізи. Не допускаються штори чорного кольору. Вся інформація на стінах повинна бути закрита плівкою. У кабінеті не допускається крейдова дошка.

Режим навчальних занять із учнями.

(Тривалість роботи за відеомоніторами не повинна перевищувати: для учнів 1-х класів - 10 хвилин, для учнів 2-5 класів - 15 хвилин, для учнів 6-7 класів - 20 хвилин, для учнів 8-9 класів - 25 хвилин, для учнів 10-11 класів на першому уроці - 30 хвилин, на другому уроці - 20 хвилин. Перерва між заняттями повинна бути не меншою 10 хвилин, під час якої проводиться комплекс вправ для очей і фізичні вправи для профілактики загального стомлення).

Устаткування робочих місць учнів.

(Ширина робочого стола повинна бути не менше 75 см, глибина - не менше 55 см. Одномісний робочий стіл повинен мати дві поверхні: одна горизонтальна для установки відеомонітора й друга з кутом нахилу 12-15 °С для установки клавіатури. Для освітлення робочих місць повинні використовуватися переважно лампи типу ЛБ).

Наявність і стан первинних засобів пожежегасіння.

(У кабінеті повинні бути два вуглекислотних вогнегасники).

Стан охорони праці в спортивному залі.

Наявність інструкції з охорони праці.

(У спортивному залі повинні бути інструкції з охорони праці при заняттях гімнастикою, легкою атлетикою, проведенні занять по лижах, із спортивних і рухливих ігор, проведенні змагань, які затверджуються керівником закладу освіти, профспілковим комітетом і переглядаються не рідше одного разу на 3 роки).

Наявність акту-дозволу на проведення занять у спортивному залі.

Наявність і заповнення журналу реєстрації інструктажу учнів з охорони праці.

(Журнал оформляється при заняттях учнів у спортивних секціях і гуртках).

Наявність й укомплектованість медаптечки. (Медаптечка повинна бути укомплектована відповідно до розділу 4 «Правил безпеки занять з фізичної культури й спорту», у якій повинен бути опис медикаментів. На упаковках медикаментів проставляється порядковий номер відповідно до опису. На дверцятах медаптечки або поруч із нею вивішується коротка інструкція з

надання першої допомоги при травмах, а також адреса й номер телефону найближчої лікувальної установи).

Наявність описів у спеціальному журналі про результати випробувань спортивного інвентарю, устаткування й вентиляційних пристроїв.

(Випробування спортивного інвентарю, устаткування й вентиляційних пристроїв і запис їхніх результатів у спеціальному журналі проводиться перед початком нового навчального року).

Дотримання норми освітленості в спортивному залі.

(Найменша освітленість повинна бути: при люмінесцентних лампах - 200 лк (13 Вт/кв.м), при лампах накаливання - 1 лк (32 Вт/кв.м).

Наявність захисного огородження вікон і світильників від ударів м'ячем.

Наявність огородження батарей і трубопроводів опалювальної системи сіткою або дерев'яними щитами, а також огородження виступаючих частин конструкцій по периметру залу панелями, висотою не менше 1,8 м).

Наявність плану евакуації зі спортивного залу у випадку виникнення пожежі, двох вогнегасників й устаткування запасного виходу із залу засуvom, який легко відкриється.

Стан спортивних снарядів й устаткування.

(У вузлах і зчленуваннях спортивних снарядів не повинно бути люфтів, хитань, прогинів. Жердини, бруси не повинні мати тріщин і сколів. Гриф поперечини повинен бути захищений і не мати іржі. Обшивання коня, козла й гімнастичних матів не повинна бути порване. Наповнювач матів повинен бути рівномірно розподілений по всій поверхні).

Стан підлоги у спортивному залі.

(Підлога спортивного залу повинна бути пружною, без щілин і застругів, мати рівну, горизонтальну й неслизьку поверхню, пофарбованою емульсійною або силікатною фарбою.

Дотримання санітарно-гігієнічних норм.

(Температура повітря в спортивному залі повинна бути 15-17 °С, у роздягальних - 19-23 °С, у душових - 25 °С. Вологе прибирання спортивного залу повинно проводитися не менше двох разів на день, вибивання матів на відкритому повітрі не рідше одного разу на тиждень. Спортивний зал перед початком занять, після кожного уроку й наприкінці робочого дня повинен ретельно провітрюватися).

Санітарний стан роздягальних, туалетних і душових приміщень. Устаткування роздягальних гачками (шафами) і ослонами для роздягання, душових - індивідуальними змішувачами холодної й гарячої води, ґратами для миття.

Стан охорони праці на харчоблоці.

Наявність інструкцій з охорони праці на всіх робочих місцях.

Наявність і заповнення журналу реєстрації інструктажу працівників з охорони праці на робочому місці.

Наявність й укомплектованість медичної аптечки.

(Медична аптечка повинна бути укомплектована необхідними для надання першої допомоги медикаментами й перев'язочним матеріалом, а також противоопіковими засобами, які заносяться до опису, що знаходиться в аптечці. На дверцятах медичної аптечки або поруч із нею вивішується коротка інструкція з надання першої допомоги при травмах, а також адреса й номер телефону найближчої лікувальної установи).

Наявність і справність стандартних світильників.

(Світильники повинні бути герметичні, мати закриті плафони або ковпаки).

Наявність і справність приточно-витяжної вентиляції.

Наявність заземлення електроприладів, мийних ванн і справність пристроїв, що відключають.

Наявність діелектричних гумових килимків на підлозі біля електроприладів й електроустаткування.

Наявність маркування номінальної напруги на всіх електророзетках і пристроях, що відключають.

Наявність маркування обробних дощок і ножів.

(Обробні дошки й ножі повинні бути промаркеровані: СМ - сире м'ясо, ВМ - варене м'ясо, СР - сира риба, ВР - варена риба, З - сирі овочі, В - варені овочі, Х - хліб).

Наявність маркування кухонного посуду.

Наявність і стан їдальні й чайного посуду.

(Посуд їдальні повинен бути порцеляновий, емальований або із нержавіючої сталі. Не рекомендується застосувати алюмінієвий посуд й забороняється пластмасовий посуд. Чайний посуд не повинен мати тріщин і сколів).

Наявність штовхальників для роботи з м'ясорубками.

Дотримання санітарно-гігієнічних норм.

(Перед входом у їдальню (буфет) повинні бути умивальники з розрахунку один кран на 20 посадкових місць. Столи в обідньому залі повинні мати гігієнічне покриття, що легко миється, стійке до високої температури й дезінфікуючих засобів. Столи щодня миються гарячою водою із содою й милом, а після кожної посадки учнів протираються вологими чистими ганчірками. Для миття столового посуду повинні бути трьохгніздові мийні ванни).

Своєчасність проходження працівниками їдальні (буфету) обов'язкових профілактичних медичних обстежень.

Дотримання строків зберігання й реалізації особливо продуктів, які швидко псуються.

Наявність і стан спецодягу й спецвзуття.

(Працівники їдальні (буфету) повинні бути забезпечені халатами бавовняними, ковпаками, косинками: посудомийки - гумовими рукавичками й гумовими чоботями).

Наявність і справність первинних засобів пожежогасіння.

(Харчоблок повинен бути забезпечений вогнегасником).

Стан охорони праці в приміщеннях дошкільних закладів освіти.

Наявність інструкцій з охорони праці.

(Інструкції з охорони праці повинні бути на всіх робочих місцях, які затверджуються керівником дошкільного закладу освіти, профспілковим комітетом і переглядаються не рідше одного разу на 3 роки).

Дотримання санітарно-гігієнічних правил.

(Температура повітря в приміщеннях повинна бути в межах установлених норм. Для контролю температури повітря в групових і спальних приміщеннях повинні бути кімнатні термометри. Відносна вологість повітря повинна бути 40-55 %. Прибирання приміщень повинно проводитися щодня вологим способом при відкритих вікнах або фрамугах. Підлоги варто мити не менше двох разів на день. Дитячі шафки для одягу щодня протираються й один раз на тиждень миються. Вологе прибирання приміщень повинно проводитися із застосуванням мийних засобів. Підлоги в туалетних кімнатах миються 2 рази на день із застосуванням мийних засобів. Прибиральний інвентар для туалету повинен мати сигнальне маркування яскравим кольором і зберігатися в туалетній кімнаті в спеціальній шафі окремо від іншого прибирального інвентарю. Столи в групових приміщеннях промиваються гарячою водою з милом і до, й після кожного прийому їжі. Щодня гарячою водою милом протираються стільці).

Утримання дитячих іграшок.

(Знову придбані дитячі іграшки перед надходженням до групових кімнат повинні митися протягом 15 хвилин проточною водою з температурою 37°C. Надалі іграшки в 1-ій групі раннього віку повинні митися 2 рази на день гарячою водою, щіткою, милом й 2% розчином питної соди, потім промиватися проточною водою й просушуватися. Іграшки для дітей більшого віку миються щодня наприкінці дня. М'яконабивні іграшки щодня наприкінці дня повинні дезінфікуватися бактерицидними лампами протягом 30 хвилин, установленими на відстані 25 см від іграшок).

Наявність і утримання медичної аптечки.

(У кожній груповій кімнаті повинна бути медична аптечка, укомплектована необхідним для надання першої допомоги медичними і перев'язочними засобами, які заносяться до опису. На дверцятках медаптечки повинно бути написані адреса й номер телефону найближчої лікувальної установи. Медаптечки повинні розміщуватися в місці, недоступному дітям).

Стан внутрішніх дверей.

(Внутрішні двері, що мають часткову заскленість, повинні бути закриті з обох сторін огороженням (рейковим екраном) на рівні росту дитини).

Стан огороження сходів.

(Висота огороження сходів повинна бути не менше 1,3 м, а висота поручнів для дітей біля стін сходової клітки - 0,5 м. В огороженні сходів вертикальні елементи розташовуються із просвітом не більше 1 см, горизонтальні елементи в огороженнях сходів не допускаються).

Стан підлоги.

(Підлога в приміщеннях групових, гральних, спальних, медичних приміщень, ізолятора, коридору повинні бути дощата, паркетна або покрита лінолеумом. У приміщеннях групових і гральних кімнатах, розташованих на першому поверсі, підлога повинна бути опалювальною).

Дотримання норми освітленості.

(Найменша освітленість у групових кімнатах, залах для музичних, гімнастичних занять повинна бути: при люмінесцентних лампах 200 лк (13 Вт/кв. м) при лампах накаливання - 100лк (32 Вт/кв. м). У приміщеннях для навчання 6-літніх дітей рівень освітленості повинен бути: при люмінесцентних лампах 300 лк (20 Вт/кв. м) при лампах накаливання -150 лк (48 Вт/кв.м).

Наявність огороження опалювальних приладів зйомними дерев'яними ґратами.

(Не допускається огороження із деревесностружкових плит).

Маркування дитячих меблів.

(Дитячі меблі повинні мати колірне маркування за ростовими групами: група А - білу, група В - зелену, група В - блакитну, група Г - жовтогарячу, група Д - жовту, група Ж - червону. Крім того, на нижніх поверхнях кришок столів і сидінь стільців наносяться позначені групи меблів (у чисельнику) і діапазон росту дітей (у знаменнику)).

Розміщення в спальних приміщеннях.

(При розміщенні ліжок необхідно дотримуватись наступної відстані: між ліжками й зовнішньою стіною - 60 см, між узголів'ями ліжок - 20 см, проходи між рядами ліжок - 100 см).

Організація провітрювання приміщень.

(У приміщеннях гральних, групових і спальних кімнат повинно бути забезпечене природне наскрізне або кутове провітрювання, що проводиться під час відсутності дітей і закінчується за 30 хвилин до повернення дітей у кімнати. Прогулянка дітей на відкритому повітрі повинна проводитися не менше двох разів на день).

Стан охорони праці в пральні.

Наявність інструкцій з охорони праці.

(Інструкція з охорони праці повинна бути на всіх робочих місцях, яка затверджується керівником закладу освіти, профспілковим комітетом і переглядається не рідше одного разу на 3 роки).

Наявність і справність стандартних світильників.

(Світильники повинні бути герметичні, мати закриті плафони або ковпаки).

Наявність й укомплектованість медичної аптечки.

(Медаптечка повинна бути укомплектована необхідними для надання першої допомоги медичними і перев'язочними засобами, які заносяться до опису. На дверцятах медаптечки або поруч із нею повинна бути коротка інструкція з надання першої допомоги при травмах, також адреса й номер

телефону найближчої лікувальної установи).

Наявність і справність приточно-витяжної вентиляції.

Наявність заземлення електричних пральних машин, ванн для замочування білизни й справність пристроїв, що відключають.

Наявність запобіжних пристроїв дерев'яних огорож і діелектричних гумових килимків на підлозі біля електричних пральних машин.

Наявність маркування номінальної напруги електророзеток і запобіжних пристроїв.

Стан покриття підлоги.

(Підлога повинна бути вологостійкою, рівною, не слизькою. У підлозі повинен бути передбачений злив води в каналізаційну систему).

Наявність і стан спецодягу й спецвзуття.

(Працівники пральні повинні бути забезпечені халатами бавовняними, гумовими рукавичками й гумовими чоботами, а також ковпаками або косинками.).

Стан охорони праці в гладильній.

Наявність інструкції з охорони праці.

(У гладильній повинна бути інструкція з охорони праці при роботі з електричною праскою, що затверджується керівником закладу освіти, профспілковим комітетом і переглядається не рідше одного разу на 3 роки).

Наявність й укомплектованість медаптечки.

(Медаптечка повинна бути укомплектована необхідними для надання першої допомоги медичними, перев'язними й противоопіковими засобами, які заносяться до опису. На дверцятах медаптечки або поруч із нею вивішується коротка інструкція з надання першої допомоги при травмах, а також адреса й номер телефону найближчої лікувальної установи).

Стан електричних приладів.

(Електропраски повинні мати електричні шнури без порушення ізоляції з качанами, що не мають тріщин і сколів).

Наявність термостійких підставок для електричних прасок.

Наявність діелектричних гумових килимків на підлозі біля робочих місць для прасування.

Наявність маркування номінальної напруги електророзеток.

Наявність і стан спецодягу.

(Працівники гладильної повинні бути забезпечені халатами бавовняними й косинками або ковпаками).

Наявність і справність вогнегасника.

Стан охорони праці в котельні.

Наявність інструкції з охорони праці.

Наявність у кочегарів (операторів) посвідчень на право обслуговування й роботи на водогрійних казанах.

Наявність графіка роботи кочегарів (операторів), затвердженого керівником закладу освіти, погодженого із профспілковим комітетом.

Наявність і ведення змінного журналу кочегарів (операторів).

Наявність на передній стінці казана, у зоні знаходження кочегара (оператора) **таблички з описом послідовності дій** при виникненні небезпечних й аварійних ситуацій.

Наявність і справність приточно-витяжної вентиляції приміщення котельні.

Укомплектованість казанів і систем опалення справними арматурами й контрольно-вимірювальними приладами (*вентилями, засувками, запобіжними клапанами, манометрами, термометрами*).

Проведення щорічної перевірки контрольно-вимірювальних приладів.

Наявність на циферблатах манометрів червоної риски, що вказує на гранично-допустимий тиск.

Стан електропроводки й світильників, освітленість робочих місць.

(Електропроводи не повинні мати порушень ізоляції, не допускається наявність оголених проводів і контактів. Магнітні пускачі повинні бути закриті кришками. Забороняється користуватися електронагрівальними приладами з відкритою спіраллю, а також нестандартними й саморобними приладами. Світильники повинні мати закриті плафони й не рідше двох разів на місяць протиратися від пилу).

Наявність захисного огороження сполучних муфт електродвигунів і водонасосів.

Наявність маркування номінальної напруги на всіх електророзетках і запобіжних пристроях.

Технічний і санітарний стан приміщень котельні, забезпечення електробезпечності й пожежної безпеки, забезпечення проходів, шириною не менше 0,8 м.

Організація зберігання запасу палива.

(Запас палива повинен зберігатися під покриттям не ближче 10 м від котельні й інших будинків. Не допускається утворення підкопу в місці забору палива. У приміщенні котельні допускається зберігання запасу палива не більше добової потреби).

Наявність і справність понижуючого 12-вольтового трансформатора й 12-вольтової переносної лампи, а також електричного ліхтаря.

Наявність й укомплектованість медаптечки.

(Медаптечка повинна бути укомплектована необхідними для надання першої допомоги медичними і перев'язочними матеріалами й противоопіковими засобами, які заносяться до опису, що знаходиться в медаптечці. На дверцятках медаптечки або поруч із нею вивішується інструкція з надання першої допомоги при травмах, а також адреса й номер телефону найближчої лікувальної установи).

Санітарний стан душових (умивальних), туалетних, кімнат для відпочинку кочегарів (операторів). Наявність у душових герметичних світильників, індивідуальних змішувачів холодної й гарячої води з душовою

сіткою, дерев'яної решітки на підлозі. Наявність у туалетних кімнатах санітарних приладів та їх справність.

Наявність металевого ящика із кришкою на ніжках для вигрібання золи й шлаків з казанів.

Наявність і стан первинних засобів пожежогасіння. *(У котельні на кожні 2 казани повинен бути вогнегасник, а також ящик з піском і лопатою).*

Наявність і стан спецодягу й індивідуальних засобів захисту. *(Кожному кочегарові (операторові) видаються безкоштовно: комбінезон бавовняний, рукавиці комбіновані, окуляри захисні, респіратор або протигаз).*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ В СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ.

Відповідно до чинного законодавства: Закону України «Про охорону праці», Закону України «Про освіту», Постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 1993 року № 64, Положення про Міністерство освіти України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 1992 року № 384, Типового положення про службу охорони праці, затвердженого наказом Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 3 серпня 1993 року № 73 та Положення про організацію охорони праці та порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах від 30 листопада 1993 року № 429 визначено єдину систему організації роботи з охорони праці в управліннях і навчально-виховних закладах, яка поширюється на всі навчально-виховні заклади України незалежно від підпорядкування і форми власності.

Системою управління охороною праці (СУОП) встановлено обов'язки структурних підрозділів і посадових осіб по забезпеченню здорових і безпечних умов праці і проведенню навчально-виховного процесу, запобіганню травматизму в навчально-виховних закладах.

Організація роботи з охорони праці і відповідальність за загальний її стан в управліннях освіти, навчально-виховних закладах покладається персонально на їх керівників.

Навчально-виховні заклади, Управління освіти у своїй діяльності з організації роботи з охорони праці керуються законодавством про працю, міжгалузевими і галузевими законодавчими і нормативними актами про охорону праці, Положенням про організацію охорони праці учасників навчально - виховного процесу в установах і закладах освіти та Положенням розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах.

Міністерство освіти і науки:

- несе відповідальність за загальний стан роботи з охорони праці в галузі;
- забезпечує виконання покладених на нього завдань з питань охорони праці відповідно до Закону України «Про освіту»;

- створює фонд централізованого фінансування заходів з охорони праці;
- створює службу охорони праці, яка безпосередньо підпорядковується першому заступникові міністра;
- забезпечує вивчення основ охорони праці в усіх навчально-виховних закладах;
- координує і контролює через управління місцевої державної адміністрації діяльність навчально-виховних закладів по забезпеченню здорових і безпечних умов навчання, праці і виховання;
- проводить єдину науково-технічну політику з питань охорони праці, упровадження нових досягнень науки і техніки, системи стандартів безпеки праці, направлених на забезпечення здорових і безпечних умов навчально-виховного процесу;
- здійснює внутрішньовідомчий контроль за станом охорони праці;
- забезпечує опрацювання та прийняття нових, перегляд і скасування чинних галузевих і міжгалузевих нормативних актів з охорони праці;
- організовує підготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів з охорони праці з урахуванням особливостей виробництва;
- організовує в установленому порядку навчання і перевірку знань правил і норм охорони праці керівними працівниками і спеціалістами галузі;
- здійснює оперативний облік групових та зі смертельним наслідком нещасних випадків з учнями, студентами і вихованцями на виробництві і під час навчально-виховного процесу та бере участь (у разі необхідності) у їх розслідуванні;
- бере участь у міжнародному співробітництві з питань безпеки життєдіяльності вихованців, учнів і студентів;
- організовує і проводить громадські огляди з охорони праці, наради, конференції і виставки;
- здійснює постійний зв'язок з громадськими і державними органами щодо запобігання травматизму вихованців, учнів і студентів.

Організація роботи з охорони праці управління освіти:

управління (відділи) освіти:

- здійснюють загальне керівництво і контроль за організацією роботи з охорони праці в навчально-виховних закладах, безпосередньо їм підпорядкованих,
- здійснюють загальне керівництво і контроль за забезпеченням здорових і безпечних умов навчально-виховного процесу;
- створюють службу охорони праці відповідно до Закону «Про охорону праці» і Типового положення про службу охорони праці, затвердженого наказом Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 3 серпня 1993 року № 73;
- забезпечують виконання приписів органів державного нагляду;
- забезпечують виконання наказів міністерства освіти з питань охорони праці та запобігання травматизму в навчально-виховних закладах,
- надають необхідну допомогу по створенню безпечних умов праці і проведенню навчально-виховного процесу в установах освіти;

- систематично заслуховують керівників про стан роботи з охорони праці;
- тимчасово припиняють або забороняють проведення навчально-виховного процесу, а також роботи у небезпечних для життя і здоров'я умовах.
- притягають в установленому порядку до відповідальності осіб, які порушили трудове законодавство, правила і норми охорони праці, вимоги безпеки під час проведення навчально-виховного процесу;
- контролюють обов'язкове проведення дозиметричного контролю в навчально-виховних закладах;
- організують розслідування та облік нещасних випадків відповідно до Положення;
- здійснюють навчання і перевірку знань з охорони праці керівників навчально-виховних закладів, їх заступників, інспекторів відділів освіти, інженерно-технічних працівників один раз на три роки, якщо це не суперечить спеціальним вимогам, а новопризначених - не пізніше 3-х місячного терміну з моменту призначення;
- забезпечують установи освіти нормативною і законодавчою документацією з охорони праці;
- вивчають і поширюють через методичні служби передовий досвід з питань охорони праці;
- здійснюють контроль за правильним поданням установлених пільг особам, які працюють у важких умовах, за забезпеченням спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту;
- здійснюють контроль за дотриманням норм і правил з охорони праці в трудових об'єднаннях учнів, студентів і вихованців,;
- здійснюють контроль за своєчасним навчанням, інструктажем і перевіркою знань керівників об'єднань з питань охорони праці;
- забороняють залучення учнів і студентів до господарських робіт і виробничої практики без екологічного обстеження робочих місць відповідними органами державного нагляду;
- забезпечують контроль за проведенням робіт, які негативно впливають на екологічний стан навколишнього середовища;
- контролюють роботу методичних служб у напрямку створення документів з охорони праці, вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду з питань безпечної праці і проведення навчальних занять у навчально-виховних закладах;
- створюють у методичних установах, вищих і професійних навчальних закладах, на виробничих підприємствах центри з пропаганди знань правил безпечної праці і безпеки життєдіяльності;
- здійснюють постійний зв'язок з громадськими і державними організаціями з метою запобігання травматизму серед учнів, студентів і вихованців;
- здійснюють контроль за якістю виконання будівельно-монтажних робіт на новобудовах;
- не допускають введення в експлуатацію об'єктів з недоробками;

- організують і проводять у складі комісії приймання навчально-виховних закладів освіти перед початком нового навчального року;
- визначають опорні навчально-виховні заклади по створенню здорових і безпечних умов праці і навчання;
- організують навчання і атестацію з питань охорони праці інженерно-технічних працівників, учителів праці, фізики, хімії, біології, фізичного виховання, завідувачів кабінетами, лаборантів, керівників гуртків (секцій) шкіл, професійних училищ і позашкільних закладів та інших працівників, залучених до роботи з учнями, вихованцями і студентами.

Організація роботи з охорони праці в навчально-виховних закладах.

Керівник (ректор, директор, завідувач):

- організовує роботу з охорони праці у структурних підрозділах навчально-виховного закладу згідно з чинним законодавством;
- визначає обов'язки і порядок взаємодії осіб, які беруть участь в управлінні охороною праці;
- забезпечує своєчасне виконання заходів колективного договору, угоди з охорони праці, пропозицій профспілкового комітету;
- забезпечує виконання наказів, розпоряджень, інструктивних матеріалів органів освіти з питань охорони праці, приписів органів державного нагляду;
- створює в навчально-виховних закладах відповідно до Закону України «Про охорону праці» службу охорони праці, яка йому підпорядковується, або призначає відповідальних за організацію роботи з охорони праці і визначає їх посадові обов'язки;
- організовує заслуховування на засіданнях ради закладу, виробничих нарадах звітів керівників структурних підрозділів з питань створення здорових і безпечних умов праці і проведення навчально-виховного процесу, стану травматизму, виконання заходів колективного договору, видає накази і розпорядження з цих питань;
- щорічно укладає колективний договір, угоду з охорони праці і забезпечує їх виконання;
- повідомляє про груповий нещасний випадок або випадок зі смертельним наслідком на виробництві і під час навчально-виховного процесу;
- організовує розслідування нещасних випадків у навчально-виховному процесі відповідно до Положення;
- організовує проведення вступного інструктажу з усіма зарахованими до навчально-виховного закладу. проведення інструктажу оформляється у журналі вступного інструктажу. У навчально-виховному закладі, де створено відділ охорони праці, вступний інструктаж проводять його працівники;
- організовує роботу по розробленню інструкцій з охорони праці, а також їх періодичний перегляд, згідно чинного законодавства;
- створює умови функціонування адміністративно-громадського контролю;
- організовує щорічне подання заявок на забезпечення учнів,

студентів і вихованців, а також працівників, робота яких пов'язана з шкідливими та небезпечними умовами праці та особливим характером праці спецодегмою, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту;

- здійснює контроль за підготовкою студентських загонів, учнівських об'єднань з питань охорони праці, створення здорових і безпечних умов праці і відпочинку на місцях дислокації;

- забезпечує проведення дозиметричного контролю в навчально-виховних закладах з обов'язковою його реєстрацією;

- організовує навчання учнів, студентів і вихованців з питань охорони праці з наступною перевіркою знань відповідно до чинних нормативних актів;

- організовує навчання з питань охорони праці працівників з наступною перевіркою знань відповідно до чинних нормативних актів;

- організовує роботу по виконанню організаційно-технічних заходів впровадження державної системи безпеки праці;

- організовує проведення обов'язкових періодичних медичних оглядів учнів, студентів і вихованців;

- організовує проведення обов'язкових періодичних медичних оглядів працівників, робота яких пов'язана із шкідливими і небезпечними умовами праці та особливим характером праці;

- забороняє залучення учнів, студентів і вихованців до роботи і виробничої практики без екологічного обстеження робочих місць відповідними органами державного нагляду;

- забезпечує контроль за виконанням робіт, які негативно впливають на екологічний стан навколишнього середовища;

- здійснює постійний зв'язок з громадськими і державними органами щодо запобігання травматизму учнів, студентів, вихованців;

- організовує виконання організаційно-технічних заходів по створенню здорових і безпечних умов проведення навчальних занять з учнями, студентами і вихованцями в аудиторіях, кабінетах, лабораторіях, майстернях тощо;

- контролює наявність і використання навчального обладнання, приладів, хімреактивів під час навчально-виховного процесу відповідно до типових переліків і норм, що встановлені чинним законодавством;

- забезпечує впровадження вимог державних і галузевих стандартів з безпеки праці у виробництво і навчально-виховний процес;

- здійснює керівництво постійно діючою комісією по введенню в експлуатацію нових, реконструйованих навчальних приміщень і обладнання затверджує акт приймання;

- бере участь у підготовці студентських загонів, учнівських об'єднань з питань охорони праці, у створенні здорових і безпечних умов праці і відпочинку в місцях їх дислокації;

- організовує навчання і підвищення кваліфікації професорів, викладачів, інженерно-педагогічних працівників структурних підрозділів з питань безпеки життєдіяльності учнів, студентів і вихованців;

- організовує у підрозділі проведення первинного інструктажу на

робочому місці, повторного, позапланового, перевірку знань з питань охорони праці учнів, студентів, вихованців з оформленням у журналі;

- оформляє у разі необхідності допуск до самостійної роботи;
- контролює роботу по розробці і періодичному перегляду інструкцій з охорони праці, а також розділів вимог безпеки в методичних рекомендаціях з виконання лабораторних робіт у навчальних кабінетах, майстернях тощо,
- контролює своєчасність проведення інструктажів учнів, студентів, вихованців та їх реєстрацію;
- бере участь у розробленні колективного договору, угоди з охорони праці.

Декан факультету:

- організовує проведення навчальних занять, виробничої практики студентів, науково-дослідних та інших робіт на кафедрах, у студентських наукових гуртках і наукових товариствах;
- керує розробленням і періодичним переглядом (один раз на три роки) інструкцій з охорони праці для конкретних робіт, що проводяться у підрозділах факультету, подає їх на затвердження;
- організовує допомогу в підготовці студентських загонів з питань охорони праці, перевіряє створення здорових і безпечних умов праці і відпочинку у місцях їх дислокації;
- бере участь у розслідуванні нещасних випадків, що трапились під час навчально-виховного процесу, науково-дослідних робіт зі студентами;
- організовує і проводить спільно з профбюро громадський і оперативний контроль за станом охорони праці;
- здійснює загальне керівництво по внесенню питань з охорони праці у підручники, навчальні й методичні посібники з предметів кафедр, що входять до складу факультету;
- розглядає на засіданнях ради факультету спільно з профбюро стан умов праці і проведення навчальних занять у підрозділах факультету, вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду з охорони праці.
- Бере участь у проведенні міжкафедральних нарад і конференцій з питань охорони праці;
- бере участь у розробці колективного договору, угоди з охорони праці.

Завідувач кафедри:

- здійснює безпосереднє керівництво і несе відповідальність за створення здорових, безпечних умов праці і проведення навчально-виховного процесу на кафедрі;
- дозволяє проведення навчальних занять, науково-дослідних та інших робіт тільки за наявності відповідно обладнаних і прийнятих до експлуатації приміщень і устаткування, безпечного стану робочих місць, що відповідають вимогам техніки безпеки і виробничої санітарії, правилам і нормам з охорони праці;
- вносить питання охорони праці в навчальні програми, методичні вказівки до лабораторних робіт, курсових і дипломних проектів;

- організовує розроблення і періодичний перегляд інструкцій з охорони праці під час виконання конкретних робіт, погоджує їх зі службою охорони праці і подає на затвердження керівнику;
- проводить з кожним працюючим на кафедрі первинний інструктаж з охорони праці, повторний і позаплановий інструктажі на робочому місці, перевіряє їх знання з цих питань, оформляє у відповідному журналі, допускає до роботи;
- організовує проведення зі студентами інструктажів з техніки безпеки на робочих місцях у лабораторії;
- направляє на навчання і перевірку знань нормативних документів з охорони праці студентів, які працюють в умовах підвищеної небезпеки;
- складає заявки на спецодяг, спецвзуття та інші засоби індивідуального захисту;
- забезпечує своєчасний медичний огляд студентів; здійснює спільно з профбюро контроль за станом охорони праці;
- бере участь у розробленні колективного договору, угоди з охорони праці;
- негайно повідомляє декана факультету, профспілковий комітет і службу з охорони праці про кожний нещасний випадок, що трапився під час навчальних занять, науково-дослідних та інших робіт;
- бере участь у розслідуванні й здійсненні заходів по усуненню причин, що призвели до нещасного випадку.

Завідувач кабінету, лабораторії, майстерні, навчально-виробничої майстерні, майстер виробничого навчання:

- несе безпосередню відповідальність за безпечний стан робочих місць, обладнання, приладів, інструментів, інвентаря тощо;
- розробляє необхідні заходи щодо виконання чинних правил та інструкцій з техніки безпеки, виробничої санітарії, правил пожежної безпеки;
- забезпечує учнів, студентів і вихованців спецодягом та іншими засобами індивідуального захисту;
- розробляє і переглядає, згідно чинного законодавства, інструкції з охорони праці для навчальних виробничих майстерень, кабінетів, лабораторій, навчальних господарств, спортивних залів відповідно до Типових інструкцій;
- забороняє використання обладнання, не передбаченого Типовими переліками, у тому числі нестандартного саморобного, яке встановлене в цехах (дільницях, лабораторіях, кабінетах, навчальних господарствах, полігонах) без дозволу служби охорони праці;
- контролює дотримання здорових і безпечних умов проведення виробничої практики учнів, студентів і вихованців на підприємствах і в установах, забороняє виконання ними робіт, що не передбачені умовами договору;
- здійснює навчання та інструктаж з охорони праці під час робіт, що передбачені навчальними програмами і при виконанні практичних робіт з професії з обов'язковим вивченням вимог стандартів безпеки праці.
- Проводить вступний інструктаж учнів, студентів і вихованців з

обов'язковою реєстрацією в журналі, первинного на робочому місці, повторного, позапланового і поточного інструктажів у журналі виробничого навчання;

- бере участь у розробленні колективного договору, угоди з охорони праці.

Викладач, учитель, класовод, класний керівник, вихователь:

- відповідає за безпечне проведення навчально-виховного процесу;
- проводить інструктажі з учнями, студентами і вихованцями з охорони праці під час навчальних занять з обов'язковою реєстрацією в журналі обліку навчальних занять;

- несе особисту відповідальність за збереження життя і здоров'я учнів, студентів і вихованців під час навчально-виховного процесу;

- повідомляє керівника закладу про нещасний випадок, що трапився;

- організовує надання першої допомоги потерпілому;

- інструктує учнів і вихованців під час проведення позакласних і позашкільних заходів з реєстрацією в спеціальному журналі;

- веде профілактичну роботу щодо запобігання травматизму серед учнів, студентів і вихованців.

Організація роботи охорони праці під час позакласної, позашкільної діяльності

Заступник керівника з виховної роботи:

- несе безпосередню відповідальність, контролює і вживає необхідних заходів щодо створення умов, виконання санітарно-гігієнічних норм і вимог з охорони праці і пожежної безпеки під час проведення позакласних і позашкільних заходів;

- контролює і надає методичну допомогу керівникам гуртків, спортивних секцій, походів, екскурсій, трудових об'єднань, громадських робіт тощо з питань створення безпечних і нешкідливих умов праці і відпочинку учнів, студентів і вихованців, запобігання травматизму та інших нещасних випадків;

- проводить навчання та інструктаж класоводів, класних керівників, вчителів, учнів та інших осіб, які залучені до організації позакласної, позашкільної роботи;

- організовує профілактичну роботу з безпеки життєдіяльності учнів, студентів і вихованців.

Служба охорони праці.

В навчальному закладі з кількістю працюючих 50 і більше осіб керівник створює службу охорони праці відповідно до типового положення, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці.

Якщо кількість працюючих менше 50 осіб функції служби охорони праці можуть виконувати в порядку сумісництва особи, які мають відповідну підготовку, з кількістю працюючих менше 20 осіб для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають відповідну підготовку.

Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо роботодавцю. (ст. 15 Закону України «Про охорону праці»).

Служба охорони праці створюється для організації виконання правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням і аваріям у процесі праці.

У навчальному закладі повинна бути нормативна, розпорядна, звітна й облікова документація з питань охорони праці.

Нормативна документація: закони, норми, правила, типові положення.

Розпорядна документація: накази, розпорядження, положення, інструкції.

Звітна документація: форми офіційної статистичної звітності.

Облікова документація відбиває всю діяльність по охороні праці вона включає журнали, переліки, графіки, протоколи, плани, схеми.

Уся документація повинна зберігатися в службі охорони праці в належному стані, зручному для користування, при необхідності або у випадку контролю органами державного нагляду.

Керівник повинен розробити Положення про службу охорони праці, що має відповідати НПАОП 0.00-4.21-04 «Типове положення про службу охорони праці», затверджене наказом Держнаглядохоронпраці України 15.11.2004р. № 255, зареєстрованим в Мін'юсті України 01.12.2004 р. № 1526/1012 із змінами внесеними наказом Держгірпромнагляд 02.10.2007р. № 236, зареєстрованими в Мін'юсті України 18.10.2007р. № 1191/14458.

Працівники служби охорони праці не можуть бути притягнуті до виконання функцій, не передбачених Законом «Про охорону праці» та Положенням про службу з охорони праці. Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо керівникові закладу.

За своїм посадовим становищем та умовами оплати праці керівник служби охорони праці прирівнюється до керівників основних виробничо-технічних служб закладу.

Служба охорони праці виконує такі основні функції:

- опрацьовує ефективну цілісну систему управління охороною праці, сприяє удосконаленню діяльності у цьому напрямку кожного структурного підрозділу і кожної посадової особи;

- складає разом зі структурними підрозділами закладу, установи, організації комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також розділ «Охорона праці» у колективному договорі;

- проводить для працівників вступний інструктаж з питань охорони праці.

Організовує:

- а) забезпечення працюючих правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями та іншими нормативними актами з охорони праці;

- б) паспортизацію робочих місць щодо відповідності їх вимогам охорони праці;

- в) облік, аналіз нещасних випадків, професійних захворювань і аварій;

г) підготовку статистичних звітів закладу, установи, організації з питань охорони праці;

д) розробку перспективних та поточних планів роботи закладу щодо створення безпечних та нешкідливих умов праці;

е) пропаганду безпечних та нешкідливих умов праці;

є) підвищення кваліфікації та перевірку знань посадових осіб з питань охорони праці;

ж) заслуховування на засіданнях ради закладу, виробничих нарадах звітів керівників структурних підрозділів з питань створення здорових і безпечних умов праці і проведення навчально-виховного процесу, стану травматизму, виконання заходів колективного договору або угоди з охорони праці;

з) розслідування нещасних випадків, які сталися під час навчально-виховного процесу відповідно до Положення про порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах;

і) проведення обов'язкових медоглядів працюючих.

Бере участь у:

а) розслідуванні нещасних випадків з працюючими;

б) формуванні фонду охорони праці закладу і розподілі його коштів;

в) роботі комісій з питань охорони праці закладу;

г) роботі комісії з введення в дію завершених будівництв, реконструкції або технічного переозброєння об'єктів, відремонтованого або модернізованого устаткування;

д) розробці положень, інструкцій, інших нормативних актів про охорону праці, що діють в межах закладу;

е) роботі постійно діючої комісії з питань атестації робочих місць за умовами праці;

є) розглядає листи, скарги, заяви працюючих з питань охорони праці;

ж) надає методичну допомогу керівникам структурних підрозділів закладу в розробленні заходів з питань охорони праці;

з) розглядає факти наявності виробничих ситуацій, небезпечних для життя чи здоров'я працівників або для людей, які їх оточують, і навколишнього природнього середовища.

Контролює:

а) дотримання чинного законодавства, міжгалузевих, галузевих та інших нормативних актів, виконання працівниками посадових інструкцій з питань охорони праці;

б) виконання приписів органів державного нагляду, пропозицій та подань уповноважених трудових колективів і профспілок з питань охорони праці, використання за призначенням коштів фонду охорони праці;

в) відповідність нормативним актам про охорону праці машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, технологічних процесів, засобів протипожежного, колективного та індивідуального захисту працюючих;

г) своєчасне проведення навчання та інструктажів працюючих, контролю та перевірки знань з питань безпеки життєдіяльності посадових осіб, які вико-

нують роботи підвищеної небезпеки, а також дотримання вимог безпеки при виконанні цих робіт;

д) забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту, лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, миючими засобами, санітарно-побутовими приміщеннями і організацію питного режиму;

е) надання працівникам передбачених законодавством пільг і компенсацій, пов'язаних з важкими та шкідливими умовами праці;

є) використання праці неповнолітніх, жінок та інвалідів згідно з чинним законодавством;

ж) виконання заходів, наказів, розпоряджень з питань охорони праці, а також заходів щодо усунення причин нещасних випадків і аварій, які визначені в актах розслідування.

Спеціалісти служби охорони праці мають право:

- представляти заклад в державних та громадських установах при розгляді питань з охорони праці.

- безперешкодно у будь-який час відвідувати структурні підрозділи закладу, установи, організації;

- зупиняти роботу виробництв, діляниць, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;

- одержувати від посадових осіб необхідні відомості, документи і пояснення з питань охорони праці.

- перевіряти стан безпеки, гігієни праці в структурних підрозділах і об'єктах закладу;

- видавати керівникам перевіреного структурного підрозділу, об'єкта обов'язковий до виконання припис за формою згідно з додатком до Типового положення про службу охорони праці;

- вимагати від посадових осіб недопущення до роботи працівників, які не пройшли медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань з охорони праці, не мають допуску до відповідних робіт або порушують нормативні акти про охорону праці;

- порушувати клопотання про заохочення працівників, які беруть активну участь у підвищенні безпеки та поліпшенні умов праці.

Працівники служби охорони праці закладів, установ, організацій освіти несуть персональну відповідальність за:

а) невідповідність прийнятих ними рішень вимогам чинного законодавства з охорони праці;

б) невиконання своїх функціональних обов'язків, передбачених Положенням про службу охорони праці та посадовими інструкціями;

в) недостовірність та несвоєчасність підготовки статистичних звітів з охорони праці;

г) низьку якість проведеного ними розслідування нещасних випадків при проведенні навчально-виховного, виробничого процесу.

Колективний договір, його укладення і виконання.

Колективний договір (угода) укладається на основі чинного законодавства, прийнятих сторонами зобов'язань з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників, власників або уповноважених ними сторін.

Вимогами законів України «Про охорону праці» і «Про колективні договори і угоди» передбачено, що здійснення комплексних заходів щодо організації безпечних і нешкідливих умов праці, визначення обов'язків сторін, а також реалізація працівниками своїх прав і соціальних гарантій на охорону праці, забезпечуються насамперед за допомогою колективного договору (угоди).

У колективному договорі (угоді) сторони передбачають забезпечення працівникам соціальних гарантій у галузі охорони праці на рівні, не нижчому за передбачений законодавством, їх обов'язки, а також комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійного захворювання, аваріям і пожежам, визначають обсяги та джерела фінансування зазначених заходів.

Гарантії, пільги та компенсації, передбачені для працюючих чинним законодавством, повинні вважатись мінімальними, обов'язковими для виконання за будь-яких умов.

За наявності в закладі економічних можливостей нормативні пільги і компенсації можуть перевищуватись і застосовуватись у більш значних розмірах на підставі додаткових зобов'язань згідно з колективним договором (угодою).

Наприклад, відповідно до ст.7 Закону України «Про охорону праці» може бути передбачено: надання працівникам додаткової відпустки за несприятливі умови праці (понад розміри, визначені чинними нормативними).

Права працівників на охорону праці під час роботи на пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці.

Закон «Про охорону праці» захищає соціальні права трудівників. Він вимагає, щоб при укладенні трудового договору громадянин був поінформований керівником під розписку; про умови праці в закладі; про наявність на робочому місці, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я; про його права на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору. Працівники, зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці, безоплатно забезпечуються лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію, оплату праці у підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством.

У разі роз'язного характеру роботи працівникові виплачується грошова компенсація на придбання лікувально-профілактичного харчування, молока або рівноцінних йому харчових продуктів на умовах, передбачених колективним

договором.

Керівник може за свої кошти додатково встановлювати за колективним договором (угодою, трудовим договором) працівникові пільги і компенсації, не передбачені законодавством.

Протягом дії укладеного з працівником трудового договору керівник повинен, не пізніше як за 2 місяці, письмово інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій, з урахуванням тих, що надаються йому додатково.

Умови трудового договору не можуть містити положень, які не відповідають законодавчим та іншим нормативним актам про охорону праці, що діють в Україні. Законом забороняється укладення трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком протипоказана запропонована робота.

Під час роботи в закладі працівник має право відмовитись від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для нього або людей, які його оточують, а також для навколишнього середовища. За період простою з цих причин за працівником зберігається середній заробіток. Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, роботи машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці.

Працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо власник не виконує законодавство про охорону праці. У цьому випадку працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченою колективним договором, але не меншому тримісячного заробітку.

Порядок забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону праці» та статті 163 Кодексу законів про працю України на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, а також роботах, що пов'язані із забрудненням, або тих, що здійснюються в несприятливих метеорологічних умовах, працівникам видаються безоплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту, а також мийні та знешкоджувальні засоби.

Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок придбання, комплектування, видачу та утримання засобів індивідуального захисту відповідно до нормативних актів з охорони праці та колективного договору.

У разі передчасного зношення цих засобів не з вини працівника роботодавець зобов'язаний замінити їх за свій рахунок.

У разі придбання працівником спецодягу, інших засобів індивідуального захисту, мийних та знешкоджувальних засобів за свої кошти роботодавець зобов'язаний компенсувати всі витрати на умовах, передбачених колективним договором.

Видача замість спецодягу і спецвзуття матеріалів для їх виготовлення або грошових сум для їх придбання не дозволяється.

Згідно з колективним договором роботодавець може додатково,

понад встановлені норми, видавати працівникові певні засоби індивідуального захисту, якщо фактичні умови праці цього працівника вимагають їх застосування.

ЗРАЗКИ НАКАЗІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ДЛЯ НАВЧАЛЬНО - ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ:

НАКАЗ

№ _____

Про організацію роботи
з охорони праці у 200 / 200 н.р.

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України № 563 від 1 серпня 2001 року, «Положення про організацію охорони праці учасників навчально - виховного процесу в установах і закладах освіти», з метою забезпечення дотримання норм техніки безпеки

НАКАЗУЮ:

1. Створити службу охорони праці відповідно до Закону України «Про охорону праці» і Типового положення про службу охорони праці у складі _____.

2. Службі охорони праці:

Організувати слухання на засіданнях ради школи звітів керівників структурних підрозділів щодо створення здорових і безпечних умов праці та проведення навчально - виховного процесу, здійснення заходів, передбачених колективною угодою з охорони праці.

Проводити розслідування нещасних випадків, що сталися в ході навчально - виховного процесу, згідно з Положенням та своєчасно інформувати районний відділ освіти.

Організувати проведення вступного інструктажу та його оформлення згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 563 від 1 серпня 2001 року.

Організувати розробку інструкцій щодо виконання небезпечних робіт, а також перегляд цих документів раз на три роки.

Здійснювати контроль за забезпеченням відповідних категорій працівників школи спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту.

Забезпечувати проведення обов'язкових періодичних медичних оглядів.

Здійснювати постійний зв'язок із державними органами з метою запобігання травматизму учнів.

3. Заступнику директора з навчально - виховної роботи:

Організувати виконання організаційно - технічних заходів із створення здорових і безпечних умов проведення навчальних занять в аудиторіях, кабінетах, лабораторіях, майстернях тощо.

Контролювати наявність, збереження і використання навчального обладнання, приладів, хімічних реактивів під час навчально - виховного

процесу відповідно до Типових переліків і норм, установлених чинним законодавством.

Організувати навчання педагогічних працівників з питань безпеки життєдіяльності учнів.

Забезпечити у своєму підрозділі проведення первинного інструктажу на робочому місці, повторного та позапланового інструктажів згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 563 від 1 серпня 2001 року.

Здійснювати контроль за розробкою і періодичним переглядом (один раз на три роки) Інструкції з охорони праці в частині, що стосується виконання лабораторних робіт у навчальних кабінетах, майстернях тощо, за своєчасним проведенням інструктажів учнів.

4. Заступнику директора школи з виховної роботи

Здійснювати контроль за роботою зі створення відповідних умов для виконання санітарно - гігієнічних норм і вимог з охорони праці та пожежної безпеки під час проведення позакласних і позашкільних заходів, вжити необхідних заходів щодо її поліпшення та нести за неї особисту відповідальність.

контролювати діяльність керівників гуртків, спортивних секцій щодо проведення походів, подорожей, екскурсій, організації роботи трудових об'єктів, здійснення громадських робіт з метою створення безпечних і нешкідливих умов праці й відпочинку учнів, запобігання травматизму та нещасним випадкам, надавати їм практичну допомогу.

Проводити навчання й інструктаж класних керівників, керівників гуртків, учителів та інших осіб, залучених до організації позакласної роботи згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 563 від 1 серпня 2001 року.

5. Заступнику директора з господарської роботи

Забезпечити експлуатацію будівель, споруд і території відповідно до вимог, правил і норм з охорони праці та догляд за ними. Щокварталу складати акти про перевірку кріплення споруд.

Забезпечити дотримання норм безпеки під час експлуатації виробничого, енергетичного, вентиляційного обладнання, машин, механізмів, котлів.

Забезпечити правильність складування і збереження матеріальних цінностей, належний санітарно - гігієнічний стан побутових і допоміжних приміщень.

Забезпечити дотримання норм протипожежної безпеки в будівлях і спорудах, стежити за наявністю та справністю засобів пожежегасіння.

Організувати проведення замірів опору ізоляції електроустановок та електропроводки, заземлюючих пристроїв, вимірювань рівня освітлення, шуму, вібрації та радіації у приміщеннях школи.

Розробити і один раз на три роки переглядати інструкції з охорони праці під час виконання конкретних робіт, брати участь у розробці колективної угоди з охорони праці.

6. Керівникам гуртків, секцій:

Забезпечити належний стан робочих місць, обладнання, приладів, інструментів, спортивного спорядження тощо, не дозволяти учням працювати без відповідного спецодягу, взуття та інших засобів індивідуального захисту.

Проводити з учнями інструктаж на заняттях з техніки безпеки з обов'язковою реєстрацією його в журналі встановленого зразка. Проводити з учнями профілактичну роботу з безпеки життєдіяльності.

7. Призначити відповідальними за забезпечення належного стану робочих місць, обладнання, приладів, інструменту таких працівників:

п _____ у кабінеті фізики;

п _____ у кабінеті хімії;

п _____ у кабінеті біології;

п _____ у кабінеті інформатики;

п _____ у спортивній залі;

п _____ у кабінеті трудового навчання.

8. Усім педагогічним працівникам школи:

Провести на першому уроці навчального року з кожного предмету інструктаж учнів з техніки безпеки згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 563 від 1 серпня 2001 року з обов'язковою реєстрацією його в класному журналі перед записом про першу тему уроку.

Протягом навчального року проводити необхідні інструктажі із реєстрацією у таких документах:

- у класному журналі (у разі проведення навчальних занять згідно із навчальним планом);
- у журналі реєстрації інструктажів, який зберігається у кожному кабінеті (у разі проведення позакласної та позашкільної роботи).

9. Наказ довести до відома всіх працівників під розпис.

Директор

З наказом ознайомлені:

***

НАКАЗ

№ _____

Про відповідальність за збереження життя і здоров'я учасників НВП у школі

З метою забезпечення у школі безпечних умов для проведення уроків, позакласних та позашкільних заходів та реалізації Положення про охорону праці в установах Міністерства освіти і науки України

НАКАЗУЮ:

1. Заступникам директора школи з навчально - виховної та адміністративно - господарської роботи:

Організувати вивчення вчителями і технічним персоналом школи інструкції з техніки безпеки, у своїй практичній діяльності керуватися зазначеним вище Положенням.

Щоденно контролювати виконання правил та інструкцій з техніки безпеки на кожному робочому місці.

2. Відповідальними за створення здорових і безпечних умов здійснення навчально - виховного процесу, дотримання правил охорони праці, норм виробничої, пожежної та санітарної безпеки призначити заступників директора школи з навчально - виховної роботи _____ та з адміністративно - господарської роботи _____.

3. Відповідальними за роботу зі створення здорових і безпечних умов для проведення позакласних та позашкільних заходів призначити заступників директора з виховної роботи _____ та з адміністративно - господарської роботи _____.

4. Відповідальними за створення здорових і безпечних умов під час організації роботи в кабінетах електронно - обчислювальної техніки призначити вчителя інформатики _____ та заступника директора з адміністративно - господарської роботи _____.

5. Відповідальним за організацію роботи з охорони праці, проведення заходів щодо запобігання травматизму та професійним захворюванням педагогічних працівників, дотримання норм техніки безпеки під час експлуатації виробничого та енергетичного обладнання, машин і механізмів призначити заступника директора з адміністративно - господарської роботи _____.

6. Відповідальними за безпечний стан робочих місць, обладнання, приладів, інструментів, спортивного інвентарю призначити:

- у кабінеті фізики _____;
- у кабінеті біології _____;
- у кабінеті хімії _____;
- у спортивній залі _____;
- у кабінеті трудового навчання _____.

7. Відповідальність за збереження життя і здоров'я учнів під час навчальних занять покласти на педагогічних працівників.

8. Відповідальність за збереження життя і здоров'я учнів під час перерв у приміщенні школи, спортивному майданчику, їдальні та на території школи покласти на чергових вчителів.

9. Відповідальним за дотримання норм протипожежної безпеки в будівлях і спорудах, справність засобів пожежегасіння та укомплектованість ними школи призначити заступника директора з адміністративно - господарської роботи _____. Доручити йому вести журнал обліку засобів пожежегасіння та забезпечення їх належного стану.

10. Заступникам директора школи з навчально - виховної роботи та з адміністративно - господарської роботи _____:

Спланувати навчання працівників з питань організації роботи з охорони життя та здоров'я учнів.

Визначити порядок навчання учнів правил дорожнього руху, пожежної безпеки, поведінки на вулиці та на воді, поводження з колючими і ріжучими предметами, вибуховими та отруйними речовинами, вогнепальною зброєю.

Організувати розробку інструкцій з техніки безпеки для всіх видів обладнання та робіт під час занять у кабінетах фізики, хімії, біології, Захисту Вітчизни, інформатики, спортивній залі, майстернях, у кабінетах обслуговуючої праці.

Вести журнал інструктажу на робочому місці у школі всіх ступенів.

Забезпечити на першому уроці навчального року у кожному класі проведення інструктажу з техніки безпеки поведінки у навчальному кабінеті з відповідного предмету.

11. Заступнику директора школи з адміністративно - господарської роботи _____ :

Затвердити інструкції з техніки безпеки для робітників і обслуговуючого персоналу всіх фахів із урахуванням конкретних умов праці.

Вести журнал інструктажів на робочому місці кожного технічного працівника школи.

Спільно з комісією з охорони праці профспілкового комітету підготувати перелік заходів з охорони праці для включення його до угоди на новий навчальний рік.

Організувати своєчасне проходження медичного огляд усіма працівниками школи.

12. Інструктаж учнів з охорони праці проводити відповідно до наказу про охорону праці з обов'язковою реєстрацією його у таких документах:

у класних журналах (у разі проведення занять згідно з навчальним планом);

у спеціальному журналі (у разі проведення позакласних та позашкільних заходів).

13. Усього колективу школи :

Ретельно виконувати цей наказ і забезпечувати безпечне перебування учнів у школі та поза її межами.

Про кожний нещасний випадок повідомляти директора школи.

14. Зміст цього наказу довести до відома всіх працівників школи.

Директор школи

З наказом ознайомлені:

***

НАКАЗ

№ _____

Про створення комісії з розслідування нещасних випадків

На виконання ст. 22 Закону України «Про охорону праці» та Положення про організацію охорони праці учасників навчально - виховного

процесу в установах і закладах освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 1 серпня 2001 року № 563

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити такий склад комісії із розслідування нещасних випадків:
  - голова комісії, заступник директора з навчально - виховної роботи _____ ;
  - члени комісії:
    - голова профспілкового комітету школи_ ;
    - вчитель трудового навчання _____ .
2. Проводити розслідування нещасних випадків відповідно до нормативних документів.
3. Висновки про розслідування нещасних випадків подавати у 3-и денний термін директору школи та до відділу освіти райдержадміністрації у письмовій формі.
4. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Директор

З наказом ознайомлені:

***

НАКАЗ

№ _____

Про організацію та порядок проведення навчальних екскурсій і навчальної практики учнів школи та дотримання техніки безпеки під час їх проведення

Згідно з листом Міністерства освіти і науки України № 1/9 - 97 від 7.03.2001 «Про порядок проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів»

НАКАЗУЮ:

1. Відповідно до функціональних обов'язків призначити відповідальними за:
  - організацію навчальних екскурсій в 1-3(4) класах - заступника директора школи з навчально - виховної роботи _____ ;
  - організацію та проведення навчальних екскурсій та навчальної практики в 5 - 9, 10 класах - заступника директора школи з навчально - виховної роботи _____ .
2. Заступнику директора з навчально - виховної роботи:

На засіданні методичних об'єднань учителів - предметників до 15.04.200_р. обговорити зміст і форми організації навчальних екскурсій та навчальної практики з урахуванням змісту навчальних програм та пробільності навчання. Мати на увазі , що години практики та екскурсій можна використовувати для виконання практичної частини навчальних програм з предметів навчального плану.

Під час складання розкладу проведення навчальних екскурсій та навчальної практики проаналізувати доцільність і необхідність залучення учнів до різних видів суспільно корисної праці: посильної участі у благоустрої школи, поточному ремонті класних приміщень, шкільного майна, меблів і обладнання, реставрації книг, виготовленні наочних посібників тощо.

Мати на увазі, що окремі види практичних занять (навчальні екскурсії, спостереження за природою, практичні роботи на місцевості, суспільно корисна праця тощо) можуть проводитися під час навчального року.

Графік проведення навчальних екскурсій та навчальної практики подати директору школи для затвердження до 15.05.20__.

Призначаючи вчителів керівниками практики, узгодити графік проведення екскурсій та практики із щорічним графіком відпусток педагогічного персоналу школи та розкладом проведення державної підсумкової атестації.

3. Учителям - керівникам практики проводити оцінювання навчальної праці учнів за загальними критеріями оцінювання навчальних досягнень і враховувати ці результати під час виставлення підсумкових річних оцінок.

4. Відповідальність за дотримання санітарно - гігієнічних норм і техніки безпеки під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики покласти на заступника директора школи з виховної роботи _____ .

5. Заступнику директора школи з виховної роботи _____ :

Провести інструктаж з учителями - керівниками практики та класними керівниками щодо дотримання санітарно - гігієнічних норм і техніки безпеки, зробити відповідні записи в журналі інструктажів.

Перевірити якість і зміст інструктажів, проведених з учнями, наявність відповідних записів у класних журналах та журналах інструктажів.

6. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника директора школи з навчально - виховної роботи _____ .

Директор

З наказом ознайомлені:

***

НАКАЗ

№ _____

Про організацію роботи

з питань пожежної безпеки

Відповідно до п.3.8. «Правил пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України» та з метою забезпечення пожежної безпеки в приміщеннях та будівлях школи

НАКАЗУЮ:

1. Призначити відповідальними за протипожежний стан будівель та приміщень школи _____ .

2. Призначити відповідальним за протипожежний стан:
У приміщенні навчального корпусу (розписати за поверхами) _____.
У приміщенні майстерні _____.
У приміщенні спортивної зали _____.
У приміщенні бібліотеки _____.
У приміщенні їдальні _____.
У котельні _____.

3. Призначити відповідального за проведення вступного інструктажу з питань пожежної безпеки спеціаліста служби охорони праці _____.

4. Відповідальним за дотримання протипожежного режиму з 19.00 до 7.00 призначити сторожа відповідно до графіку роботи.

5. Відповідальними за дотриманням протипожежного стану в навчальних кабінетах призначити вчителів, які закріплені за цими кабінетами, відповідно до наказу.

6. Контроль за дотриманням законодавчих нормативних актів з питань пожежної безпеки покласти на _____.

7. Провести ____ вересня 20__ року та ____ березня 20__ року практичні заняття щодо відпрацювання плану евакуації на випадок пожежі.

8. Загальне керівництво та відповідальність за пожежну безпеку у навчальному закладі залишаю за собою.

Директор

***

НАКАЗ

№ _____

Про створення комісії з спостереження
за безпечною експлуатацієюбудівель і споруд

На виконання ст. 13 Закону України «Про охорону праці», п.2.2.24 «Нормативних документів з питань обстеження, паспортизації, безпечної та надійної експлуатації виробничих будівель і споруд»

НАКАЗУЮ:

1. Призначити комісію із загального огляду будівель і споруд у такому складі:

голова комісії _____ директор школи;

члени комісії:

_____ спеціаліст з охорони праці;

_____ голова профкому;

_____ завгосп.

2. Комісії проводити технічні огляди будівель два рази на рік весною та восени (п.2.2.6. «Нормативних документів»). Результати всіх видів оглядів

оформляти актами, в яких зазначати виявлені дефекти, а також заходи і терміни виконання робіт.

3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Директор

***

НАКАЗ

№ _____

Про призначення відповідального
за безпечну експлуатацію котлів

На виконання ст. 13 Закону України «Про охорону праці», п. 1.5.2. «Правил будови і безпечної експлуатації парових і водогрійних котлів і водонагрівачів з температурою нагріву води не вище 115 °С» та з метою забезпечення справного стану і постійного контролю за безпечною експлуатацією котлів

НАКАЗУЮ:

1. Призначити відповідального за справний стан та безпечну експлуатацію котлів _____.
2. _____ забезпечити роботу котлів і водонагрівачів відповідно до «Правил будови і безпечної експлуатації парових і водогрійних котлів і водонагрівачів з температурою нагріву води не вище 115 °С».
3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Директор

***

НАКАЗ

№ _____

Про призначення відповідального
за електрогосподарство

На виконання ст. 13 Закону України «Про охорону праці», дотримання і виконання належних правил техніки безпеки і електробезпеки, правил користування електроприладами, створення безпечних умов праці для учнів і працівників школи та згідно п.1.3.1. «Правил безпечної експлуатації електроустановок споживачів»

НАКАЗУЮ:

1. Призначити відповідального за справний стан і безпечну експлуатацію електрогосподарства _____.

2. _____ забезпечити експлуатацію електрогосподарства школи відповідно до «Правил безпечної експлуатації електроустановок споживачів»
3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Директор

***

НАКАЗ

№ _____

Про призначення відповідального за газове господарство

На виконання ст. 13 Закону України «Про охорону праці», п.4.2.1. «Правил безпеки газопостачання України» з метою дотримання і виконання правил техніки безпеки та безпечних умов праці для учнів та працівників закладу

НАКАЗУЮ:

1. Призначити відповідального за технічний стан та безпечну експлуатацію газового господарства школи _____.
2. _____ забезпечити експлуатацію газового господарства закладу відповідно до вимог «Правил безпеки газопостачання України».
3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Директор

***

НАКАЗ

№ _____

Про затвердження інструкцій з охорони праці

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про охорону праці», п.4.3.8. Положення про розробку інструкцій з охорони праці та з метою дотримання і виконання належних правил техніки безпеки під час навчально - виховного процесу

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити інструкції з охорони праці для навчальних кабінетів і видів робіт:
№ 1 - Інструкція з охорони праці
№ 2 -

-
-

2. Спеціалісту служби охорони праці _____ провести реєстрацію інструкцій та забезпечити ними керівників структурних підрозділів.

3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Директор

***

Додаток 1

**Правила пожежної безпеки для закладів,
установ і організацій системи освіти України**

Затверджені наказом Міністерства освіти України і ГУ ДПО МВС України від 30.09.1998 № 348/70. Зареєстровані в Міністерстві юстиції України 17.12.1998 за № 800/3240

(Витяг)

7.4. Конференц-зали, лекторії, актові зали та інші приміщення для проведення масових заходів.

7.4.1. Відповідальними за забезпечення пожежної безпеки під час проведення культурно-масових заходів (вечорів, спектаклів, концертів, кіносеансів, новорічних ялинок тощо) є керівники закладів, установ, організацій.

7.4.2. Приміщення, в яких проводяться масові заходи, повинні мати не менше двох евакуаційних виходів, які слід постійно утримувати в справному стані.

7.4.3. Перед початком культурно-масових заходів керівник установи, закладу, організації призначає відповідальних осіб за пожежну безпеку, які повинні ретельно перевірити всі приміщення, евакуаційні шляхи і виходи на відповідність їх вимогам пожежної безпеки, а також переконатися у наявності і справному стані засобів пожежегасіння, зв'язку і пожежної автоматики. Усі виявлені недоліки мають бути усунені до початку культурно-масового заходу.

7.4.4. За 15 днів до проведення святкувань новорічної ялинки керівник закладу, установи, організації повинен повідомити пожежну охорону про дату і місце їх проведення.

Без дозволу місцевої пожежної охорони розміщення новорічної ялинки не дозволяється.

7.4.5. На час проведення культурно-масових заходів у навчальних закладах і установах необхідно забезпечити чергування працівників установи чи закладу та учнів старших класів.

7.4.6. Під час проведення культурно-масового заходу з дітьми мають невідступно бути черговий викладач, класні керівники чи вихователі. Ці особи повинні бути проінструктовані про заходи пожежної безпеки і порядок евакуації дітей у разі виникнення пожежі і зобов'язані забезпечити дотримання вимог пожежної безпеки під час проведення культурно-масового заходу.

Черговий персонал перед початком святкувань новорічної ялинки зобов'язаний

ретельно оглянути всі приміщення, запасні виходи і особисто впевнитися у їх пожежобезпечному стані.

7.4.7. Культурно-масові заходи мають проводитися:

- у будівлях I і II ступеня вогнетривкості - в приміщеннях будь-якого поверху;
- у будівлях III-У ступеня вогнетривкості - тільки в приміщеннях першого поверху, при цьому захисні конструкції в середині приміщень мають бути оштукатурені або оброблені вогнезахисною сумішшю. Проведення культурно-масових заходів у підвальних і цокольних приміщеннях не дозволяється.

7.4.8. Поверхи в приміщеннях, де проводяться культурно-масові заходи, повинні мати не менше двох розосереджених евакуаційних виходів.

7.4.9. Кількість місць у приміщеннях встановлюється з розрахунку 0,75 м² на особу, а при проведенні танців, ігор і подібних їм заходів з розрахунку 1,5 м² на одну особу (без урахування площі сцени). Заповнення приміщень людьми понад установлені норми не допускається.

Кількість безперервно встановлених місць у ряду:

Ступінь вогнетривкості будівлі	Кількість місць під час односторонньої евакуації	Кількість місць під час двосторонньої евакуації
Будівлі I, II і III ступеня	30	60
Будівлі IV і V ступеня	15	30

Відстань між рядами:

Кількість безперервно встановлених місць в ряду		Найменша відстань між спинками сидінь, м	Ширина проходу між рядами, м
під час односторонньої евакуації ряду	під час двосторонньої евакуації ряду		
до 7	до 15	0.80	0.35
8-12	16-25	0.85	0.40
13-20	25-40	0.90	0.45
21-25	41-45	0.95	0.50
26-30	51-60	1,00	0,55

7.4.10. Ширина поздовжніх і поперечних проходів у приміщеннях для проведення культурно-масових заходів має бути не менше одного метра, а проходів, які ведуть до виходів, не менше ширини самих виходів. Усі проходи і виходи мають розміщатися таким чином, щоб не створювати зустрічних або перехресних потоків людей.

Скорочувати ширину проходів між рядами і встановлювати у проходах додаткові місця не дозволяється.

7.4.11. У приміщеннях для культурно-масових заходів килими та килимові покриття, а також ряди стільців при кількості місць понад 200 слід міцно прикріпити до підлоги. У залах для глядачів з кількістю місць до 200 кріплення

стілець до підлоги не обов'язкове за умови з'єднання їх у рядах між собою.

7.4.12. Евакуаційні виходи з приміщень мають бути позначені світловими покажчиками з написом «Вихід» білого кольору на зеленому тлі, підключеними до мережі аварійного або евакуаційного освітлення будівлі. За наявності людей у приміщеннях світлові покажчики мають бути у ввімкненому стані.

7.4.13. Проведення занять, репетицій, спектаклів і концертів, а також демонстрація кінофільмів в актових і подібних їм залах закладів, установ, організацій дозволяється лише у відповідності до Правил пожежної безпеки в Україні.

7.4.14 У приміщеннях, що використовуються для проведення культурно-масових заходів, не дозволяється:

- використовувати віконниці на вікна для затемнення приміщень;
  - обклеювати стіни і вікна шпалерами і папером;
  - застосовувати горючі матеріали, не оброблені вогнезахисними сумішами, для акустичної обробки стін і стель;
  - зберігати бензин, гас та інші легкозаймисті і горючі рідини;
- зберігати майно, інвентар та інші предмети, речовини і матеріали під сценою чи помостами, а також у підвалах, розміщених під приміщеннями;
- застосовувати предмети оформлення приміщень, декорації та сценічне обладнання, виготовлене з горючих синтетичних матеріалів, штучних тканин і волокон (пінопласту, поролону, полівінілу тощо);
  - застосовувати відкритий вогонь (факели, свічки, феєрверки, бенгальські вогні тощо), використовувати хлопавки, застосовувати дугові прожектори, влаштовувати світлові ефекти із застосуванням хімічних та інших речовин, які можуть викликати загоряння;
  - установлювати стільці, крісла тощо, конструкції яких виконано з пластмас і легкозаймистих матеріалів, а також ставити приставні стільці у проходах залу;
  - установлювати на дверях евакуаційних виходів замки та інші запори, що важко відкриваються;
  - установлювати на вікнах глухі ґрати.

7.4.15. Підлоги приміщень мають бути рівними, без порогів, східців, щілин і вибоїн. У разі різниці рівнів суміжних приміщень у проходах мають влаштовуватися пологі пандуси.

7.4.16. Усі горючі декорації, сценічне оформлення, а також драпірування, які застосовуються на вікнах і дверях, мають піддаватися обробці вогнезахисними сумішами із складанням акта в двох примірниках, один з яких передається замовнику, а другий зберігається в організації, яка проводила просочення.

7.4.17. Керівники закладів та установ зобов'язані проводити перевірку якості вогнезахисної обробки декорацій і конструкцій перед проведенням кожного культурно-масового заходу.

7.4.18. Під час проведення новорічного вечора, ялинка має встановлюватися на стійкій основі (підставка, діжка з піском) з таким розрахунком, щоб не утруднювався вихід з приміщення. Ялинка має стояти на відстані не менше як один метр від стін і стелі.

За відсутності в закладі чи установі електричного освітлення новорічні вистави

та інші культурно-масові заходи слід проводити у денний час.

7.4.19. Ілюмінацію ялинки повинен проводити лише досвідчений електрик з дотриманням вимог ПУЕ.

7.4.20. Ілюмінацію ялинки слід здійснювати через знижувальний трансформатор гірляндами з послідовним підключенням електроламп напругою до 12 В.

Лампочки в гірляндах повинні бути потужністю не більше як 25 Вт. При цьому електропроводи, які живлять лампочки ялинкового освітлення, мають бути гнучкими, з мідними жилами. Електропроводи повинні мати справну ізоляцію і вмикатися до електромережі за допомогою штепсельних з'єднань.

7.4.21. У разі несправності ялинкового освітлення (сильне нагрівання проводів, мигтіння лампочок, іскріння тощо) ілюмінація має бути негайно вимкнена і не вмикатися до з'ясування та усунення несправностей.

7.4.22. Участь у святі ялинки дітей і дорослих, вдягнених у костюми з вати, паперу, марлі та подібних легкозаймистих матеріалів, що не просочені вогнезахисною сумішшю, не дозволяється.

7.4.23. Під час оформлення ялинки не дозволяється:

- використовувати для прикрашання целулоїдні та інші легкозаймисті іграшки і прикраси;
- застосовувати для ілюмінації ялинки свічки, бенгальські вогні, феєрверки тощо;
- обкладати підставку і прикрашати віти ватою та іграшками з неї, які не просочені вогнезахисною сумішшю.

7.4.24. У разі потреби проведення спеціальних вогневих ефектів відповідальний постановник спектаклю (видовища) повинен опрацювати протипожежні заходи за узгодженням з органами державного пожежного нагляду.

1. Пожежна безпека в системі освіти.

Відповідно до Закону України «Про охорону праці» Закону України «Про пожежну безпеку», постанови Кабінету Міністрів «Про заходи щодо виконання Закону України «Про пожежну безпеку» від 26.07.94 № 508 розроблені Правила пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України, які затверджені наказом Міністерства освіти України і ГУДПО МВС України 30.09.98 № 348/70 та зареєстровані в Міністерстві юстиції України 17 грудня 1998 р. за 800/3240.

Правила поширюються на: заклади освіти, дошкільні заклади освіти, загальноосвітні навчальні заклади, позашкільні заклади освіти, професійно-технічні заклади освіти, вищі заклади освіти, коледж, інститут, консерваторія, академія, університет, заклади післядипломної освіти.

Загальні положення

Усі заклади та установи освіти перед початком навчального року (першої зміни для установ сезонного типу) мають бути прийняті відповідними комісіями, до складу яких включаються представники органів державного пожежного нагляду. Відповідальність за пожежну безпеку закладів, установ і організацій системи освіти несуть їх керівники, які залежно від характеру

порушень і наслідків несуть адміністративну, кримінальну чи іншу відповідальність згідно з чинним законодавством.

Керівник закладу, установи, організації системи освіти зобов'язаний:
забезпечити виконання даних Правил і здійснювати контроль за дотриманням установленого протипожежного режиму всіма учасниками навчально-виховного процесу, забезпечити об'єкт первинними засобами пожежогасіння відповідно до норм, а також пожежним обладнанням і установками автоматичного виявлення і гасіння пожеж. Призначити відповідальних осіб за протипожежний стан усіх структурних підрозділів. Організувати вивчення вимог пожежної безпеки. Особи, які не пройшли навчання, інструктажу і перевірки знань з питань пожежної безпеки, до роботи не допускаються. Організувати в закладах і установах добровільну пожежну дружину, забезпечити розробку і затвердити план евакуації та порядок оповіщення людей, план евакуації та порядок повинні переглядатися один раз на три роки з урахуванням умов, що змінюються. Проводити практичні заняття щодо відпрацювання планів евакуацій не менше одного разу на півріччя в закладах і установах, в таборах - на початку кожної зміни.

У будівлях і спорудах, які мають два і більше поверхи, у разі одночасного перебування на поверсі понад 25 осіб мають бути розроблені і вивішені на видних місцях плани евакуації людей на випадок пожежі. Для об'єктів з цілодобовим перебуванням учасників навчально-виховного процесу інструкції повинні передбачати два варіанти дій - у денний та нічний час.

Відповідальність за пожежну безпеку структурних підрозділів закладів, установ і організацій несуть їх керівники.

2. Основні вимоги пожежної безпеки

Утримання території: Території закладів, установ і організацій слід постійно утримувати в чистоті. Дороги, проїзди та під'їзди до будівель, а також доступи до пожежного інвентарю та обладнання мають бути завжди вільними.

У закладах, установах і організаціях, де відсутні гаражі, дозволяється стоянка автотранспорту на території, за умови вільних проїздів і проходів, на відстані не менше 10 м від будівлі.

Будівництво тимчасових будівель та споруд може здійснюватися лише за наявності проектної документації, яка пройшла попередню експертизу в органах державного пожежного нагляду.

Забороняється паління у приміщеннях дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів. На території навчальних закладів, установ і організацій, де паління дозволяється, керівництво зобов'язане визначити і обладнати спеціальні місця для цього.

Утримання будівель, приміщень та споруд: усі будівлі, приміщення та споруди закладів, установ і організацій повинні постійно утримуватися в чистоті. Для всіх будівель та приміщень виробничого, складського призначення і лабораторій повинна бути визначена категорія щодо вибухопожежної та пожежної небезпеки, а також клас зони за Правилами влаштування електроустановок. Написи про такі відомості повинні розміщуватися ззовні на вхідних дверях. У кожному приміщенні повинна бути вивішена табличка, де

вказано прізвище відповідального за пожежну безпеку, номер телефону найближчої пожежної частини, а також розміщена інструкція з пожежної безпеки. Вибухо-, пожежонебезпечні приміщення у багатоповерхових будівлях повинні розміщуватися поблизу зовнішніх стін верхніх поверхів.

Протипожежні системи, установки, устаткування приміщень, будівель та споруд повинні постійно утримуватися у справному робочому стані. У будівлях дошкільних закладів освіти групи дітей молодшого віку слід розміщувати на нижніх поверхах. Наповнюваність приміщень має відповідати встановленим нормам. Розміщення меблів і обладнання у класах, кабінетах, майстернях, спальнях, їдальнях та інших приміщеннях не повинно перешкоджати евакуації людей і підходу до засобів пожежогасіння.

У коридорах, вестибюлях, холах, на сходових клітках і дверях евакуаційних виходів слід мати наказові та вказівні знаки безпеки. Евакуаційні проходи, виходи, коридори, тамбури і сходи не повинні заставлятися будь-якими предметами і обладнанням. Двері сходових кліток, коридори і сходи повинні мати ущільнення в стулках, обладнані пристроями для самозакривання, які повинні постійно бути у справному стані.

У період перебування учасників навчально-виховного процесу в будівлях допускається двері евакуаційних виходів замикати лише зсередини за допомогою запорів, які легко відмикаються. У приміщеннях, пов'язаних з перебуванням дітей, килими, паласи, килимові доріжки тощо повинні бути щільно прикріплені до підлоги. Штучні килимові покриття, які не виділяють при горінні токсичних речовин та мають помірну димостворювальну здатність, у фойє, вестибюлях, залах для глядачів тощо дозволяється розстелити за умови наклеювання їх на незаймисту основу.

Засобами оповіщення людей про пожежу є: внутрішня телефонна та радіотрансляційна мережі, спеціально змонтовані мережі мовлення, дзвінки та інші звукові сигнали.

У підвальних і цокольних поверхах не дозволяється: розміщення вибухо-, пожежонебезпечних виробництв, зберігання та застосування легкозаймистих горючих рідин, газів та легкозаймистих матеріалів, розміщення лабораторій з використанням вибухо- і пожежонебезпечних процесів.

У горищних приміщеннях не дозволяється: сушити білизну, влаштовувати склади, архіви, майстерні тощо; застосовувати для утеплення перекриттів торф, стружку, тирсу та інші горючі матеріали, прикріплювати до димоходів радіо- і телевізійні антени. Двері горищних і технічних приміщень повинні бути постійно зачинені. На дверях слід вказувати місце зберігання ключів, доступне для отримання їх у будь-який час доби.

Зовнішні пожежні сходи, сходи-драбини і загорожі на дахах будівель мають утримуватися у справному стані. Дахові вікна горищних приміщень мають бути зашклені і закриті.

У будівлях дошкільних закладів, розрахованих на 120 і менше місць, допускається проживання обслуговуючого персоналу за наявності відокремленого виходу з житлової частини назовні та її відділення від приміщень дошкільного закладу протипожежними перегородками 1-го типу та

переkritтями 3-го типу без отворів. У дошкільних та середніх закладах освіти, в літніх таборах з «цілодобовим режимом роботи повинно бути встановлене чергування обслуговуючого персоналу без права сну в нічний час. Приміщення для чергових має бути забезпечене телефонним зв'язком.

У будівлях закладів, установ і організацій не допускається:

розміщувати людей у мансардних приміщеннях, а також на поверхах, не забезпечених двома евакуаційними виходами, здійснювати перепланування приміщень з порушенням будівельних норм і правил. Використовувати горючі матеріали для обробки стін і стель шляхів евакуації. Установлювати ґрати, жалюзі та подібні до них незнімні пристрої на вікнах приміщень, де перебувають учасники навчально-виховного процесу, сходових клітках, у коридорах, холах та вестибюлях, знімати дверні полотна в отворах, що з'єднують коридори зі сходовими клітками. Застосовувати з метою опалення нестандартні нагрівальні пристрої, використовувати електроплитки, кип'ятильники, електрочайники, газові плити тощо для приготування їжі та трудового навчання за винятком спеціально обладнаних приміщень. Забивати двері евакуаційних виходів, захаращувати шляхи евакуації, установлювати дзеркала та влаштовувати фальшиві двері на шляхах евакуації, влаштовувати на шляхах евакуації пороги, виступи, турнікети, розсувні, підйомні двері та інші пристрої, що перешкоджають евакуації людей. Здійснювати вогневі, електрогазозварювальні та інші види пожежонебезпечних робіт у будівлях у разі наявності в їх приміщеннях людей. Обгортати електричні лампи папером, та іншими горючими матеріалами, застосовувати для освітлення свічки, гасові лампи і ліхтарі. Виконувати прибирання приміщень, очищення деталей і обладнання за допомогою легкозаймистих і горючих рідин, зберігати на робочих місцях і в шафах, а також залишати в кишенях спецодягу використані обтиральні матеріали, Здійснювати відігрівання труб системи опалення, водопостачання, каналізації тощо із застосуванням відкритого вогню, Залишати без нагляду ввімкнені в мережу лічильні і друкарські машинки, радіоприймачі, телевізори та інші електроприлади. Вогневі та зварювальні роботи можуть виконуватися тільки з письмового дозволу керівника закладу, установи чи організації з оформленням наряду-допуску.

Користуватися прасками в закладах чи установах дозволяється лише в спеціально відведених приміщеннях під наглядом працівника закладу, установи. Праски повинні встановлюватися на підставках з вогнетривких матеріалів.

Усі будівлі і приміщення закладів, установ і організацій мають бути забезпечені первинними засобами пожежогасіння. Після обробки антипіренами повинен бути складений акт про проведення роботи підрядною організацією. Перевірку стану вогнезахисної обробки слід проводити не менше одного разу на рік зі складанням акта перевірки.

Після закінчення занять у класах, майстернях, кабінетах і лабораторіях учителі, викладачі, лаборанти, майстри виробничого навчання та інші працівники закладу чи установи повинні оглянути приміщення, усунути виявлені недоліки і зачинити приміщення, знеструмивши електромережу.

Не дозволяється застосування електронагрівальних приладів у пожежонебезпечних зонах складських приміщень, у будівлях архівів, музеїв, бібліотек, гардеробних тощо. Захист будівель, споруд від прямого попадання блискавки і вторинних її проявів має виконуватися згідно з РД-34.21.122-87.

Кожний заклад, установа і організація повинні бути забезпечені зовнішнім і внутрішнім протипожежним водопостачанням згідно з вимогами будівельних норм.

Внутрішні пожежні крани періодично, не рідше одного разу на шість місяців, мають піддаватися технічному обслуговуванню і перевірятися на працездатність шляхом випуску води, результати перевірок реєструються в спеціальному журналі технічного обслуговування. Пожежні крани повинні постійно бути справними і доступними для використання. Пожежні крани внутрішнього протипожежного водопроводу мають бути обладнані однакового з ним діаметру рукавами і стволами, вміщеними у шафи, які пломбуються. У шафі має міститися важель для полегшення відкриття крану.

Пожежні рукави мають бути сухими, добре скатаними і приєднаними до кранів і стволів. Один раз на 6 місяців слід здійснювати перевірку рукавів шляхом пуску води під тиском і перекачувати їх у подвійну скатку або складеними «у гармошку».

Навчальні та навчально-виробничі приміщення (класи, кабінети, лабораторії та навчально-виробничі майстерні).

У навчальних та навчально-виробничих приміщеннях слід розміщувати лише потрібні для забезпечення навчального процесу меблі, прилади, моделі, приладдя, посібники, транспаранти, навчально-наочні засоби. Усі навчально-наочні засоби, які розміщуються в навчальних та навчально-виробничих приміщеннях або в спеціально виділених для цього приміщеннях, мають зберігатися в шафах, на стелажах чи на стаціонарно встановлених стійках. У навчальних та навчально-виробничих приміщеннях зберігаються тільки ті навчально-наочні посібники та навчальне обладнання, проводяться тільки ті досліди та роботи, які передбачені переліками та навчальними програмами.

Зберігання фільмокопій, діапозитивів, слайдів, магнітних стрічок тощо має здійснюватися в спеціально відведених для цієї мети приміщеннях. Не дозволяється складати обрізки та шматки кіно- та фотоплівки, магнітної плівки до загальних ящиків із сміттям, папером та іншими матеріалами.

Після закінчення занять усі пожежо-, вибухонебезпечні речовини та матеріали повинні бути прибрані з класів, кабінетів, майстерень у спеціально виділені та обладнані приміщення.

Кількість парт в навчальних класах та кабінетах не повинна перевищувати граничну нормативну наповнюваність класних груп, яка встановлюється Міністерством освіти і погоджується з Міністерством охорони здоров'я України.

Усі учасники навчально-виховного процесу навчальних закладів, де проводяться практичні заняття, зобов'язані знати пожежну небезпеку застосовуваних хімічних реактивів і речовин, засоби їх гасіння та дотримуватися заходів безпеки під час роботи з ними.

Перед початком проведення лабораторних занять з нової теми керівник, який проводить їх, повинен провести протипожежний інструктаж і зафіксувати його в журналі періодичного інструктажу.

Усі роботи, пов'язані з виділенням токсичних або пожежо-, вибухонебезпечних газів і парів, слід виконувати у витяжних шафах із справною вентиляцією. Припливно-витяжна вентиляція у всіх приміщеннях лабораторії повинна вмикатися за 30 хв. до початку роботи і вимикатися після закінчення робочого дня.

Лабораторні приміщення та навчально-виробничі майстерні слід забезпечити вогнегасниками. Учасники навчально-виховного процесу повинні знати місце, де містяться засоби пожежогасіння, і вміти користуватися у разі виникнення пожежі чи загорання.

У приміщеннях лабораторій та навчально-виробничих майстерень не дозволяється: застосовувати для миття підлоги та обладнання легкозаймисті або горючі речовини (бензин, ацетон, гас тощо); користуватися електронагрівачами з відкритою спіраллю; залишати без нагляду робоче місце, запалені пальники та інші нагрівальні прилади; сушити предмети, що можуть горіти, на опалювальних приладах; зберігати будь-які речовини, пожежонебезпечні властивості яких не досліджені; тримати легкозаймисті та горючі речовини біля відкритого вогню, нагрівальних приладів, пальників тощо; виливати відпрацьовані легкозаймисті та горючі рідини в каналізацію.

У навчально-виробничих майстернях не дозволяється застосування відкритого вогню, проведення зварювальних робіт. Обтиральний матеріал для робіт у навчально-виробничих майстернях навчальних закладів слід зберігати в спеціальних металевих ящиках. Використаний обтиральний матеріал, стружки слід прибирати після занять наприкінці кожного дня.

Усі приміщення комп'ютерних класів повинні бути обладнані установками автоматичної пожежної сигналізації та пожежогасіння. Приміщення, в яких розташовуються персональні комп'ютери та дисплейні зали (де влаштування систем автоматичного пожежогасіння не обов'язкове), слід оснащувати переносними вуглекислотними вогнегасниками з розрахунку 2 шт. на кожні 20 м² площі приміщення. У приміщеннях комп'ютерних класів не дозволяється: використовувати плівки на нітрооснові, встановлювати електророзетки на горючій основі, користуватися побутовими електронагрівальними приладами, захаращувати евакуаційні виходи та проходи, встановлювати на вікнах глухі ґрати, користуватися відкритим вогнем, залишати без нагляду ввімкнену в електромережу апаратуру. Після закінчення роботи перед закриттям приміщення всі електроустановки та персональні комп'ютери слід вимкнути з мережі електроживлення.

Відповідальними за забезпечення пожежної безпеки під час проведення культурно-масових заходів є керівники закладів, установ, організацій. Приміщення, в яких проводяться масові заходи, повинні мати не менше двох евакуаційних виходів, які слід постійно утримувати в справному стані. Перед початком культурно-масових заходів керівник установи, закладу, організації призначає відповідальних осіб за пожежну безпеку, які повинні ретельно

перевірити всі приміщення, евакуаційні шляхи і виходи на відповідність їх вимогам пожежної безпеки, а також переконатися у наявності і справному стані засобів пожежогасіння, зв'язку і пожежної автоматики. Усі виявлені недоліки мають бути усунені до початку культурно-масового заходу.

За 15 днів до проведення святкувань новорічної ялинки керівник закладу, установи, організації повинен повідомити пожежну охорону про дату і місце їх проведення. Без дозволу місцевої пожежної охорони розміщення новорічної ялинки не дозволяється. На час проведення культурно-масових заходів у навчальних закладах і установах необхідно забезпечити чергування працівників установи чи закладу та учнів старших класів. Під час проведення культурно-масового заходу з дітьми мають невідступно бути черговий викладач, класні керівники чи вихователі. Ці особи повинні бути проінструктовані про заходи пожежної безпеки і порядок евакуації дітей у разі виникнення пожежі і зобов'язані забезпечити дотримання вимог пожежної безпеки під час проведення культурно-масового заходу. Черговий персонал перед початком святкувань новорічної ялинки зобов'язаний ретельно оглянути всі приміщення, запасні виходи і особисто впевнитися у їх пожежобезпеці.

Культурно-масові заходи мають проводитися: у будівлях I і II ступеня вогнетривкості - в приміщеннях будь-якого поверху, у будівлях III-V ступеня вогнетривкості - тільки в приміщеннях першого поверху, при цьому захисні конструкції всередині приміщень мають бути оштукатурені або оброблені вогнезахисною сумішшю. Проведення культурно-масових заходів у підвальних і цокольних приміщеннях не дозволяється. Поверхи в приміщеннях, де проводяться культурно-масові заходи, повинні мати не менше двох розосереджених евакуаційних виходів.

Кількість місць у приміщеннях встановлюється з розрахунку $0,75 \text{ м}^2$ на особу, а при проведенні танців, ігор і подібних заходів з розрахунку $1,5 \text{ м}^2$ на одну особу (без урахування площі сцени). Заповнення приміщень людьми понад установлені норми не допускається.

Ширина поздовжніх і поперечних проходів у приміщеннях для проведення культурно-масових заходів має бути не менше одного метра, а проходів, які ведуть до виходів, не менше ширини самих виходів. Скорочувати ширину проходів між рядами і встановлювати у проходах додаткові місця не дозволяється.

У приміщеннях для культурно-масових заходів килими та килимові покриття, а також ряди стільців при кількості місць понад 200 слід міцно прикріпити до підлоги. При кількості місць до 200 кріплення стільців до підлоги не обов'язкове за умови з'єднання їх у рядах між собою.

Евакуаційні виходи з приміщень мають бути позначені світловими покажчиками з написом «Вихід» білого кольору на зеленому тлі, підключеними до мережі аварійного або евакуаційного освітлення будівлі. За наявності людей у приміщеннях світлові покажчики мають бути у ввімкненому стані.

У приміщеннях, що використовуються для проведення культурно-масових заходів, не дозволяється: використовувати віконниці на вікна для

затемнення приміщень, обклеювати стіни і вікна шпалерами і папером, застосовувати горючі матеріали, не оброблені вогнезахисними сумішами, для акустичної обробки стін і стель. Зберігати бензин, гас та інші легкозаймисті і горючі рідини. Зберігати майно, інвентар та інші предмети, речовини і матеріали під сценою чи помостами, а також у підвалах, розміщених під приміщеннями, застосовувати предмети оформлення приміщень, декорації та сценічне обладнання, виготовлене з горючих синтетичних матеріалів, штучних тканин і волокон. Застосовувати відкритий вогонь, використовувати хлопавки, застосовувати дугові прожектори, влаштовувати світлові ефекти із застосуванням хімічних та інших речовин, які можуть викликати загорання, установлювати стільці, крісла тощо, конструкції яких виконано з пластмас і легкозаймистих матеріалів, а також ставити приставні стільці у проходах залу. Установлювати на дверях евакуаційних виходів замки та інші запори, що важко відкриваються, установлювати на вікнах глухі ґрати.

Підлоги приміщень мають бути рівними, без порогів, східців, щілин і вибоїн. У разі різниці рівнів суміжних приміщень у проходах мають влаштовуватися пологі пандуси. Усі горючі декорації, сценічне оформлення, а також драпірування, які застосовуються на вікнах і дверях, мають піддаватися обробці вогнезахисними сумішами із складанням акта у двох примірниках, один з яких передається замовнику, а другий зберігається в організації, яка проводила просочення. Керівники закладів та установ зобов'язані проводити перевірку якості вогнезахисної обробки декорацій і конструкцій перед проведенням кожного культурно-масового заходу.

Під час проведення новорічного вечора ялинка має встановлюватися на стійкій основі не утруднювати вихід з приміщення. Ялинка має стояти на відстані не менше як один метр від стін і стелі. За відсутності в закладі чи установі електричного освітлення новорічні вистави та інші культурно-масові заходи слід проводити в денний час. Ілюмінацію ялинки повинен проводити лише досвідчений електрик з дотриманням вимог ПУЕ, її слід здійснювати через знижувальний трансформатор гірляндами з послідовним підключенням електроламп напругою до 12 В. Лампочки в гірляндах повинні бути потужністю не більше як 25 Вт. Участь у святі ялинки дітей і дорослих, вдягнених у костюми з вати, паперу, марлі та подібних легкозаймистих матеріалів, що не просочені вогнезахисною сумішшю, не дозволяється.

Під час оформлення ялинки не дозволяється: використовувати для прикрашання целулоїдні та легкозаймисті прикраси, застосовувати для ілюмінації ялинки свічки, бенгальські вогні, феєрверки, обкладати підставку і прикрашати віти ватою, яка не просочена вогнезахисною сумішшю. У разі потреби проведення спеціальних вогневих ефектів відповідальний постановник спектаклю повинен опрацювати протипожежні заходи за узгодженням з органами державного пожежного нагляду.

Відповідальність за протипожежний стан гуртожитків та будинків підвищеної поверховості, які належать до системи освіти України покладається на осіб, призначених наказом керівника. Громадяни, які селяться в житлові будинки, повинні бути ознайомлені з правилами пожежної безпеки.

У всіх кімнатах гуртожитків слід вивісити на видних місцях: схематичний план індивідуальної евакуації з кожного поверху із зазначенням номера кімнати, найкоротшого шляху евакуації та пояснювального тексту; пам'ятку щодо дотримання вимог правил пожежної безпеки для тих, хто проживає в гуртожитку; пам'ятку щодо дій на випадок виникнення пожежі для тих, хто проживає в гуртожитку, готелі.

Гуртожитки з кількістю місць для проживання 50 і більше повинні бути обладнані гучномовними пристроями сповіщення людей про виникнення пожежі і порядок їх евакуації. Житлові будівлі повинні бути обладнані протипожежним водопостачанням згідно з будівельними нормами і правилами.

У будівлях гуртожитків, готелів, будинків підвищеної поверховості не дозволяється: забивати та заставляти меблями і обладнанням евакуаційні двері та виходи на евакуаційні сходи, влаштовувати на шляхах евакуації розсувні двері та турнікети, вселяти людей у новозбудовані будівлі, якщо не налагоджені системи протидимного захисту. Зберігати на балконах легкозаймисті і горючі рідини, балони з горючими газами. Проводити чищення меблів, ремонтні і реставраційні роботи з використанням легкозаймистих та горючих рідин. Користуватися сірниками, свічками при відвідуванні горищ та підвалів. Дозволяти проживання громадян на період проведення капітальних ремонтів, пов'язаних із переплануванням шляхів евакуації, проведенням зварювальних та інших вогневих робіт. Користуватися безпосередньо в кімнатах електро побутовими нагрівальними приладами, з цією метою слід мати спеціально обладнане приміщення.

Черговий персонал гуртожитків з кількістю місць для проживання 50 осіб і більше має бути забезпечений індивідуальними засобами захисту органів дихання для організації евакуації в разі виникнення пожежі.

Особливості приміщень бібліотек, архівів, сховищ, музеїв, виставок полягає в тому, що ці приміщення належать до об'єктів підвищеної пожежонебезпеки. У зв'язку з цим усі працівники і відвідувачі повинні бути ознайомлені з правилами пожежної безпеки. Відмітку щодо проведення такого ознайомлення слід зробити в абонентській картці читача або відвідувача за його особистим підписом.

Кожне приміщення повинно мати план евакуації на випадок виникнення пожежі та інструкцію про порядок дії під час пожежі.

4. Порядок дій у разі виникнення пожежі.

У разі виникнення пожежі дії працівників мають бути спрямовані на створення безпеки людей, і в першу чергу дітей, їх евакуацію та рятування. Кожен працівник закладу, установи і організації, який виявив пожежу чи її ознаки зобов'язаний: негайно повідомити про це за телефоном 101 до пожежної частини; задіяти систему сповіщення людей про пожежу, розпочати самому і залучити інших осіб до евакуації людей з будівлі до безпечного місця згідно з планом евакуації, сповістити про пожежу керівника закладу. Зустріти пожежні підрозділи, вжити заходів до гасіння пожежі наявними засобами пожежогасіння.

Керівник закладу, установи чи організації або працівник, що його

заміщує, який прибув на місце пожежі, зобов'язаний: перевірити, чи повідомлено до пожежної охорони про виникнення пожежі, здійснювати керівництво евакуацією людей та гасінням пожежі до прибуття пожежних підрозділів. У разі загрози для життя людей негайно організувати їх рятування, використовуючи для цього всі наявні сили і засоби; організувати перевірку наявності всіх учасників навчально-виховного процесу, евакуйованих з будівлі, за списками і журналами обліку навчальних занять. Виділити для зустрічі пожежних підрозділів особу, яка добре знає розміщення під'їзних шляхів та вододжерел. Перевірити включення в роботу автоматичної (стаціонарної) системи пожежогасіння. Вилучити з небезпечної зони всіх працівників та інших осіб, не зайнятих евакуацією людей та ліквідацією пожежі, у разі потреби викликати до місця пожежі медичну та інші служби, припинити всі роботи, не пов'язані з заходами щодо ліквідації пожежі. Організувати відключення мереж електро- і газопостачання, зупинку систем вентиляції та кондиціонування повітря і здійснення інших заходів, які сприяють запобіганню поширення пожежі, забезпечити безпеку людей, які беруть участь в евакуації та гасінні пожежі, від можливих обвалів конструкцій, дії токсичних продуктів горіння і підвищеної температури, ураження електрострумом тощо, організувати евакуацію матеріальних цінностей із небезпечної зони, визначити місця їх складування і забезпечити при потребі їх охорону. Інформувати керівника пожежного підрозділу про наявність людей у будівлі.

Під час проведення евакуації та гасіння пожежі необхідно: визначити найбезпечніші евакуаційні шляхи і виходи до безпечної зони у найкоротший термін. Ліквідувати умови, які сприяють виникненню паніки. З цією метою вчителям, викладачам, вихователям, майстрам та іншим працівникам закладу, установи не можна залишати дітей без нагляду з моменту виявлення пожежі та до її ліквідації. Евакуацію людей слід починати з приміщення, у якому виникла пожежа, і суміжних з ним приміщень, яким загрожує небезпека поширення вогню і продуктів горіння. Дітей молодшого віку і хворих слід евакуювати в першу чергу. У зимовий час на розсуд осіб, які здійснюють евакуацію, діти старших вікових груп можуть заздалегідь одягтися або взяти теплий одяг з собою, а дітей молодшого віку слід виводити або виносити, загорнувши в ковдри або інші теплі речі. Ретельно перевірити всі приміщення, щоб унеможливити перебування в небезпечній зоні дітей, які сховалися під ліжками, партами, у шафах або інших місцях. Виставляти пости безпеки на входах у будівлі, щоб унеможливити повернення дітей і працівників до будівлі, де виникла пожежа. У разі гасіння слід намагатися в першу чергу забезпечити сприятливі умови для безпечної евакуації людей. Утримуватися від відчинення вікон і дверей, а також від розбивання скла, в протилежному разі вогонь і дим поширяться до суміжних приміщень.

Нормативні документи щодо визначення порядку дій під час несприятливих природно-кліматичних умов

Відповідно до п.9.20. Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-

виховного процесу (далі - ДСанПіН) при зниженні температури повітря до мінус 20 °С, при швидкості руху повітря більше 5 м/с і при підвищенні вологості вище 80 % для учнів початкових класів та при температурі повітря мінус 24 °С - для учнів 5-12 класів органи місцевої виконавчої влади приймають рішення про призупинення навчання учнів.

Згідно з п.5.5. ДСанПіН у приміщеннях загальноосвітніх навчальних закладів (далі - ЗНЗ) вологість повітря має бути 40-60 %, температура повітря в класах і кабінетах - 17-20 °С, у навчальних майстернях - 16-18 °С, у спортивному залі - 15-17 °С, у роздягальнях при спортивному залі - 19-23 °С, в актовому залі - 17-20 °С, у бібліотеці - 16-18 °С, у медичних кабінетах - 21-23 °С, у рекреаціях - 16-18 °С, у спальних приміщеннях - 18-20 °С, в умивальних - 20-23 °С, у вестибюлі, гардеробі - 16-19 °С, у туалетах - 17-21°С, у душових - не нижче 25 °С.

Рішення про призупинення в навчальних закладах навчально-виховного процесу приймається районними (міськими) органами виконавчої влади за поданням головного санітарного лікаря відповідної території (розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2003 № 705 «Про заходи щодо профілактики грипу та інших гострих респіраторних захворювань»).

У разі призупинення навчального процесу керівники місцевих органів управління освітою та ЗНЗ повинні вжити заходи щодо забезпечення виконання в закладах навчальних програм і недопущення фактів перевантаження школярів.

Згідно зі ст. 16 Закону України «Про загальну середню освіту», п. 26 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 778, заклади освіти у зв'язку з кліматичними умовами за погодженням із районними (міськими) відділами освіти мають право вносити зміни до структури навчального року та графіку учнівських канікул. При цьому залишається незмінною загальна кількість навчального часу, що обумовлюється виконанням навчальних програм (у ЗНЗ I ступеня - 175 робочих днів, II-III ступенів - 190).

Тривалість канікул протягом навчального року не повинна становити менше як 30 календарних днів (ст. 16 Закону України «Про загальну середню освіту», п. 42 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 778).

***

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК
РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ЩО СТАЛИСЯ ПІД ЧАС
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**
(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки N 773 (

[z1364-04](#)) від 05.07.2004).

На виконання Законів України «Про освіту» ([1060-12](#)), «Про охорону праці» ([2694-12](#)) та розпорядження Міністерства освіти України від 24.06.99 N62

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах (далі - Положення), що додається.

2. Надрукувати це Положення в Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України.

3. Міністерству освіти Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, ректорам (директорам) вищих навчальних закладів забезпечити вивчення Положення в навчальних закладах і установах освіти.

4. Уважати таким, що втратило чинність, Положення про організацію охорони праці та порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах (розділ II), затверджене наказом Міністерства освіти України від 30.11.93 N 429 ([z0178-93](#)), зареєстроване в Міністерстві юстиції України 03.12.93 за N 178.

5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Богомолова А.Г.

Міністр В.Г.Кремень

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Наказ Міністерства освіти і науки України 31.08.2001 N 616

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2001р. за N 1093/6284

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ЩО СТАЛИСЯ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.

1. Галузь застосування.

Це Положення розроблено відповідно до Законів України «Про освіту» ([1060-12](#)), «Про охорону праці» ([2694-12](#)), Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року N 1112 ([1112-2004-п](#)), та поширюється на вищі, професійно-технічні, загальноосвітні, дошкільні, позашкільні навчальні заклади, заклади післядипломної освіти (далі - навчальні заклади) незалежно від форм власності й підпорядкування. (Абзац перший розділу 1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки N 773 ([z1364-04](#)) від 05.07.2004). Положення встановлює єдиний порядок розслідування та обліку нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах на території України.

Навчально-виховний процес - система організації навчально-виховної,

навчально-виробничої діяльності, визначеної навчальними, науковими, виховними планами (уроки, лекції, лабораторні заняття, час відпочинку між заняттями, навчальна практика, заняття з трудового, професійного навчання і професійної орієнтації, виробнича практика, робота у трудових об'єднаннях, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, походи, екскурсії, спортивні змагання, перевезення чи переходи до місця проведення заходів).

Положення узгоджене з ЦК профспілки працівників освіти і науки, Департаментом з нагляду за охороною праці Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерством охорони здоров'я України, Державним комітетом статистики України.

Нещасні випадки, що сталися з особами, які працюють на умовах трудового договору (контракту) або залучені до праці у навчальних закладах, підлягають розслідуванню і обліку відповідно до Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року N 1112 ([1112-2004-п](#)). (Абзац розділу 1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки N 773 ([1364-04](#)) від 05.07.2004.).

2. Загальні положення.

2.1. Розслідуванню підлягають нещасні випадки, які трапилися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами і призвели до погіршення стану здоров'я (втрати працездатності) не менше ніж на один день згідно з медичним висновком, а саме: раптові погіршення здоров'я, травми, у тому числі травми через нанесення тілесних пошкоджень, нанесених іншою особою, отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою, ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетруси, зсуви, повені, урагани та інші надзвичайні події), контакту з тваринами тощо (далі - нещасні випадки).

2.2. Розслідуванню підлягають нещасні випадки, що сталися: під час проведення навчальних занять, у тому числі лекцій, уроків, занять з допризовної підготовки, лабораторних занять, спортивних, гурткових, позааудиторних, позакласних, позашкільних заходів, інших занять та в перервах між ними відповідно до навчальних, виробничих і наукових планів; під час проведення позакласних, позашкільних, позааудиторних та інших заходів у вихідні, святкові та канікулярні дні, якщо ці заходи здійснюються під безпосереднім керівництвом працівника даного навчального закладу (викладача, вчителя, вихователя, класного керівника, майстра виробничого навчання тощо) або особи, яка призначена наказом керівника навчального закладу за його згодою; під час занять з трудового і професійного навчання, проведення професійних, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт виробничої та навчальної практики, які проводяться відповідно до навчальних планів у навчальних закладах або на ділянках, що їм належать; під час перебування (відпочинку) у студентських загонах, таборах праці і відпочинку (оздоровчих), шкільних лісництвах, на навчально-дослідних ділянках тощо; під час проведення спортивних змагань, тренувань, оздоровчих заходів, екскурсій, походів, експедицій, організованих навчальним закладом у встановленому

порядку; під час перевезень вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, аспірантів до місця проведення заходів і назад, а також у разі організованого прямування їх на запланований захід на транспорті або пішки.

2.3. Погіршення стану здоров'я (втрата працездатності) унаслідок нещасного випадку встановлює та засвідчує лікувально-профілактичний заклад.

2.4. За результатами розслідування нещасного випадку під час навчально-виховного процесу складається акт за формою Н-Н (додаток 1).

2.5. Відповідальність за правильне і своєчасне розслідування і облік нещасних випадків, складання акта за формою Н-Н, розроблення і виконання заходів щодо усунення причин нещасного випадку несе керівник навчального закладу.

2.6. У випадках відмови адміністрації навчального закладу від складання акта за формою Н-Н, а також у разі незгоди потерпілого (його батьків або особи, яка представляє інтереси потерпілого) зі змістом акта за формою Н-Н конфлікт розглядає орган управління освітою вищого рівня у термін не більше десяти днів з моменту подання письмової заяви.

2.7. Лікувально-профілактичний заклад, куди доставлено вихованця (учня, студента, курсанта, слухача, аспіранта), постраждалого внаслідок нещасного випадку, що стався під час навчально-виховного процесу, зобов'язаний на запит керівника навчального закладу видати медичний висновок про характер ушкоджень.

2.8. Після закінчення строку лікування потерпілого (потерпілих) керівник навчального закладу направляє до органу управління освітою, іншого органу виконавчої влади, засновника (власника), якому належить навчальний заклад, повідомлення про наслідки нещасного випадку (додаток 2).

2.9. Нещасні випадки, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами в побуті та у випадках, не зазначених у п.2.2, розслідуються і беруться на облік згідно з Порядком розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 березня 2001р. №270 ([270-2001-п](#)).

2.10. Особи, що допустили порушення або невиконання вимог цього Положення, притягаються до відповідальності згідно із законодавством.

3. Повідомлення про нещасні випадки, їх розслідування та облік.

3.1. Про кожний нещасний випадок, який стався з вихованцем, учнем, студентом, курсантом, слухачем, аспірантом, потерпілий або свідок нещасного випадку негайно сповіщає безпосередньо керівника навчального закладу, який зобов'язаний:

терміново організувати першу долікарську медичну допомогу потерпілому, у разі необхідності - його доставку до лікувально-профілактичного закладу, до прибуття комісії з розслідування зберегти обстановку на місці в тому стані, в якому вона була на момент події (якщо це не загрожує життю і здоров'ю тих, хто оточує, і не призведе до більш тяжких наслідків).

Про нещасний випадок, що трапився під час далеких походів, екскурсій або інших заходів поза територією району (міста), керівник заходу, що проводиться, негайно повідомляє також орган управління освітою за місцем події.

3.2. Керівник навчального закладу зобов'язаний негайно вжити заходів щодо

усунення причин, що викликали нещасний випадок, повідомити батькам потерпілого (особі, яка представляє його інтереси) і зробити запит висновку з лікувально-профілактичного закладу про характер і тяжкість ушкодження потерпілого.

3.3. Керівник навчального закладу, одержавши повідомлення про нещасний випадок, наказом призначає комісію з розслідування у такому складі: голова - заступник керівника навчального закладу; члени: представник служби охорони праці навчального закладу або особа, на яку наказом керівника покладено ці обов'язки;

представники відповідного профспілкового органу або уповноважені трудового колективу, якщо потерпілий не є членом профспілки.

3.4. Комісія з розслідування нещасного випадку зобов'язана: протягом трьох днів провести розслідування нещасного випадку, з'ясувати обставини і причини, розробити заходи щодо усунення причин нещасного випадку, визначити відповідальних за це осіб; виявити і опитати свідків та осіб, які допустили порушення нормативних актів, отримати пояснення у потерпілого; скласти акт про нещасний випадок за формою Н-Н (додаток 1) у п'яти примірниках і направити на затвердження керівнику навчального закладу. До акта додаються пояснення свідків, потерпілого та інші документи, що характеризують стан місця, де стався нещасний випадок, наявність шкідливих і небезпечних факторів, медичний висновок про стан здоров'я потерпілого в результаті нещасного випадку тощо.

3.5. Керівник навчального закладу протягом 3-х днів після закінчення розслідування затверджує акти форми Н-Н, з яких по одному примірнику направляє: потерпілому або особі, яка представляє його інтереси; до підрозділу, де стався нещасний випадок; начальнику служби охорони праці або особі, на яку покладено ці обов'язки (відповідальному); до архіву навчального закладу; до органу управління освітою за місцем навчання потерпілого (копія - міністерству, засновнику (власнику), до сфери управління якого належить навчальний заклад).

3.6. Акт форми Н-Н підлягає зберіганню в архіві органу управління освітою, навчального закладу протягом 55 років. Інші примірники акта та його копії зберігаються до здійснення всіх запланованих у ньому заходів, але не менше ніж п'ять років.

3.7. Нещасний випадок, про який потерпілий за відсутності свідків не повідомив керівника навчального закладу або наслідки від якого виявилися не зразу, розслідується протягом місяця з дня одержання письмової заяви потерпілого (його батьків або особи, яка представляє його інтереси). У цьому разі питання про складання акта за формою Н-Н вирішується комісією з розслідування після всебічної перевірки заяви про нещасний випадок, що стався, з урахуванням усіх обставин, медичного висновку про характер травми, можливої причини її походження, свідчень учасників та інших доказів. Одержання медичного висновку покладається на керівника навчального закладу.

3.8. Нещасний випадок, що стався на підприємстві, в установі, організації з учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами навчальних закладів

під час проходження ними виробничої практики або виконання робіт на підприємстві, в установі, організації під керівництвом його посадових осіб, розслідується спільно з представником навчального закладу згідно з Порядком розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року N1112 ([1112-2004-п](#)). (Пункт 3.8 розділу 3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки N 773 ([z1364-04](#)) від 05.07.2004).

3.9. Нещасний випадок, що стався на підприємстві, в установі, організації з учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами навчальних закладів, які проходять практику або виконують роботу під керівництвом вчителя, викладача, майстра виробничого навчання на дільниці, виділеній підприємством для цієї мети, розслідується органом управління освітою, якому підпорядкований цей навчальний заклад, або засновником (власником) навчального закладу спільно з представником підприємства, установи, організації, оформляється актом за формою Н-Н і береться на облік органом управління освітою, навчальним закладом. Один примірник затвердженого акта форми Н-Н направляється за місцем навчання потерпілого, другий - за підпорядкованістю до органу управління освітою або засновнику (власнику) навчального закладу.

3.10. Нещасний випадок, який стався під час проведення далеких походів, екскурсій, експедицій, розслідується комісією органу управління освітою, на території якого стався нещасний випадок. У разі неможливості прибути на місце пригоди представника навчального закладу, з вихованцем, учнем, студентом, курсантом, слухачем якого стався нещасний випадок, до складу комісії включається представник однієї з установ, підвідомчих органу управління освітою, що проводить розслідування. Матеріали розслідування, у тому числі акти за формою Н-Н, направляються до органу управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу, засновнику (власнику) навчального закладу.

3.11. Усі нещасні випадки, оформлені актами за формою Н-Н, реєструються органом управління освітою, навчальним закладом у журналі реєстрації нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами (додаток 3).

3.12. За результатами розслідування не складаються акти за формою Н-Н і не беруться на облік нещасні випадки, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами: унаслідок вживання алкоголю, наркотичних або інших психотропних речовин, а також унаслідок їх дії (асфікція, інсульт, зупинка серця тощо) за наявності медичного висновку, якщо це не викликано застосуванням цих речовин у навчально-виховному процесі або порушенням вимог безпеки щодо їх зберігання і транспортування, або якщо потерпілий, який перебував у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, був відсторонений від роботи, навчання; під час скоєння крадіжок або інших злочинів, якщо ці дії зафіксовані і на них є офіційний висновок суду або прокуратури; у разі природної смерті або самогубства.

4. Спеціальне розслідування нещасних випадків.

4.1. Спеціальному розслідуванню підлягають нещасні випадки: **групові (одночасно з двома і більше потерпілими); із смертельним наслідком.**

4.2. Про груповий нещасний випадок, нещасний випадок із смертельним наслідком керівник навчального закладу зобов'язаний негайно повідомити:

батьків потерпілого або особу, яка представляє його інтереси;
лікувально-профілактичний заклад за місцем, де стався нещасний випадок (у разі виявлення отруєнь - місцеву санітарно-епідеміологічну службу);
орган управління освітою, інший центральний орган виконавчої влади, засновника (власника), якому підпорядкований навчальний заклад;
прокуратуру, орган внутрішніх справ за місцем, де стався нещасний випадок.

4.3. Про кожний груповий нещасний випадок, а також нещасний випадок із смертельним наслідком орган управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу протягом доби повідомляє Міністерство освіти і науки України та надсилає матеріали спеціального розслідування в 3-и денний термін після закінчення розслідування. Повідомлення передається телеграфом, телефоном або іншим засобом зв'язку (додаток 4). Такі самі повідомлення надсилаються, якщо смерть потерпілого настала під час тимчасового звільнення від занять у навчальному закладі в установленому порядку. У таких випадках спеціальне розслідування здійснюється з використанням матеріалів раніше проведеного розслідування.

4.4. Про груповий нещасний випадок, нещасний випадок із смертельним наслідком, що стався під час далеких походів, екскурсій або інших заходів поза територією району (міста), керівник заходу, що проводиться, негайно повідомляє орган управління освітою, прокуратуру за місцем події, керівника закладу освіти, де навчається потерпілий.

4.5. Спеціальне розслідування нещасного випадку, під час якого загинуло від 1 до 4 осіб або травмовано до 10 осіб, проводиться комісією із спеціального розслідування, яка призначається наказом керівника органу управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу, за участю представника Міністерства освіти і науки України.

4.6. Спеціальне розслідування нещасного випадку, під час якого загинуло 5 і більше осіб або травмовано 10 і більше осіб, проводиться комісією із спеціального розслідування, призначеною наказом Міністерства освіти і науки України. Нещасні випадки з особливо тяжкими наслідками (у разі загибелі 5 і більше осіб або травмування 10 і більше осіб) розглядаються на засіданні колегії Міністерства освіти і науки України.

4.7. До складу комісії із спеціального розслідування групового нещасного випадку і випадку із смертельним наслідком входять: голова - керівник (заступник) органу управління освітою (у разі загибелі 5 і більше осіб або травмування 10 і більше осіб) або керівник (заступник) навчального закладу (у разі загибелі від 1 до 4 осіб або травмування до 10 осіб); члени - керівник (заступник) навчального закладу, начальник (працівник) служби охорони праці, представник педагогічного колективу, представник Міністерства освіти і науки України, представник профспілки, членами якої є потерпілі. Залежно від

конкретних умов (кількості загиблих, характеру і можливих наслідків аварії тощо) до складу комісії можуть бути включені представники органів державного нагляду за охороною праці, пожежного нагляду, органів охорони здоров'я, спеціалісти відповідного штабу цивільної оборони та реагування на надзвичайні ситуації та інших органів. Члени комісії із спеціального розслідування мають право одержувати письмові та усні пояснення від працівників навчального закладу та свідків події або проводити їх опитування. Члени комісії із спеціального розслідування повинні зустрітися з потерпілими або членами їх сімей, розглянути і вирішити на місці соціальні питання або внести пропозиції про їх вирішення відповідним органам, а також дати роз'яснення потерпілим (сім'ям) щодо їх прав відповідно до законодавства.

4.8. Комісія із спеціального розслідування протягом 10 днів розслідує нещасний випадок і складає акт спеціального розслідування (додаток 5), оформляє інші необхідні документи і матеріали. За потреби встановлений термін розслідування може бути продовжений органом, який утворив комісію із спеціального розслідування. Копії актів спеціального розслідування і форми Н-Н (на кожного потерпілого окремо) та наказ керівника навчального закладу за результатами розслідування нещасного випадку направляються до органу управління освітою за підпорядкованістю, який зобов'язаний один примірник направити до Міністерства освіти і науки України, іншого органу центральної виконавчої влади, засновника (власника), якому підпорядкований навчальний заклад.

4.9. До матеріалів спеціального розслідування відносяться: копія наказу про створення комісії із спеціального розслідування; акт спеціального розслідування; копія акта за формою Н-Н на кожного потерпілого окремо; плани, схеми і фотознімки місця події; протоколи опитувань, пояснення свідків нещасного випадку та інших причетних осіб, а також посадових осіб, відповідальних за дотримання вимог норм і правил з охорони праці; витяг з журналу про проходження потерпілим навчання та інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності; медичний висновок про характер і тяжкість ушкоджень, що заподіяні потерпілому, або причини його смерті; висновок експертної комісії (якщо така була створена) про причини нещасного випадку, результати лабораторних та інших досліджень, експериментів, аналізів тощо.

4.10. На вимогу комісії із спеціального розслідування адміністрація зобов'язана: запросити для участі в розслідуванні нещасного випадку спеціалістів-експертів, з яких може створюватись експертна комісія; зробити фотознімки пошкодженого об'єкта, місця нещасного випадку та подати інші необхідні документи; провести технічні розрахунки, лабораторні дослідження, випробування та інші роботи; надати транспортні засоби та засоби зв'язку, необхідні для роботи комісії з розслідування; забезпечити друкування, розмноження у необхідній кількості матеріалів спеціального розслідування. Експертна комісія створюється за розпорядженням голови комісії із спеціального розслідування. Питання, які вимагають експертного висновку, і матеріали з висновками експертної комісії оформляються письмово.

4.11. Навчальний заклад, де стався нещасний випадок, компенсує витрати,

пов'язані з діяльністю комісії та залученням до її роботи спеціалістів. Відшкодування витрат на відрядження працівників, які є членами комісії або залучені до її роботи, навчальний заклад здійснює відповідно до законодавства.

4.12. Голова комісії, яка проводила спеціальне розслідування нещасного випадку, у п'ятиденний термін після його закінчення направляє матеріали до прокуратури за місцем, де стався груповий нещасний випадок або випадок із смертельним наслідком.

4.13. Керівник навчального закладу, органу управління освітою, якому підпорядкований навчальний заклад, зобов'язаний у п'ятиденний термін розглянути матеріали спеціального розслідування нещасного випадку і видати наказ про вжиття запропонованих комісією із спеціального розслідування заходів щодо запобігання подібним випадкам, а також притягти до відповідальності осіб, які допустили порушення законодавчих та нормативних актів з охорони праці, вимог безпеки проведення навчально-виховного процесу. Про виконання зазначених заходів керівник навчального закладу письмово повідомляє орган управління освітою за підпорядкованістю.

4.14. Міністерство освіти і науки України після одержання матеріалів спеціального розслідування повинно розглянути обставини і причини смертельного або групового нещасного випадку і за результатами розгляду розробити заходи щодо запобігання подібним випадкам.

4.15. Відомості про всі нещасні випадки за підсумками року, оформлені актами за формою Н-Н, узагальнюються у звіті (додаток б) і з пояснювальною запискою (стислим аналізом причин і та видів подій, що призвели до нещасних випадків) надсилаються навчальним закладом до місцевого органу управління освітою (первинний звіт), іншому органу центральної виконавчої влади, засновнику (власнику), якому належить навчальний заклад; органи управління освітою на місцях складають зведений звіт, який надсилають органам управління освітою за підпорядкованістю.

4.16. Керівник навчального закладу несе відповідальність за достовірність зазначених у звіті відомостей відповідно до законодавства.

4.17. Якщо у звітному періоді настала смерть потерпілого від нещасного випадку, що стався минулого року, то у звіті за минулий період цей випадок мав бути зарахований до загальної кількості потерпілих, а у звітному періоді - тільки до потерпілих із смертельним наслідком.

4.18. Навчальний заклад, Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади, органи управління освітою, засновник (власник), якому підпорядкований навчальний заклад, проводять аналіз причин нещасних випадків, що трапились, розробляють заходи щодо запобігання, заслуховують на засіданнях колегій, нарадах стан травматизму серед учасників навчально-виховного процесу.

4.19. Контроль за правильним і своєчасним розслідуванням і обліком нещасних випадків, що трапились з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами під час навчально-виховного процесу, а також за виконанням заходів щодо усунення причин нещасних випадків здійснюють Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади,

Міністерство освіти Автономної Республіки Крим, органи управління освітою на місцях, засновники (власники), яким підпорядковані навчальні заклади.

Міністерство освіти і науки України здійснює оперативний облік загальної кількості потерпілих, у тому числі під час групових нещасних випадків та нещасних випадків із смертельним наслідком.

Додаток 1

до п.2.4 Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

Форма Н-Н

ЗАТВЕРДЖУЮ:

_____ (посада, ініціали, прізвище керівника закладу освіти)

_____ (підпис)

«_____» _____ 20_____ р.

Акт N__

про нещасний випадок, що стався з вихованцем, учнем, студентом, курсантом, слухачем, аспірантом навчального закладу (складається у п'яти примірниках)

1. Прізвище, ім'я та по батькові потерпілого

2. Стать: чоловіча, жіноча (потрібне підкреслити) _____

3. Рік народження _____

4. Навчальний заклад, клас, група, де навчається, виховується потерпілий

5. Підпорядкованість (належність) навчального закладу

_____ (міністерство, інший центральний орган виконавчої влади, орган управління освітою, засновник (власник), якому підпорядкований навчальний заклад)

6. Поштовий індекс та адреса навчального закладу _____

7. Місце, де стався нещасний випадок _____

8. Прізвище, ім'я та по батькові вихователя, вчителя, викладача, керівника навчального закладу, у класі (групі) якого стався нещасний

випадок _____

9. Дата проведення інструктажу, навчання з охорони праці, безпеки життєдіяльності:

інструктаж вступний

інструктаж первинний _____

10. Дата і час нещасного випадку _____

(година, число, місяць, рік)

11. Обставини, за яких стався нещасний випадок

_____
_____

12. Подія, що призвела до нещасного випадку _____

13. Причини нещасного випадку _____

14. Наслідки нещасного випадку _____

(смертельний чи не смертельний)

15. Перебування потерпілого в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння _____

16. Заходи щодо усунення наслідків нещасного випадку:

№ з/п	Зміст заходу	Термін виконання	Виконавець (посада, прізвище, ініціали)	Відмітка про виконання

17. Особи, які допустили порушення законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці _____

(прізвище, ім'я, по батькові, _____

(професія, посада, навчальний заклад; статті, параграфи, _____

пункти порушених ними законодавчих та інших нормативних актів)

18. Свідки нещасного випадку _____

(прізвище, ім'я, по батькові, рік народження) _____

19. Висновки лікувально-профілактичного закладу

Діагноз за довідкою лікувально-профілактичного закладу	Звільнений від навчання (відвідування) у навчальному закладі	Число днів невідвідування навчального закладу
1	2	3

--	--	--

Акт складено _____
(число, місяць, рік)
Голова комісії _____

Члени комісії _____ (посада) (Підпис, ініціали, прізвище)

_____ (посада) (Підпис, ініціали, прізвище)

_____ (посада) (Підпис, ініціали, прізвище)

_____ (посада) (Підпис, ініціали, прізвище)

Додаток 2

до п.2.8 Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

_____ (найменування органу управління освітою, куди направляється повідомлення, його адреса)

Повідомлення про наслідки нещасного випадку, що стався з потерпілим

_____,
(прізвище, ім'я та по батькові) особи, який(а) навчається,
виховується _____

(навчальний заклад)

_____,
(клас, група)

за актом форми Н-Н N _____ від «_____» _____ 20__ р.

Наслідки нещасного випадку (відповідно до п.19 акта за формою Н-Н):
потерпілий одужав, установлена інвалідність I, II, III групи, помер (потрібне підкреслити)

Діагноз за довідкою лікувально-профілактичної установи	Звільнений від навчання (відвідування) у навчальному закладі	Число днів невідвідування навчального закладу
1	2	3

Керівник навчального закладу _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

" _____ " _____ 20____ р.

Додаток 3

до п.3.11 Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

Журнал реєстрації нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантам (назва навчального закладу)

№ з/п	Дата події	Прізвище, ім'я та по батькові потерпілого, рік народження	Клас (група)	Місце події (аудиторія, клас, підприємство, місце проведення заходу та ін.	Короткі обставини і причини нещасного випадку	Дата складання, номер акта за формою Н-Н	Діагноз та наслідки нещасного випадку	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Додаток 4

до п.4.3 Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

_____ (найменування органу управління освітою, куди надсилається повідомлення, його адреса)

Повідомлення про нещасний випадок

Дата і час, коли стався нещасний випадок _____

_____ Найменування навчального закладу, його засновник (власник)

_____ Місце, де стався нещасний випадок (аудиторія, лабораторія, клас, майстерня, підприємство, позашкільний навчальний заклад, місце проведення заходу тощо) і його коротка характеристика

_____ Дані про потерпілого (потерпілих): прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, клас (група)

У разі групових нещасних випадків - характер травм у потерпілих

Обставини і можливі причини нещасного випадку

Дата, час передачі інформації та прізвище особи, яка передала її

Примітка. Міністерство освіти і науки України отримує повідомлення про нещасний випадок за підпорядкованістю протягом доби (факсом, телеграфом, телефоном тощо).

Додаток 5

до 4.8 Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

Акт
спеціального розслідування групового нещасного випадку
або нещасного випадку із смертельним наслідком,
що стався « _____ » _____ р.
о _____ годині _____ хвилин

(повне найменування навчального закладу, його засновник _____

(власник), найменування органу, до сфери управління якого належить навчальний заклад) _____

(дата складання акта) (місце складання акта: село, район, місто, область)
Комісія, призначена наказом (розпорядженням) від _____ N _____, (найменування

органу, яким призначена комісія)
у складі:
голова комісії _____

(прізвище, ім'я, по батькові) (посада, місце роботи)
члени

комісії: _____
(прізвище, ім'я, по батькові) (посада, місце роботи)

провела за період з "____" _____ до "____" _____ р.
спеціальне розслідування нещасного випадку, який стався

(указується місце події та кількість потерпілих,

у тому числі зі смертельним наслідком)

1. Відомості про потерпілого (потерпілих)

Прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, клас, група, навчальний заклад, час проходження навчання, інструктажу, перевірки знань з охорони праці, безпеки життєдіяльності.

Якщо розслідується груповий нещасний випадок, то у розділі 1 акта спеціального розслідування зазначаються відомості на кожного потерпілого окремо.

2. Обставини нещасного випадку

Нещасний випадок стався під час _____
(захід, що проводився)

Описуються всі події, що відбувалися, та роботи, що проводилися до настання нещасного випадку. Зазначається, як проходив навчально-виховний процес, хто керував цим процесом, що сталося з потерпілим. Викладається послідовність подій, наводяться небезпечні і шкідливі фактори, які могли вплинути на потерпілого, описуються дії потерпілого та інших осіб, причетних до нещасного випадку. Зазначається характер травми, ступінь її важкості, попередній діагноз і заходи, вжиті для надання першої допомоги потерпілому.

3. Причини нещасного випадку

Наводяться основні технічні та організаційні причини нещасного випадку, уключаючи перевищення гранично допустимих норм небезпечних і шкідливих факторів, якщо вони вплинули на подію (допуск до роботи ненавчених або непроінструктованих осіб, несправність обладнання, машин, механізмів, відсутність керівництва, нагляду за проведенням навчально-виховного процесу). Після кожної причини вказуються, які конкретні вимоги законодавства і нормативних актів про охорону праці, інструкцій з безпечного ведення робіт, посадових інструкцій були порушені (з посиланням на відповідні статті, розділи, пункти).

Зазначаються узагальнені результати проведеної перевірки стану охорони праці у закладі.

4. Заходи щодо усунення причин нещасного випадку

Заходи, запропоновані комісією, повинні складатися із:

заходів щодо ліквідації наслідків події (у разі потреби);

заходів щодо усунення безпосередніх причин травмування і запобігання подібним випадкам у подальшому.

Вони можуть бути викладені у вигляді таблиці або перелічені у тексті із зазначенням змісту заходів, термінів їх виконання і посадових осіб, відповідальних за їх реалізацію.

5. Висновок комісії щодо осіб, які допустили порушення законодавчих

та інших нормативних актів з охорони праці, і запропоновані заходи щодо притягнення їх до відповідальності

У цьому розділі зазначаються особи, у тому числі й потерпілий, чії дії або бездіяльність призвели до нещасного випадку. Після викладення змісту порушення зазначаються статті, розділи, пункти законодавчих і нормативних актів з охорони праці, посадових інструкцій, які були порушені. У кінці розділу пропонуються заходи щодо притягнення до відповідальності осіб, з вини яких стався нещасний випадок.

Після висновку в акті робиться запис про те, що комісія мала зустрічі з потерпілими або батьками (особами, які представляють їх інтереси), розглянула на місці питання надання соціальної і матеріальної допомоги, роз'яснила їхні права відповідно до чинного законодавства.

Голова комісії

_____

(підпис)

_____

(ініціали, прізвище)

Члени комісії

_____

(підпис)

_____

(ініціали, прізвище)

_____

(підпис)

_____

(ініціали, прізвище)

_____

(підпис)

_____

(ініціали, прізвище)

На окремій сторінці подається перелік матеріалів, що додаються, відповідно до пункту 4.9 Положення.

Уся справа (акт спеціального розслідування і матеріали, що додаються) брошурується.

МІРИ БЕЗПЕКИ В АВАРІЙНИХ ТА НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЯХ:

Терористичний акт: загроза й реальність

Що робити при загрозі теракту?

Що таке терористичний акт, знає сьогодні, на жаль, кожний школяр. Це явище називають «бичем ХХІ», війною проти всього людства. Але терору вже багато років і навіть століть. Першими терористами вважаються мусульмани, що пробиралися під покривом ночі в табір середньовічних лицарів-хрестоносців, які в Палестині «звільняли Труну Господню».

А в ХІХ столітті батьківщиною тероризму стала Росія: революціонери вирішили боротися із самодержавством за допомогою пістолетів і саморобних бомб. Першою їхньою жертвою став

імператор Олександр II Визволитель. На початку ХХ століття терористи (в основному - есери) застрелили або підірвали безліч вищих чиновників Російської імперії. Причому робили вони це (на відміну від своїх попередників) уже не дуже зважаючи на людей, які з'явилися поруч із жертвою. Так, при вибуху на Аптекарьському острові в Петербурзі, під час замаху на прем'єр-міністра П.А. Столипіна, загинули 32 чоловіка, а 22 було поранено (у тому числі й діти).

Самими великими терористичними актами останнього десятиліття стали вибухи житлових будинків у Москві й Волгодонську, вибух під час параду в Каспійське, захоплення театру під час спектаклю «Норд-Ост» у Москві і школи в осетинському місті Біслані. В інших країнах сумну статистику продовжила трагедія 11 вересня в Нью-Йорку, коли літаки, пілотуєми пілотами-смертниками, урізалися у два хмарочоси; терористичні акти в Мадриді, Лондоні, Токіо та інших містах миру. Є цілі країни, що постійно живуть під погрозою терористів (своїх і закордонних): Ізраїль (палестинські екстремісти), Англія (ірландські підпільники), Іспанія (терористи з баскської організації ЕТА). Крім «політичних терористів» вибух у будь-якій місці, де перебувають люди, які нічого не підозрюють, може організувати будь-якому злочинне угруповання, банда, що зводить рахунки з конкурентами. Боротися з тероризмом повинні всі держави. І робити це спільно. Але і кожний з нас може й повинен знати, **як розпізнати погрозу вибуху і що робити в цьому випадку.**

Про можливу небезпеку вибуху можна судити по наступним ознакам:

- дріт або шнур, натягнуті в несподіваному місці;
- невідомий згорток або предмет, що перебуває на станції метро, в автобусі або на вході у будинок;
- електричні дроти або шматки ізоляції, що звисають з під кузова машини;
- свіжа засипана яма на узбіччі дороги (особливо поблизу траси, де часто проїжджають високі посадові особи або співробітники міліції, військові й службові автомобілі);
- посылка або бандероль, що прийшла поштою від невідомої особи або з незрозумілою зворотною адресою (такі послання краще не розкривати, а передавати фахівцям);
- навіть звичайний лист може стати вмістищем отрути або бактеріологічної «бомби».

Що робити, якщо якісь із перерахованих тривожних «прикмет» дійшли до вашої уваги?

У першу чергу, у жодному разі не можна намагатися з'ясувати, що і як, самотійно. Про підозрілі предмети потрібно негайно повідомити водієві автобуса або провіднику у поїзді, співробітників міліції, черговому по станції; подзвонити у відділення міліції, служби безпеки або МНС, покликати рятуйте! Пильність перехожих допомогла запобігти не один терористичний

акт і врятувати сотні життів! Але в жодному разі не можна самостійно діяти, ґрунтуючись тільки на власних підозрах.

І ще от що, хлопці. З погрозою терористичних актів у жодному разі не можна «жартувати». Уже було багато випадків, що коли не вивчивши уроку лобур дзвонив у міліцію і ... попереджав про вибух власної школи. Пошуки неіснуючої бомби, евакуація людей, залучення фахівців не тільки коштують дуже великих грошей, але й відволікають увагу спецслужб від дійсної загрози. Між іншим, «телефонних терористів» (так називають тих, хто загрожує по телефоні неіснуючими бомбами), як правило, ловлять, яким би телефоном вони не користувалися. А оплачувати роботу спецслужб змушені батьки «жартівників».

Якщо вас захопили в заручники?

Може трапитися, що Ви виявилися у будинку або автобусі (вагоні, літаку й ін.), який захопили терористи, а всіх людей, що перебувають там, оголосили заручниками. На жаль, така екстремальна ситуація за останні роки стала реальністю для самих різних країн всього світу. Як поводитися в цій ситуації? Не звертайте до себе уваги терористів; зніміть прикраси, не дивіться їм в очі (як у випадку з агресивним собакою). Не пересувайтеся по салону; не відповідайте на провокації.

Намагайтеся заспокоїтися, відволіктися від того, що відбувається; думайте про щось гарне, читайте або розгадуйте кросворди. Огляньте салон і відзначте для себе місця можливого укриття на випадок стрілянини.

Якщо почався штурм будинку (літака, автобусу), розпочатий спеціальними підрозділами, лягаєте на підлогу, а після закінчення штурму негайно покиньте приміщення або салон автобусу (літака): не виключено, що терористи заклали там міни.

Якщо на вулиці стріляють?

Стрілянина на вулиці в наш час, на жаль, трапляється. Це буває при бандитських нападах, терористичних актах та під час особливо бурхливих вуличних безладах. Що робити, якщо стрілянина застала Вас на вулиці міста?

Намагайтеся добратися до найближчого укриття (будинку, пам'ятника, підземного переходу, канави та ін.). При цьому пересувайтеся зигзагами,

не піднімаючись у повний ріст. Якщо бігти нікуди - лягаєте на землю.

З першою ж нагодою повідомте про перестрілку співробітників міліції (наприклад, по мобільному телефону). А якщо стрілянина застала Вас у будинку, але стріляють прямо під вікнами?

У жодному разі не визируйте у вікно, проявляючи цікавість. Це небезпечно! Намагайтеся вкритися у ванній кімнаті, туалеті, куди не залетить випадкова куля, або ляжте на підлогу. Якщо в результаті перестрілки у квартирі виникла пожежа, постарайтеся негайно покинути приміщення. А якщо стрілянина на цей момент уже припинилася, дійте так, як написано на світлинці «А якщо в будинку пожежа?».

Якщо підлога іде з-під ніг

Уяви собі - сидиш ти у будинку один, робиш уроки або читаєш книжку, дивишся телевизор або розмовляєш з другом по телефону. Тобто, поводишся тихо й нікого не чіпаєш. І раптом... Підлога іде з-під ніг, у стінах з'являються тріщини, на підлогу падають предмети, що багато років міцно стояли на своїх місцях...

Що це? Землетрус? Вибух побутового газу? Терористичний акт?

Що робити?! Бігти?! Куди?!

СТОП!!!

По-перше, якщо відбулося раптове обвалення будинку, а ти виявився усередині, то для тебе немає ніякої різниці, що саме відбулося. Про це ти довідаєшся пізніше.

Головне в такій ситуації - залишитися живим і здоровим.

Перше, що звичайно спадає на думку - потрібно якомога швидше вийти з будинку. Але це не завжди правильний вихід. От якщо ти живеш на першому поверсі й вхідні двері виходить прямо на вулицю... але таке буває дуже рідко!

Не намагайся вибратися через вікно. По-перше, стрибати навіть із другого поверху небезпечно. По-друге, ти не знаєш, що трапилось! Раптом будинок «трусне» ще раз, і ти сильно поріжешся осколками скла. **Не виходи на балкон і сходову площадку** - це найнебезпечніші місця, які можуть обвалитися прямо у тебе під ногами. Тільки фахівці можуть визначити, чи не тримається сходовий проліт «на чесному слові». І, звичайно, **категорично не можна користуватися ліфтом.**

Куди ж бігти? — так нікуди! **Самий надійний варіант - сховатися**

під стіл або міцне ліжко, щоб на тебе не сипалися уламки меблів і штукатурки, подалі від вікон і ближче до кутів капітальних стін. Але спочатку намагайся добратися до телефонного апарата, обов'язково набери телефон порятунку «101» і повідомити про те, що трапилося.

А також **відключи всі електроприлади, електричне освітлення й перекрий газ.** А раптом ти виявишся у завалі? Тоді наберися терпіння й чекай. Намагайся по можливості влаштуватися зручніше. А якщо в тебе під рукою мобільний телефон, набери номер екстреної допомоги - «112», а потім «1» і повідом, де ти перебуваєш.

Грюкай, кричи, клич рятуйте! І пам'ятай: тебе обов'язково знайдуть і допоможуть вийти.

Не забудьте вимкнути праску!

Чи можна в наш час жити без телевізора, холодильника, пральної машини, електропраски, комп'ютера або без електричного світла?

Взагалі ж можна. Тільки це дуже незручно. Особливо погано без холодильника. Морозною зимою ще можна зберегти продукти на балконі або за вікном, а от улітку...

Ми звикли до побутових електроприладів. Так звикли, що вже не уявляємо, як без них обійтися. І часом забуваємо, що всі вони потенційно небезпечні.

Найбільш безпечні - холодильники й автоматичні пральні машини, електричні чайники, мікрохвильові печі. Якщо щось не так - вони відключаються автоматично. Ще практично безпечні аудіо-відео магнітофони й музичні центри. Абсолютно безпечні всі прилади, які працюють на батарейках - плеєри, ліхтарики, іграшки.

Більше небезпечні телевізори, комп'ютери, електрокаміни, електропраски, електроплити й освітлювальні прилади. Від нагрівального приладу - плити або праски - можна отримати опік. Телевізор може вибухнути, хоча ймовірність такої події вкрай мала - один шанс із мільйона

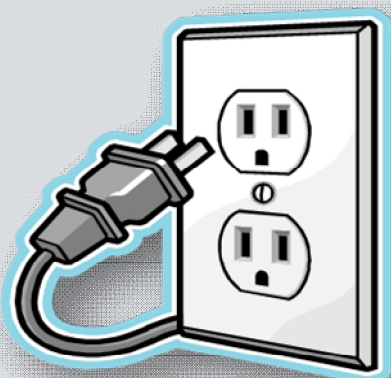
або навіть менше.

Самі небезпечні - ті, які ти включаєш і вимикаєш сам і які не розраховані на тривалий час безперервної роботи. **Це кофемолки, фени, деякі кухонні комбайни, кип'ятильники.**

Нарешті, **електропроводка** теж небезпечна. Чому? Та тому, що електричний струм - небезпечна річ.

Стоп-стоп! Електричний струм - зовсім не річ. Але що ж це таке? А от про це ми й не будемо писати! Про електрику й електричний струм тобі будуть розповідати у школі на уроках фізиці. Однак фізика починається в 7 класі, а електроприладами ти починаєш самостійно користуватися набагато раніше. Як бути? А от як:

ПАМ'ЯТАТИ ОСНОВНІ ПРАВИЛА ОБІГУ З ЕЛЕКТРОПОБУТОВИМИ ПРИЛАДАМИ:

- Закінчивши користуватися яким-небудь електроприладом, обов'язково вимкни його і відключи від мережі. Виключення становить холодильник.
- Якщо прилад нагрівальний - праска, камін, - не забирай його, поки він повністю не охолоне. Прилад, що перегрівся, вимкни, дай йому охолонути і тільки тоді включає знову.
- При відмові приладу негайно вимкніть його і вийми «вилку» з розетки.
- Ніколи не намагайся самостійно усунути несправність в електроприладі.
- Якщо тобі потрібно замінити перегорілу лампочку, спочатку вимкни освітлювальний прилад (люстру, торшер), акуратно вигвинти з патрона стару лампочку і заміни її новою. Тільки після цього можна вмикати світло.
- Не займай! включеного телевізора або комп'ютера. На екрані може скопитися статичний електричний заряд, і тоді тебе вдарить струмом.

- При ушкодженні проводки ніколи її не торкайся! Навіть якщо ти впевнений, що електрика вимкнена.
- Не вимикай в одну розетку багато електричних приладів.
- **Несправний прилад або ушкоджена проводка можуть викликати пожежу.** Якщо раптом зайнявся сам прилад або електричний шнур, у жодному

разі не заливай вогонь водою. По-перше відключи прилад від електромережі, а потім закидай вогонь землею із квіткових горщиків.

Якщо ти відчув запах палаючого пластику, це може означати, що плавиться ізоляція. У такому випадку негайно вимкни всі електроприлади і лампочки. Обережно поторкай розетки - чи не гарячі вони. Якщо кришка розетки нагрілася, більше не користуйся нею, поки дорослі не встановлять причину нагрівання.

Іноді несправність електроприладу приводить до короткого замикання. У таких випадках світло в будинку гасне, інші прилади відключаються. І як бути? А ніяк. Якщо в цей

момент у будинку немає дорослих, звернися за допомогою до сусідів. Але не вживай нічого самостійно - поразка електричним струмом дуже небезпечна й у деяких випадках може привести до смерті.

А за вікнами темно

Пізня осінь і зима - саме темна пора року. Затримаєшся в школі або зайдеш «буквально на хвилинку» до приятеля або подружки - і не помітиш, як за вікнами почне темніти. І ось уже пора додому, а йти одному в темряві боязно. А може бути, і не боязно, але мало що трапиться? Як бути?

Якщо є така можливість – подзвони й попроси, щоб хто-небудь із дорослих тебе зустрів. Обов'язково скажи, яким шляхом ти збираєшся йти. І помни, що самий короткий шлях - зовсім не обов'язково найближчий і безпечний.

На вулиці намагайся триматися освітлених і людних місць. Іди по вулиці з ліхтарями, повз магазини, зупинок автобусів і тролейбусів, платних

автостоянок, площадок для вигулу собак.

Якщо тобі здається, що хтось за тобою йде, не панікуй і не біжи. Швидше за все, це йдуть не за тобою, а просто з вами в одному напрямку. Не будь недовірливим - будь пильним. До речі, можна схитрувати: сповільнити

крок і дати підозрілій людині себе обігнати. У крайньому випадку, зайти в будь-який магазин, ощадбанк, на пошту - у будь-яке місце, де є люди.

Якщо побачив галасливу компанію, намагайся обійти її або перейти на інший бік вулиці.

Не заходь у під'їзд будинку і, тим більше, у ліфт разом з незнайомою людиною.

А якщо все-таки... Що робити?

Кричати! Якнайгучніше. Бігти до людей, до світла.

І пам'ятати: боятися й кликати «рятуйте!», коли страшно, – це не соромно.

Урок домашньої фізики

У школі фізику за традицією починають вивчати з механіки. От і цей урок теж почнеться з механіки, але тільки не зі шкільної. У школі вчать вирішувати завдання з ідеальними умовами, які дозволяють не враховувати, наприклад, опір повітря при падінні якого-небудь дуже легкого предмета з досить великої висоти. Втім, якщо взяти татусевий молоток і випадково упустити його собі на ногу, опір повітря теж можна не враховувати.

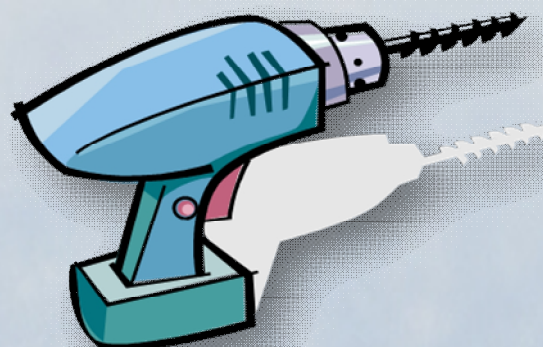
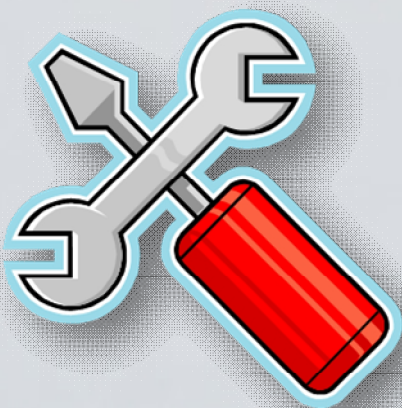
Звичайно, краще не роняти молоток на ногу. А як від цього вберегтися?

Молоток - хоча б один! - є практично в кожному будинку. Викрутка, стамеска, пила, пасатижі, кліщі, цвяхи, дріль тощо - це, як правило, «татусеві речі». Ще є «мамині речі»: спиці, голки, швейна машинка, а також різноманітні кухонні приладдя, наприклад, ручна м'ясорубка.

Всі ці інструменти й пристрої необхідні. І небезпечні, якщо поводитися з ними не акуратно. Тому головне правило всього одне: ніколи не брати татусеві й мамині речі без

дозволу. І «додаток» до цього правила: краще взагалі не брати їх, коли нікого з дорослих немає в будинку. Звичайно, можна довго перераховувати, що можна й чого не можна робити. Скажемо, не можна залишати інструменти кинувши їх будь-куди, тому що найчастіше на ногу падає молоток, забутий на стільці або тумбочці. Потрібно стежити, щоб пришитий поспіхом гудзик не «обернувся» кинutoї на дивані голкою, на яку сам же потім і сядеш. Всі ці правила, безсумнівно, тобі відомі.

З кожним роком механічних інструментів стає менше, ручні дріль і швейна машинка замінюються сучасними, електричними. Тому основною темою уроку домашньої фізики буде, звичайно ж, електрика.

Електричний струм небезпечний. Добре відомий вислів «ударило струмом» - відразу стає зрозуміло, що це боляче. І ще шкідливо: якщо через людське тіло проходить сильний електричний струм, то в людини починаються судороги, йому стає важко дихати, у деяких випадках може зупинитися серце. При цьому буває, що електрика як би «тримає» людину, не даючи йому розірвати контакт із джерелом струму. Електрострум має ще й теплову дію і може викликати на шкірі сильні опіки. Крім того, причинами приблизно четвертої частини всіх пожеж у наших будинках є несправні електричні прилади.

Складно перелічити всі електроприлади, якими зараз користуються в кожному будинку - занадто довгий буде список. Тому розділимо їх на два види: прилади на батарейках або акумуляторах і прилади, що працюють від електричної мережі. До першого відносяться аудіоплеєри, мобільні телефони, ліхтарики, цифрові відео й фотокамери, інші переносні прилади. Їх час від часу треба заряджати

від електромережі, але через перехідник-трансформатор. Або ж міняти батарейки. Виключення становлять звичайні радіоприймачі, що працюють від спеціальної радіорозетки, а також звичайні телефонні апарати. Ці прилади не небезпечні - електричний струм у них дуже слабкий.

Мережні електроприлади - це ті, які працюють від електромережі з напругою 220 вольт: телевізор і холодильник, праска й комп'ютер, музичний центр і пральна машина, кухонний комбайн і електричні лампочки в люстрах, торшерах, бра і так далі. Всіма цими приладами люди користуються щодня й часом забувають про обережність. Тому потрібно завжди пам'ятати

ПРАВИЛА ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКИ В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ:

Вчасно вимикай електроприлади від мережі. Постійно працювати може тільки холодильник. Пам'ятай, що просто «клацнути» вимикачем недостатньо. Телевізор, комп'ютер, музичний центр нерідко залишають в «режимі очікування» - начебто б прилад виключений, але на панелі світиться маленький індикатор. При цьому багато вузлів приладу перебувають під напругою. Перед сном або виходячи з будинку такі прилади потрібно обов'язково відключити від мережі.

Не можна вимкнути в одну розетку багато електричних приладів. При занадто

високому навантаженні ізоляція схованих у стіні електричних проводів може пошкодитися, що приведе до короткого замикання й пожежі.

Не користуйся електроприладами з ушкодженою ізоляцією.

При відмові приладу негайно вимкни його і вийми «вилку» з розетки.

Не накривай торшери й настільні лампи газетами або тканиною, щоб зробити з лампи «нічник», - тканина, особливо синтетична, або папір можуть зайнятися.

Нагрівальні прилади - праска, камін, чайник - повинні стояти на підставках з негорючих матеріалів, що не проводять електричний струм. Електричну праску та інші нагрівальні прилади не можна забирати, поки вони повністю не охолонуть.

Не доторкайся до електричних розеток і працюючих електроприладів мокрими руками. Зокрема, це стосується фена для сушіння волосся, яким звичайно користуються у ванній кімнаті.

Ніколи не намагайся самостійно усунути несправність в електроприладі.

Перегорілі лампочки в люстрі, настільній лампі, торшері заміняй, після того, як вимкнув

освітлювальний прилад.

Запах

палаючого пластику може означати, що почала плавитися ізоляція. У цьому випадку потрібно негайно вимкнути всі електроприлади і лампочки. Обережно поторкай розетки - чи не гарячі вони. Якщо кришка розетки нагрілася, більше не користуйся нею, поки дорослі не встановлять причину нагрівання.

Іноді несправність електроприладу приводить до короткого замикання. У таких випадках світло в будинку гасне, інші прилади відключаються. Якщо в цей момент у будинку немає дорослих, звернися за допомогою до сусідів. Не вживай нічого самостійно - поразка електричним струмом дуже небезпечна і у деяких випадках може привести до смерті.

Урок домашньої хімії

Не лякайся! Формул не буде. Та й нема необхідності точно знати, а тим більше вчити напам'ять, хімічні формули всіх зразків побутової хімії. До речі, мова йтиме не тільки про порошки що чистять і перуть. А почнемо ми з харчових продуктів.

Заглянемо на кухню. Майже в кожній господарки в кухонній шафці зберігається оцет або оцтова есенція. Користуються оцтом не щодня, тому буває, що етикетка відклеюється від пляшки. Мама про це пам'ятає, вона точно знає, що от у цієї пляшці - оцет, а білі крупинки от у цій баночці без етикетки - лимонна кислота. Який із цього треба зробити висновок? - дуже простий: не пий і навіть не пробуй нічого із пляшок і банок, у вмісті яких ти не впевнений, як говориться, на всі 100.

Ще на кожній кухні можна знайти засоби для миття посуду, порошок або гель для чищення раковини й плити. Можливо, десь там же стоїть рідина для миття скла. Всі ці засоби допомагають підтримувати чистоту у будинку, але користуватися ними потрібно ретельно і акуратно. По-перше, використовувати їх треба тільки за призначенням. По-друге, обов'язково

дотримуватися інструкції на етикетці. І якщо там написано «уникати контакту зі шкірою» - виходить, цим засобом можна користуватися тільки в гумових рукавичках. Повір на слово, хімічний опік - це дуже боляче!

Тепер відправимося у ванну кімнату, оскільки порошки й інші засоби для прання - відбілювачі, кондиціонери для білизни - звичайно зберігаються там. А також засоби для чищення сантехніки, дуже їдкі й шкідливі для шкіри. Все? А от і не все! Ще у ванною стоять різні мамині шампуні, лаки для волосся, дезодоранти, татусеві одеколони, засоби для гоління. Гарні баночки, пляшечки, тубики. Їх взагалі не потрібно торкати. Не тому, що батьки будуть лаяти - просто всі ці засоби призначені для дорослих, розраховані на шкіру дорослої людини.

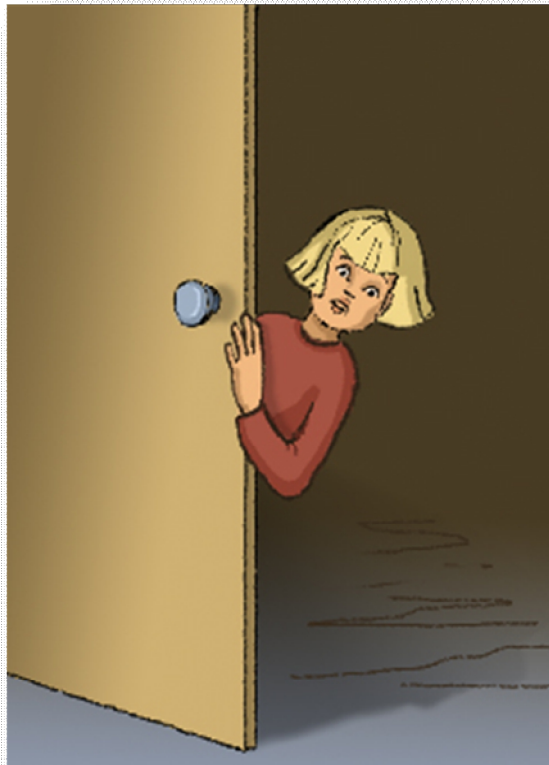
У кожному будинку можна знайти банки й пляшки з фарбами й розчинниками, клей і інші незамінні при ремонті, але токсичні речовини. З грецької **toxikon** — **отрута**. Токсичні речовини небезпечно навіть нюхати - можна отруїтися! Нарешті, потрібно пам'ятати, що багато з цих речовин і навіть їхній пар легко спалахують, тому всі ємності необхідно тримати щільно закупореними. І в жодному разі не користуватися поруч із ними сірниками або запальничкою.

Один вдома

«Один вдома» - це не тільки улюблена всіма чудова кінокомедія, але й розповсюджена ситуація. Безліч хлопців щодня приходять зі школи, відкривають двері квартир своїми ключами і до пізнього вечора перебувають в будинку одні. І навіть у вихідні й канікули дівчатка і хлопчики нерідко бувають надані самі собі. Тому що дорослі на роботі. Іноді вони - дорослі -

дзвонять, щоб переконатися: з тобою все в порядку. Ти цілий і непошкоджений. Ти прийшов зі школи додому, і з тобою нічого не трапилося. А що може трапитися? - запитаєш ти здивовано. Дуже навіть багато що! Ти можеш підвернути ногу, зустріти хуліганів, нарешті, втратити ключі! Тобто, потрапити в небезпечну або просто неприємну ситуацію. І навіть вдома у тебе є сто одна можливість цю саму ситуацію створити. Для цього часом досить просто відкрити двері...

Поговоримо про двері. Ти, звичайно, знаєш, що двері у квартиру **в жодному разі не можна відкривати незнайомій людині**. Навіть якщо він називається твоїм новим сусідом. Або слюсарем. Або електриком. Або лікарем поліклініки. Під маскою кожного із цих людей може ховатися зловмисник.

Не піддавайся на провокації.

Почувши питання: «Ти що, боїшся мені відкрити?» - деякі дівчатка й хлопчики відразу намагаються довести, що нічого й нікого не бояться. Але подумай: хіба це соромно - боятися? Це нормально! І хіба соромно в цьому зізнатися? Так ні крапельки! Тому на прохання будь-якого незнайомця відкрити тобі двері просто відповідай «вибачите, ні». До речі, **пояснювати, що ти один вдома, зовсім не обов'язково**.

І ще одні двері **не варто відкривати «кому попало»**: це двері в під'їзд. В останні роки на дверях багатьох під'їздів установили кодові замки. Коди відомі всім мешканцям, листоношам, працівникам житлово-комунальних служб, лікарям і медсестрам поліклініки. Гостям код можуть повідомити мешканці, що запросили. Іншим його знати зовсім не обов'язково. Тому якщо якась людина попросить повідомити тобі код - не говори.

Підходячи до під'їзду, **обернися й подивися**, чи не йде слідом за тобою яка-небудь незнайома людина. Якщо так, то постарайся не заходити в під'їзд разом з ним, а якщо дітися нікуди - **не сідай у ліфт разом з незнайомцем**. Завжди можна знайти привід, щоб затриматися - наприклад, перевірити вміст поштової скриньки. Або просто піти пішки.

НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛОМУ ПРИ НЕЩАСНИХ ВИПАДКАХ:

Принципи надання першої долікарської допомоги.

Перша допомога - це сукупність простих, доцільних дій, спрямованих на збереження здоров'я і життя потерпілого. По-перше: якщо є потреба і можливість, необхідно винести потерпілого з місця події. По-друге: оглянути ушкоджені ділянки тіла, оцінити стан потерпілого, зупинити кровотечу і обробити ці ділянки. Потім необхідно іммобілізувати і запобігти травматичному шокові.

При наданні першої долікарської допомоги треба керуватися такими принципами:

1. правильність і доцільність;
2. швидкість;
3. продуманість, рішучість, спокій.

Оживлення. Способи штучного дихання.

Зовнішній масаж серця

Нерідко зовнішній вигляд людини, яка потрапила в біду, значні ушкодження, нерухомість її тіла можуть створити враження, що вона померла. Тому необхідно знати ознаки, які вказують на те, що потерпілий живий і потребує медичної допомоги:

- дзеркало, прикладене до рота, підніє, - отже, потерпілий дихає;
- зіниця звужується при наближенні джерела світла (запаленого сірника, електричного ліхтарика) і розширюється при віддаленні;
- палець руки набрякає, якщо його перев'язати ниткою, - отже, система кровообігу діє, фіксуються застійні явища;
- шкіра запалюється (червоніє) під дією запаленого сірника чи цигарки.

При раптовому припиненні серцевої діяльності і дихання настає стан клінічної смерті. Якщо відразу ж розпочати непрямий масаж серця і штучне дихання (штучну вентиляцію легень), то є шанс урятувати потерпілого. Штучну вентиляцію легень виконують різними способами; з них найрозповсюдженіший - «з рота в рот».

Мета штучного дихання - забезпечення газообміну в організмі, збагачення крові потерпілого киснем і виділення з крові вуглецю. Крім того, штучне дихання, діючи рефлекторно на центр дихання головного мозку, сприяє відновленню самостійного дихання потерпілого.

Способи штучного дихання можуть бути апаратні та ручні. Ручні менш ефективні, але можуть застосовуватись негайно при порушенні дихання у потерпілого.

Підготовка до штучного дихання:

1. Звільнити потерпілого від одягу - розстебнути комір сорочки тощо.
2. Покласти потерпілого на спину на горизонтальну поверхню - стіл, гімнастичний мат або підлогу.

3. Відвести голову потерпілого максимально назад, доки його підборіддя не стане на одній лінії з шиєю. При цьому положенні язик не затуляє вхід до гортані, вільно пропускає повітря до легенів. Разом з тим при такому положенні голови рот розкривається. Для збереження такого положення голови під лопатки кладуть валик із згорнутого одягу.

4. Пальцями обстежити порожнину рота і, якщо там є кров, слиз тощо, їх необхідно видалити, за допомогою хустинки або бережка сорочки вичистити порожнину рота. Обов'язково провести штучне дихання.

Виконання штучного дихання:

Голову потерпілого відводять максимально назад і пальцями затискають ніс (або губи). Роблять глибокий вдих, притискають свої губи до губ потерпілого і швидко роблять йому глибокий видих до рота. Вдування повторюють кілька разів, з частотою 12-15 разів на хвилину. З огляду на гігієну рекомендується рот потерпілого прикрити шматком тканини (носовичок, бинт тощо). Якщо пошкоджене обличчя і проводити штучне дихання «з легенів у легені» неможливо, треба застосовувати метод стиснення і розширення грудної клітини шляхом складання і притискання рук потерпілого до грудної клітини з їх наступним розведенням у боки. Контроль за надходженням повітря з легенів потерпілого здійснюється по розширенні грудної клітини при кожному вдуванні. Якщо після вдування грудна клітина потерпілого не розправляється, - це ознака непрохідності шляхів дихання. Найкраща прохідність шляхів дихання забезпечується за наявності трьох умов:

- *максимальному відведенні голови назад;*
- *відкриванні рота;*
- *висуванні вперед нижньої щелепи.*

При появі у потерпілого перших слабких вдихів слід поєднати штучний вдих з початком самостійного вдиху. Штучне дихання слід проводити до відновлення глибокого ритмічного дихання.

Штучне дихання у більшості випадків треба робити одночасно з масажем серця.

Зовнішній масаж серця - це ритмічне стискання серця між грудиною та хребтом. Треба знайти розпізнавальну точку - мечевидний відросток грудини, - він знаходиться знизу грудної клітини над животом. Стати треба з лівого боку від потерпілого і покласти долоню однієї руки на нижню третину грудини, а поверх - долоню другої руки. Тепер ритмічними рухами треба натискати на грудину (з частотою 60 разів на хвилину). Сила стискання має бути такою, щоб грудина зміщувалась у глибину на 4-5 см. Масаж серця доцільно проводити паралельно з штучним диханням, для чого після 2-3 штучних вдихів роблять 15 стискань грудної клітки. При правильному масажі серця під час натискування на грудину відчуватиметься легкий поштовх сонної артерії і звуться протягом кількох секунд зіниці, а також порожевіє шкіра обличчя і губи, з'являться самостійні вдихи. Щоб не пропустити повторного припинення дихання, треба стежити за зіницями, кольором шкіри і диханням, регулярно перевіряти частоту і ритмічність пульсу. Не втрачайте пильності. Не забувайте про можливість зупинки серця або дихання. Ви тільки почали надавати першу допомогу. Будьте готові до

раптового другого приступу.

Бинтові пов'язки голови і шиї.

Найбільш простими пов'язками є такі:

1. Головна пов'язка «шапочка» - смужка бинта приблизно 70 см завдовжки опущена з тімені вниз перед вухами. Кінці бинта тримає сам поранений або помічник, що надає допомогу. Навколо цієї смужки, навколо голови накладаються кругові ходи бинта доки не буде перев'язана вся голова, причому кожен круговий хід закриває частину накладеної вільно смужки бинта.

2. Вісімка - перев'язка потилиці і тімені, ходи якої перехрещуються на потилиці.

3. Пов'язка на вухо - кругові ходи поступово закривають хворе вухо і послідовно переходять звернувши вниз під здоровим вухом.

4. Пов'язка на око - кругові ходи навколо лоба, що накладаються на половині хворого ока, нижче юшка, безпосередньо на хворе око.

5. Пов'язка шиї має бути вільною, не дуже тугою, вона не повинна тиснути на гортань і викликати задуху. Краще накладати такі пов'язки, які складаються з пов'язки потилиці вісімкою, комбінованої з оборотами навколо шиї.

Надання першої медичної допомоги при одержанні травм

Наслідки нещасних випадків залежать від того, наскільки швидко і кваліфіковано надано потерпілому першу медичну (долікарську) допомогу. Затримка долікарської допомоги або неправильне (невміле) її надання може призвести до серйозних ускладнень у лікуванні, інвалідності та навіть до смерті потерпілого. Не можна відмовлятися від надання допомоги потерпілому та вважати його мертвим тільки за відсутністю таких ознак життя, як дихання та пульс.

Майже завжди травма трапляється раптово і викликає в людини почуття безпорадності. Не всі знають, що треба робити, як швидко визначити характер і важкість травми. В таких випадках необхідні спокій, рішучість, вміння швидко і правильно організувати надання першої допомоги до прибуття медичних працівників. Швидкість і якість надання долікарської допомоги визначаються підготовленістю осіб, які знаходяться поруч, їх вмінням використовувати підручні та спеціальні засоби. Тому кожен учень і працівник повинні знати, як надавати долікарську допомогу: зупинити кровотечу, зробити штучне дихання та зовнішній масаж серця, накласти шину при переломі, перев'язати рану, промити очі, вжити необхідних заходів при гострих отруєннях паром, газом тощо.

Є певна **схема послідовності надання першої долікарської допомоги**, з різними варіаціями вона прийнятна для більшості ситуацій. Значно складніше надавати допомогу, якщо біля потерпілого тільки одна людина. В такому випадку не завжди потрібно відразу бігти за лікарем, інколи це просто неможливо зробити (на спортмайданчику, лісі, на річці). У таких ситуаціях, як ураження електричним струмом, утоплення, багаточисельні травми, надання термінових заходів може стати вирішальним для врятування життя потерпілого. Наприклад, у вищезазначених випадках у потерпілого може бути відсутнім дихання, порушена серцево-судинна діяльність до зупинки серця. При цьому завдання того, хто надає допомогу, - негайно розпочати відновлення дихання та серцевої діяльності у потерпілого, а вже

потім вирішувати питання із транспортуванням.

Схема послідовності дій при наданні першої долікарської допомоги.

1. Вивести потерпілого з оточення, де стався нещасний випадок.
2. Надати потерпілому найбільш зручне положення, що забезпечує спокій.
3. Визначити вид травми (перелом, поранення, опік тощо).
4. Визначити загальний стан потерпілого, встановити, чи не порушені функції життєво важливих органів.
5. Розпочати проведення необхідних заходів:
  - зупинити кровотечу;
  - зафіксувати місце перелому;
  - надати реанімаційних заходів: штучне дихання, зовнішній масаж серця;
  - обробити ушкоджені частини тіла.
6. Одночасно з наданням долікарської допомоги необхідно викликати швидку допомогу, послати за працівником навчального закладу, підготувати транспорт для відправки потерпілого до найближчої медичної установи.
7. Повідомити керівників установи про те, що трапилось.

Важливо знати обставини, за яких сталася травма, умови, які спонукали до її виникнення, та час - годину і навіть хвилини, особливо коли потерпілий втратив свідомість. Знання цього може допомогти не тільки розпізнати характер ушкоджень, правильно вибрати засоби надання допомоги, але і в майбутньому, в умовах лікувального закладу вірно встановити діагноз.

Перше, що необхідно зробити для надання допомоги, - винести (вивести) потерпілого з місця події (з спортзалу, спортмайданчика, зупинити дію електричного струму, винести з приміщення, в якому чадний газ тощо). Робити це потрібно обережно, намагаючись якнайменше турбувати потерпілого, особливо, коли є переломи хребта. В таких випадках не можна перевертати потерпілого, тому що це підсилює біль, призводить до тяжких ускладнень, таких, як шок, сильна кровотеча з ушкодженням судин.

При деяких ушкодженнях і раптових захворюваннях необхідно зняти з потерпілого одяг, наприклад, при термічних опіках, пораненнях. Краще це зробити в приміщенні. Спочатку знімають одяг (пальто, піджак, штани, блузку) із здорової частини тіла. Якщо важко зняти одяг, його розпорюють по швах або розрізають. Так діють у випадках тяжкої травми з ушкодженням кісток, коли необхідно швидко зупинити кровотечу та іммобілізувати кінцівку. Під час кровотечі одяг достатньо розрізати вище рани. При переломі хребта, коли не можна турбувати потерпілого, одяг не знімають.

Необхідно передбачити захист потерпілого від переохолодження, особливо якщо є значна втрата крові, тяжкий загальний стан або під час транспортування потерпілого на великі відстані. Здійснити це не важко, для цього використовують простирадла, які застеляють на носі таким чином, щоб вільним краєм накрити потерпілого. В мокру погоду треба користуватись брезентом, наметом або матеріалами, що не пропускають воду.

Потерпілий завжди потребує морально-психологічної підтримки оточуючих. Увага, щирість, турбота - це фактори, що допоможуть подолати наслідки травми, нещастя. Неприпустимі: грубість, роздратування, докори в необережності, недотриманні правил безпеки тощо. Правильний психологічний вплив і поведінка тих, хто оточує потерпілого, хто надає йому підтримку, вже є долікарська допомога.

Правила користування індивідуальним перев'язувальним пакетом:

1. Розгортаючи пакет, не можна торкатись тієї сторони, яка буде накладена на рану.
  2. Якщо рана одна, то слід накласти дві подушечки, якщо ран дві - по одній на рану, потім перебинтувати.
  3. Щоб пов'язка не зсунулася, потрібно закріпити зовнішній кінець бинта шпилькою.
- Після відкриття пакет необхідно відразу використати, тому що він швидко втрачає стерильність.

Медична аптечка, її склад, призначення, правила користування

Найменування медичних засобів і медикаментів	Призначення	Кількість
Індивідуальний перев'язувальний антисептичний пакет	Для накладання пов'язок	3 шт.
Бинти	Те саме	3 шт.
Вата (в пакетах)	Те саме	2 шт.
Джгут	Для зупинки кровотечі	1 шт.
Настоянка йоду	Для обробки ран, поранень на шкірі	1 флакон або 10 ампул
Нашатирний спирт	Застосувати при знепритомнінні, накапати на вату 2-3 краплі і піднести до носа потерпілого	1 флакон або 10 ампул
Розчин (2-3%) борної кислоти	Для промивання очей, для примочок на очі при їх опіках електродугою, для полоскання рота при опіках лужними сполуками	1 флакон 250 мл
Вазелін	Для обробки шкіри при опіках 1 ступеню	1 туб.
Валідол	Застосувати при серцевому болю по одній табл. під язик до повного розсмоктування	1 туб.

Комплекс заходів, що передбачають надання допомоги на місці події, включає не тільки навчання правилам поведінки, але і відповідне матеріальне

забезпечення, до якого належать і аптечки першої допомоги. Аптечки повинні знаходитись у місцях найбільшого скупчення людей і на травмонебезпечних ділянках.

У спортзалі аптечку кладуть до спеціальної шафи, під час роботи на спортмайданчику аптечку тримають у сумці або місці, зручному для переноски. Стан і укомплектованість аптечки необхідно обов'язково перевіряти, звертаючи увагу на термін зберігання ліків. В аптечці завжди повинні бути засоби для надання першої допомоги при ударах, дрібних пораненнях: розчин йоду, борна кислота, марганцевокислий калій, перев'язувальний матеріал.

Правила накладання джгута

- а) під джгут потрібно накласти марлю чи тканину;
- б) джгут накладається щільно до зупинки кровотечі;
- в) вкладається записка із зазначенням часу, коли було накладено джгут (не більше 2-х годин, потім джгут розслабляється і затискується повторно).

При артеріальній - джгут накладається вище місця кровотечі (кров яскрава, червона, б'є фонтаном з рани). При венозній - джгут накладається нижче місця кровотечі.

Втрата свідомості .

(ВС) -це стан, коли потерпілий не реагує ні на що, нерухомий, не відповідає на запитання.

Причини можуть бути різні, але всі вони пов'язані з ураженням центру свідомості мозку (при травмах, шоці, невивстачанні кисню, замерзанні тощо). Головною причиною **втрати свідомості** є раптова недостатність кровонаповнення мозку під впливом нервово-емоційного збудження, страху, болю, нестачі свіжого повітря тощо.

Ознаки ВС виявляються у широкому спектрі симптомів, починаючи від шоку, непритомності, закінчуючи станом клінічної смерті. При ВС велику небезпеку для життя потерпілого становить западання язика і потрапляння блювотних мас у дихальні шляхи, що призводить до їх закупорювання. Звичайно непритомність настає раптово, але інколи перед нею настає блідість, блювання, нудота, слабкість, позіхання, посилене потовиділення. Пульс прискорюється, артеріальний тиск знижується. Під час непритомності пульс уповільнюється до 40-50 ударів на хвилину.

Допомога. В першу чергу необхідно винести потерпілого з місця події, потім вивільнити дихальні шляхи, покласти на бік. У випадку зупинки дихання і серцебиття треба розпочати оживлення методом штучного дихання і закритого масажу серця. Людину, що втратила свідомість, не можна поїти. Транспортувати її треба у фіксованому стані на боці. До оживлення входить проведення двох основних процедур: заходів щодо відновлення дихання (штучне дихання) та серцевої діяльності (зовнішній масаж серця). Тому, хто надає долікарську допомогу, треба розрізняти життя і смерть. Так, серцебиття визначається рукою або на слух зліва, нижче соска, а також на шії, де проходить найбільша сонна артерія або ж на внутрішній стороні передпліччя. Наявність дихання встановлюється за рухами грудної клітки, за зволоженням дзеркала, прикладеного до носа потерпілого, за звуженням зіниць при

раптовому освітленні очей або після їх затемнення рукою. При встановленні ознак життя необхідно негайно розпочати надання допомоги. Але навіть при відсутності перелічених ознак до тих пір, поки немає повної впевненості у смерті потерпілого, необхідно надавати йому допомогу у повному обсязі.

Шок.

Причини - сильний біль, втрата крові, утворення у пошкоджених тканинах шкідливих продуктів, що призводить до виснажування захисних можливостей організму, внаслідок чого виникають порушення кровообігу, дихання, обміну речовин.

Ознаки - блідість, холодний піт, розширені зіниці, короткочасна втрата свідомості, посилене дихання і пульс, зниження АТ. При важкому шоці - блювання, спрага, попелястий колір обличчя, посиніння губ, мочок вух, кінчиків пальців, інколи може спостерігатися мимовільне сечовиділення.

Допомога: для запобігання і розвитку шоку є ефективна та своєчасна допомога, яка надається при будь-якому пораненні. Якщо шок посилюється, необхідно надати першу допомогу, яка відповідає пораненню. Потім потерпілого закутують у ковдру, кладуть у горизонтальне положення з дещо опущеною головою. У разі спраги, коли немає пошкоджень внутрішніх органів, дають пити воду. Заходами, що перешкоджають виникненню шоку, є тиша, тепло, зменшення болю, пиття рідини.

Непритомність.

Причини - раптова недостатність кровонаповнення, мозку під впливом нервово - емоційного страху, вертикального прискорення тіла, нестачі свіжого повітря тощо. Ці фактори сприяють рефлекторному розширенні м'язових судин, внаслідок чого знекровлюється мозок.

Ознаки - звичайно непритомність настає раптово, але інколи перед нею буває блідість, блювання, позиви до блювання, слабкість, позіхання, посилене потовиділення. У цей період пульс прискорюється, АТ знижується. Під час непритомності пульс уповільнюється до 40-50 ударів за хвилину.

Допомога. При непритомності треба покласти хворого на спину, трохи підняти (на 15-20 см) нижні кінцівки для поліпшення кровообігу мозку. Потім вивільнюють шию і груди від одягу, який їх здавлює, поплескують по щоках, поливають обличчя, груди холодною водою, дають нюхати нашатирний спирт. Якщо потерпілий починає дихати з хрипінням або дихання немає, треба думати про западання язика. У крайньому разі вживають заходи до оживлення.

При заporoшувaнні очей:

Причини - попадання пилинок, дрібних комах, рослинних часток, тощо. **Ознаки** - біль, різь, сльозотеча і почервоніння ока, сильне подразнення.

Допомога. Неприпустимо намагатися самостійно видалити забруднення з ока. Необхідно накласти м'яку пов'язку і негайно відправити потерпілого до лікарні або викликати медичного працівника.

Поранення - це ушкодження з порушенням цілісності шкіри або слизової оболонки. Неприпустимо торкатися до рани руками, промивати її водою, засипати порошком тощо. Забруднену шкіру навколо рани протирають стерильною ватою, марлею, бинтом або тампоном з перев'язувального пакету. Навкруги рану

змащують настоянкою йоду або «зеленкою» (попадаючи до рани, вони викликають опік і затримують заживання).

У разі відсутності медикаментів можна використовувати спирт, горілку, одеколон. Після обробки рану вкривають стерильною салфеткою або марлею, поверх кладуть вату та бинтують. Якщо під рукою немає стерильного матеріалу, використовують чисту м'яку тканину, хустинки, чистий одяг тощо. В такому випадку на ділянку тканини, що буде безпосередньо прилягати до рани, необхідно накапати кілька краплин йоду, але сильно змащувати не можна - йод може спричинити опік.

При підозрі **на вивих** обмежитися створенням спокою: на нижню кінцівку накласти шину, а верхню підвісити хусткою на шию і якомога швидше доставити потерпілого до медичної установи. Виправлення вивиху потребує спеціальних знань, тому не слід намагатися зробити це самостійно.

Травматичний перелом - це перелом, що виникає внаслідок травми. Патологічний перелом - це перелом, що виникає на фоні патологічних процесів (туберкульозу, остеомієліту, пухлина) під дією незначної сили.

Переломи бувають:

- переломи верхніх і нижніх кінцівок;
- переломи грудної клітки;
- переломи тазу;
- переломи хребта;
- переломи черепа.

Перелом виявляється наявністю болю, деформаціями, набряками у відповідних ділянках тіла.

При відкритих переломах необхідно зупинити кровотечу, краї рани обробити спиртом чи йодом.

При звичайному переломі необхідно забезпечити іммобілізацію, як перший протишоковий засіб.

І при будь-якому переломі необхідно організувати швидку доставку в лікувальний заклад.

Правила іммобілізації:

1. Шина повинна бути надійно закріплена і добре фіксувати область перелому.
2. Шину потрібно перед накладанням на кінцівку обкласти ватою чи будь-якою тканиною.
3. Фіксувати обов'язково суглоби вище і нижче перелому.
4. При переломах стегна потрібно фіксувати всі суглоби нижньої кінцівки.

Пошкодження черепа діляться на струс, забій (контузія), здавлення, переломи черепа відкриті і закриті. Для травми мозку характерно: головокружіння, головний біль, блювота чи нудота, сповільнення пульсу, втрата свідомості (від кількох хвилин до доби і більше), ретроградна амнезія - потерпілий не може згадати подій, які передували травмі, порушення мови, чутливості, рухів кінцівок і т. д.

При наявності рани - накладають асептичну пов'язку. Транспортувати таких

хворих слід у положенні лежачи на спині. Якщо рани розміщені на потилиці, то тоді транспортують на боці.

При переломі кісток носа з кровотечею хворих транспортують напів-сидячи з піднятою головою. З пошкодженням щелеп хворих перевозять сидячи з нахилом голови вперед, нижню щелепу фіксують пращеподібною пов'язкою, верхню - між переломами кладуть продовгуваті шматки дикти чи лінійку.

Без свідомості хворих перевозять лежачи на животі з покладеними під лоб і груди валиками для попередження асфіксії кров'ю, слиною, запалим язиком.

При переломах хребта можлива травма спинного мозку, що проявляється розвитком паралічу кінцівок (відсутність у них рухів, чутливості). При переломах хребта чи підозрі на нього категорично забороняється садити чи ставити на ноги хворого.

Переломи можуть бути відкритими і закритими. Відкриті переломи супроводжуються пошкодженням шкіри. Закриті переломи не супроводжуються пошкодженнями цілісності шкірних покривів.

При закритому переломі шкіра без ушкоджень, рана відсутня. Ознака перелому - різкий біль під час спроби руху ушкодженою кінцівкою. Перша допомога забезпечити спокій та нерухомість місця перелому. При наданні допомоги не треба намагатись встановити, є чи немає перелому: мацати місце ушкодження, примушувати потерпілого рухати, піднімати або згинати кінцівку. Такі дії можуть різко підсилити біль, спричинити до зміщення і ушкодження м'яких тканин. Для забезпечення нерухомості зламаної кінцівки застосовують спеціальні дротяні або диктові (дерев'яні) шини. Шина повинна бути накладена так, щоб були надійно іммобілізовані два сусідні з місцем ушкодження суглоби (вище і нижче), а якщо перелом плеча або стегна, то три суглоби. Накладають шину поверх одягу, кладуть під неї що-небудь м'яке - вату, шарф, рушник. Накладену шину необхідно прикріпити до кінцівки бинтом, рушником, ременем. Як шину можна використати дошку, палицю, лижу тощо. Таку імпровізовану шину необхідно накласти з двох протилежних сторін уздовж ушкодженої кінцівки і обгорнути бинтом. Шина повинна бути накладена так, щоб центр її знаходився на рівні, а кінці накладалися на сусідні суглоби по обидві сторони перелому. Фіксація відкритого перелому вимагає дотримання додаткових умов: не можна накладати шину на місце відкритого перелому, а слід прибинтовувати її поверх одягу (взуття) і, крім того, підкласти під неї що-небудь м'яке, попередньо зупинивши кровотечу.

Особливо небезпечні травми хребта. В таких випадках необхідно обережно, не піднімаючи потерпілого, підсунути під його спину дошку, щит, лист дикти, двері тощо. Якщо під руками немає нічого твердого, то в крайньому випадку можна транспортувати потерпілого у звичайних м'яких ношах обличчям донизу.

При переломі ребер необхідно міцно забинтувати груди або стягнути їх рушником під час видоху. При ушкодженні тазу необхідно обережно стягнути його широким рушником, шматком тканини, покласти потерпілого на тверді носі (щит, широку дошку), надавши йому позу «жаби».

У разі травми голови необхідно покласти потерпілого, покласти йому на голову

охлаждающий компрес. Для запобігання задушення потерпілого у несвідомому стані від западання язика або блювотних мас його кладуть на бік або на спину, при цьому голова має бути повернутою в бік. Треба швидко і обережно очистити рот, висунувши вперед нижню щелепу, витягти язика. При першій можливості потерпілого треба негайно транспортувати до лікувального закладу у супроводі особи, яка вміє надавати допомогу для оживлення. Транспортують потерпілого на спині з трохи піднятою на подушці головою.

При переломі нижньої щелепи накладають пов'язку, що забезпечує її нерухомість. Для цього беруть дві хустки, з яких одну проводять під підборіддя та зв'язують на тім'ї, а другою охоплюють підборіддя спереду і зав'язують на потилиці.

Кровотечі.

Причини - пошкодження цілісності кровоносних судин внаслідок механічного або патологічного порушення.

Ознаки - артеріальна кровотеча характеризується яскраво-червоним кольором крові. Кров б'є фонтаном. При капілярній кровотечі вона виділяється краплями. Венозна кров має темно-червоне забарвлення.

Допомога.

Артеріальну кровотечу зупиняють за допомогою давлучої пов'язки. При кровотечі з великим припливом крові - передавлюють артерію пальцем вище місця поранення, а потім накладають здавлюючу пов'язку. При кровотечі стегнової артерії накладають джгут вище від місця кровотечі. Під джгут кладуть шар марлі, щоб не пошкодити шкіру і нерви, і вставляють записку із зазначеним часом його накладання. Тривалість використання джгута обмежується двома годинами, інакше омертвіє кінцівка. Якщо протягом цього періоду немає можливості забезпечити додаткову допомогу, то через 1,5-2 год. джгут на кілька хвилин відпускають, кровотечу при цьому зменшують іншими методами (давлячим тампоном), а потім знову затягують джгут. При кровотечі сонної артерії рану по можливості здавлюють пальцем, після чого набивають великою кількістю марлі, тобто роблять тампонування.

Капілярна кровотеча добре зупиняється здавлюючою пов'язкою. Для цього шкіру навколо обробляють розчином йоду, спирту, горілки, одеколону. Якщо з рани виступає сторонній предмет, в місці локалізації його треба зробити у пов'язці отвір, інакше цей предмет може ще глибше проникнути в середину і викликати ускладнення.

Венозну кровотечу зупинити легше, ніж артеріальну. Для цього досить підняти кінцівку, максимально зігнути її в суглобі, накласти давлучу пов'язку.

Якщо потерпілий відкашлює яскраво червоною спіненою кров'ю - **легенева кровотеча**. При цьому дихання затруднене. Хворого кладуть у напівлежаче положення, під спину підкладають валик, на груди кладуть холодний компрес. Хворому забороняється говорити і рухатись. Періодично можна давати пити холодну, злегка підсолену воду і ковтати шматочки льоду. Необхідна госпіталізація.

Кровотеча з травного тракту характеризується блюванням темно-

червоною кров'ю, що зілася. Потерпілому забезпечують напівлежаче положення, ноги згинають в колінах. При значній крововтраті може розвинутиш шок. Перш за все треба зупинити кровотечу, по можливості напоїти чаєм. Потерпілому надають положення, при якому голова, для нормального її кровозабезпечення має бути дещо нижче тулуба.

Якщо рана знаходиться в паху або під пахвою (джгут не можна використовувати), то вкладають тампон, а потім (якщо немає вивихів і переломів) кінцівку потерпілого згинають і прив'язують до тулуба.

Припинення кровотечі з рани, носа, вуха, легень, стравоходу

Для зупинки **носової кровотечі**, потерпілого необхідно посадити і покласти йому на ніс охолоджуючий компрес. Якщо не допомагає, запихають до носових ходів тампони із стерильного бинта, оброблені 3 % - им розчином перекису водню. Тампони можна залишати в носі 24 години.

Тепловий або сонячний удар настає внаслідок тривалого перебування на сонці без захисного одягу, при фізичному навантаженні у нерухомому вологому повітрі.

Ознаки. Легкий ступінь - загальна слабкість, нездужання, запаморочення, нудота, спрага, шкіра обличчя червона, вкрита потом, пульс і дихання прискорені, температура тіла 37,5-38,9 °С. Середній ступінь - температура 39-40 °С, сильний головний біль, різка м'язова слабкість, миготіння в очах, шум у вухах, серцевий біль, виражене почервоніння шкіри, сильне потовиділення, посиніння губ, прискорення пульсу до 120-130 ударів на хвилину, часте і поверхневе дихання. Тяжкі ступені перегрівання кваліфікуються по-різному: якщо температура повітря висока і його вологість підвищена, кажуть про тепловий удар. При цьому температура тіла піднімається вище 40 °С, настає непритомність і втрата свідомості, шкіра суха, можуть початися судоми, порушується серцева діяльність, припиняється дихання.

Допомога. Потерпілого необхідно перенести в прохолодне місце, намочити голову і ділянку серця холодною водою, дати випити прохолодної рідини, піднести до носа ватку з нашатирним спиртом. Якщо різко порушується серцева діяльність, зупиняється дихання, треба розпочати штучне дихання.

Термічні опіки з'являються від дотику до розжарених предметів, полум'я, попадання на шкіру гарячої рідини або пари. **Хімічні опіки** виникають внаслідок дії на дихальні шляхи, шкіру і слизові оболонки концентрованих неорганічних та органічних кислот, лугів, фосфору тощо. При займанні або вибухах хімічних речовин утворюються термохімічні опіки.

Термічні опіки.

Виникають при дії високої температури (полум'я, попадання на шкіру гарячої рідини, розжарених предметів, тощо). Ознаки - залежать від тяжкості. Розрізняють

4 ступені опіків:

I - почервоніння шкіри і набряк;

II - пухирі наповнені жовтуватою рідиною;

III - утворення некрозу шкіри (струпів);

IV - обвуглювання тканин;

При великих опіках виникає шок.

Допомога. Необхідно швидко винести або вивести потерпілого з зони вогню. При займанні одягу треба негайно його зняти або накинути щось на потерпілого (покривало, мішок, тканину), тобто припинити доступ повітря до вогню. Полум'я на одязі можна гасити водою, засипати піском, гасити своїм тілом (якщо качатися по землі).

При опіках першого ступеня треба промити уражені ділянки шкіри асептичними засобами, потім обробити спиртом - ректифікатом. До обпечених ділянок не можна доторкатися руками, не можна проколювати пухирі і відривати прилиплі до місця опіку шматки одягу, не можна накладати мазі, порошки. Попечену поверхню накривають чистою марлею. Якщо потерпілого морозить треба зігріти його: укрити, дати багато пиття. При сильних болях можна дати 100-150 мл вина або горілки. При втраті свідомості в результаті отруєння чадним газом треба дати понюхати нашатирний спирт. У випадку зупинки дихання треба зробити штучне дихання.

Потерпілого (якщо його морозить) треба зігріти: укрити, дати багато пиття. При втраті свідомості дати понюхати ватку з нашатирним спиртом. У випадку зупинки дихання треба зробити штучне дихання.

Хімічні опіки.

Виникають внаслідок дії на дихальні шляхи, шкіри і слизову оболонку концентрованих неорганічних та органічних кислот, лугів, фосфору. При загоранні або вибухах хімічних речовин утворюються термохімічні опіки.

Ознаки - за глибиною ураження тканин хімічні опіки поділяються на 4 ступені:

1 - чітко виражене почервоніння шкіри, легкий набряк, що супроводжується болем і почуттям опіку.

2 - великий набряк, утворення пухирів різного розміру і форми;

3 - потемніння тканин або побіління через кілька хвилин, годин. Шкіра набрякає, виникають різкі болі;

4 - Глибоке змертвіння не лише шкіри, а й підшкірне жирової клітковини, м'язів, зв'язкового апарату суглобів.

Опіки кислотами дуже глибокі, на місці опіку утворюється сухий струп. При опіку лугами тканини вологі, тому ці опіки переносяться важче, ніж опіки кислотами.

Допомога. Якщо одяг потерпілого просочився хімічною речовиною, його треба швидко зняти, розрізати чи розірвати на місці події. Потім механічно видаляють речовини, що потрапили на шкіру, енергійно змивають їх струменем води не менше як 10-15 хв., поки не зникне специфічний запах. При попаданні хімічної речовини в дихальні шляхи необхідно прополоскати горло водним 3 % розчином борної кислоти, цим же розчином промити очі. Не можна змивати хімічні сполуки, які займаються або вибухають при дотиканні з вологою. Якщо не відомо яка хімічна речовина викликала опік і немає нейтралізуючого засобу, на місце опіку необхідно накласти чисту суху пов'язку, після чого треба

спробувати зняти або зменшити біль.

При великих опіках виникає шок. За глибиною ураження тканин хімічні опіки поділяються на чотири ступені:

1 - чітко визначене почервоніння шкіри, легкий набряк;

2 - сильний набряк, утворення пухирів різного розміру, форми;

3 - потемніння або їх побіління за кілька хвилин, годин. Шкіра припухає, виникає різкий біль;

4 - глибоке омертвіння не лише шкіри, а й підшкірної жирової клітковини, м'язів, зв'язкового апарату суглобів.

Опіки кислотами дуже глибокі, на місці опіку утворюється сухий струп. При опіках лугами тканини вологі, тому ці опіки переносяться важче, ніж опіки кислотами.

Переохолодження розвивається внаслідок порушення процесів терморегуляції при дії на організм холодного фактору і розладу функції життєво важливих систем організму, який настає при цьому. Відмороження виникає тільки при тривалій дії холоду, при дотику тіла до холодного металу на морозі, при контакті зі зрідженим повітрям або сухою вуглекислою, при підвищенні вологості і сильному вітрі при не дуже низькій температурі повітря (навіть близько 0 °С). Сприяє переохолодженню і обмороженню ослаблення організму внаслідок голодування, втоми або хвороби. Найчастіше відморожуються пальці ніг і рук, а також ніс, вуха, щоки.

Ознаки: на початковому етапі потерпілого морозить, прискорюється дихання і пульс, підвищується артеріальний тиск, потім настає переохолодження, сповільнюється пульс, дихання, знижується температура тіла. Після припинення дихання серце може ще деякий час скорочуватись (від 5 до 45 хвилин). При зниженні температури тіла до 34-32 °С затьмарюється свідомість, припиняється довільне дихання, мова стає неусвідомленою.

Розрізняють чотири ступені відмороження тканин:

1 - почервоніння і набряк;

2 - утворення пухирів;

3 - омертвіння шкіри і утворення струпів;

4 - омертвіння частин тіла.

Допомога. При легкому ступені переохолодження тіло розігрівають розтиранням, дають випити кілька склянок теплої рідини. При середньому і важкому ступенях тіло енергійно розтирають вовняною тканиною до почервоніння шкіри, дають багато гарячої рідини, молока з цукром. Якщо потерпілий слабо дихає, треба розпочати штучне дихання. Після зігрівання потерпілого і відновлення життєвих функцій йому дають спокій. Не можна розтирати снігом. Одяг і взуття з відморожених частин знімати треба дуже акуратно, якщо ж зробити це не вдається, треба розпороти їх ножем чи розірвати.

Відмороження. Виникає тільки при тривалій дії холоду, при дотиканні тіла до холодного металу на морозі, і з зрідженим повітрям або сухою вуглекислою, при підвищеній вологості і сильному вітрі, при не дуже низькій

температурі повітря (0 °С). Сприяє відмороженню загальне ослаблення організму в наслідок голодування, втоми або захворювання. Найчастіше відморожуються пальці рук і ніг, ніс, вуха, щоки.

Розрізняють 4 ступеня відмороження тканин:

1. Почервоніння і набряк.
2. Утворення пухирів.
3. Утворення струпа.
4. Омертвіння частин тіла.

Допомога. Розтирання і зігрівання на місці події. Бажано помістити потерпілого біля джерела тепла і тут продовжити розтирання. Краще розтирати відморожену частину спиртом, горілкою, одеколоном, а також рукавицею, хутровим комірком. Не можна розтирати снігом. Після порожевіння відморожене місце витирають до суха, змочують спиртом, горілкою або одеколоном. Взуття з відморожених частин тіла треба дуже акуратно зняти, якщо це не вдається зробити, треба розпороти ножем ті частини одягу або взуття, які утруднюють доступ до ушкоджених ділянок тіла.

Тривале здавлення тканин.

Причина - падіння тягарів при обвалах, придавлювання в інших ситуаціях.

Ознаки - через кілька годин після здавлення тканин розвиваються тяжкі загальні порушення, схожі до шоку, сильний набряк здавленої кінцівки. Різко зменшується виділення сечі, вона стає бурюю. З'являються блювання, марення пожовтіння, потерпілий втрачає свідомість, навіть може померти.

Допомога. Постаратися звільнити від здавлення. Обкласти уражене місце льодом, холодними пов'язками, на кінцівку накласти шинну пов'язку, не туго бинтуючи пошкоджені ділянки тіла.

Надання першої допомоги при утопленні.

При справжньому (мокрому) утопленні рідина обов'язково потрапляє в легені (75-95 % всіх утоплень). При рефлекторному звуженні в голосову щілину (сухе утоплення) вода не потрапляє в легені і людина гине від механічної асфіксії (5-20 % утоплень). Зустрічаються утоплення від первинної зупинки серця і дихання внаслідок травми, температурного шоку. Утоплення може наступити при тривалому пірнанні, коли кількість кисню в організмі зменшується до рівня, що не відповідає потребам мозку.

Ознаки - у випадку мокрого утоплення, коли потерпілого рятують одразу після занурення в воду, у початковий період після його підняття на поверхню відмічається загальмований або збуджений стан, шкіра і видимі слизові бліді, дихання супроводжується кашлем, пульс прискорений, потерпілого морозить. Верхній відділ живота - здутий, нерідко буває блювання шлунковим вмістом з проковтнутою водою. Вказані ознаки можуть швидко зникнути, але інколи слабкість, запаморочення, біль у грудях та кашель зберігається протягом кількох днів. Якщо тривалість остаточного занурення потерпілого становило не більше кількох хвилин і після витягнення з води не було свідомості, шкіра синюшна, з рота і з носа витікає піна рожевого кольору, зіниці слабо реагують на світло, щелепи міцно стиснуті, дихання уривчасте або відсутнє, пульс слабкий не

ритмічний. Стан організму характеризується як агональний.

У тих випадках, коли після остаточного занурення потерпілого під воду на 2-3 хв самостійне дихання і серцева діяльність як правило, відсутні, зіниці розширенні і не реагують на світло, шкіра синюшна. Всі ці ознаки свідчать про настання клінічної смерті. При сухому утопленні посиніння шкіри виражене менше, в атональному періоді відсутнє витікання піни з рота, у випадку ж клінічної смерті її тривалість становить 4-6 хв.

Утоплення, що розвинулось внаслідок первинної зупинки серцевої діяльності, характеризується різкою блідістю шкіри, відсутністю рідини в порожнині рота і носа, зупинкою дихання і серця, розширення зіниць. У таких утоплеників клінічна смерть може тривати до 10-12 хвилин.

Допомога. Рятувати утопленика треба швидко, бо смерть настає через 4-6 хвилин після утоплення. Підпливши до потопаючого ззаду, треба взяти його під пахви так, щоб голова була над водою, повернута обличчям, і пливти з ним до берега. Потім якнайшвидше треба очистити порожнину рота і глотку утопленого від слизу, мулу та піску, швидко видалити воду з дихальних шляхів: перевернути хворого на живіт, перегнути через коліно, щоб голова звисала вниз, і кілька разів надавити на спину. Після цього потерпілого повертають обличчям догори і починають робити оживлення. Коли утоплений врятований у початковому періоді утоплення, треба перш за все вжити заходів до усунення емоційного стресу: зняти мокрий одяг, до суха обтерти тіло, заспокоїти. Якщо потерпілий без свідомості при досить спонтанному диханні, його кладуть горизонтально, піднімають на 40-50 градусів ноги, дають подихати нашатирним спиртом. Одночасно зігрівають потерпілого, проводять масаж грудної клітки, розтирають руки і ноги.

Отруєння - це тяжке захворювання, яке сталося внаслідок проникнення до організму різних токсичних речовин. Захворювання починається через 2-3 години, інколи через 20-26 годин.

Ознаки. Це загальне нездужання, нудота, блювання, спазмоподібний біль у животі, пронос, блідість, спрага, підвищення температури тіла до 38-40 °С, частий, слабкий пульс, судоми.

Допомога. Потерпілому негайно кілька разів промивають шлунок (примушують випити 1,5-2 л води, а потім викликають блювання подразненням кореня язика до появи чистих промивних вод. Можна дати 8 шт. таблеток активованого вугілля). Потім дають багато чаю, соків, але не їжу. Якщо після отруєння пройшло 1-2 години і отрута надходить уже із шлунку до кишечника, то викликати блювання даремно. В такому випадку необхідно дати потерпілому проносне (2 столові ложки солі на 1 склянку води). Для зменшення всмоктування отрути слизовою оболонкою шлунково-кишкового тракту потерпілому можна дати 2-3 яєчних білки на 1 л води, розведений крохмаль або молоко. Щоб запобігти зупинці дихання і кровообігу, перший час необхідне постійне спостереження за потерпілим.

Причиною **отруєння окисом вуглецю** є вдихання чадного газу, продуктів горіння, диму.

Ознаки - шкіра яскраво-рожева, запаморочення, шум у вухах, слабкість, нудота, слабкий пульс, непритомність, судоми, порушення зору, дихання, роботи серця, втрата свідомості протягом годин і навіть діб.

Допомога. Забезпечити потерпілому приплив свіжого повітря (якщо є можливість - дати подихати киснем). Звільнити його від одягу, який утруднює дихання, дати понюхати нашатирний спирт. На голову і груди потерпілого покласти холодний компрес, якщо він при свідомості, - напоїти гарячим чаєм, кавою. У разі припинення дихання необхідно провести штучне дихання.

При отруєнні алкоголем у потерпілого головний біль, слабкість, нудота, запаморочення або втрата свідомості. У тяжких випадках шкіра стає вологою з синюшним відтінком або блідю, розширюються зіниці, можуть бути судоми, порушується серцева діяльність.

Допомога. При наданні першої допомоги потерпілого слід покласти так, щоб голова була вище тулуба. Дають дихати нашатирний спирт, далі треба промити шлунок. Після цього дати потерпілому міцний чай, каву. Якщо у потерпілого втрата свідомості, треба запобігти захлинанню блювотними масами, для цього треба покласти його на бік так, щоб голова була опущена. Велику небезпеку викликає отруєння сурогатами алкоголю - метиловим спиртом, етиленгліколем, дихлоретаном.

Профілактика отруєнь грибами

В країні виявлено 80 потенційно отруйних грибів, з них 10 видів - смертельно отруйних. Найчастіше нещасні випадки пов'язані із вживанням 20-25 видів. В плодових тілах цих грибів на всіх стадіях розвитку містяться отруйні речовини типу токсинів (тобто з'єднання будь-якого походження - бактеріального, рослинного або тваринного, які здатні при потраплянні в організм людини або тварини викликати захворювання) та алкалоїдів (азотисті циклічні сполуки, багато з яких токсичні). Так, отруйність мухоморів (червоного, пантерового, порфірового тощо), волоконниці Патуйяра (іноцибе Патуйяра) та інших пов'язані з мускарином, мускаридином, мікоатропіном, іботеновою кислотою тощо; блідої поганки, опеньків сірчано-жовтого та цегляно-оранжевого несправжніх - з фалоїдином, фалоцидином, аманітином, аманітогемолізином тощо. Смертельно отруйні та отруйні гриби трапляються переважно серед пластинчастих грибів, болетальних (трубчастих) - відсутні смертельно отруйні, лише один з видів - боровик чортів (чортів гриб) - відомий як отруйний.

Період вегетації отруйних грибів в Україні досить тривалий: від травня до листопада, тобто складає майже 6 місяців. Однак, враховуючи той факт, що різні методи обробки грибів (маринування, соління, сушка, теплова кулінарна обробка тощо) в більшості випадків не руйнують їхніх отрут, нещасні випадки від споживання грибів можуть реєструватися протягом цілого року. Найбільше отруйних грибів розвивається в осінній період (серпень-жовтень), а в умовах теплої затяжної осені - навіть до середини листопада. На них можна натрапити не тільки в лісі, а й у парку, саду, полі, на луках, у садибі,

Майже всі тяжкі та смертельні випадки отруєння грибами є результатом однієї помилки - збирання та вживання в їжу блідої поганки замість схожих на неї їстівних грибів. Розрізняють три її види: зелену, жовту і білу. На Україні вони ростуть повсюди з липня до жовтня у листяних та змішаних лісах (особливо з домішками дуба, берези, бука). Усі частини блідої поганки надзвичайно отруйні: шапинка, ніжка, шкірка. Навіть її спори не є винятком: вони також дуже небезпечні для здоров'я. Спори з вітром можуть потрапити на рослини та гриби, що ростуть поблизу. Тому слід завжди дотримуватись правила: не збирати ягоди, гриби та ін., які ростуть поряд чи неподалік від поганки. Жоден вид кулінарної обробки не звільняє її від отруйних речовин. Тривалість зберігання теж не руйнує токсинів блідої поганки. Особливо отруйні сирі гриби. Пояснюється це тим, що вони, крім термостабільних токсинів, містять термолабільні (наприклад, аманітогемолізін), активність яких при звичайній термічній кулінарній обробці значно знижується.

Про небезпеку для людини, яку має бліда поганка, свідчить той факт, що для отруєння достатньо з'їсти половину або навіть третину тіла гриба, а для дитини навіть того менше. Підступність цього гриба ще й у тому, що він містить отрути уповільненої дії. Симптоми отруєння з'являються через тривалий час після вживання блідої поганки (6-48 годин). За цей час токсини мають можливість потрапити до головного мозку і викликати незворотні зміни. У зв'язку з цим медична допомога часто стає запізнілою і неефективною. Тому не дивно, що отруєння, викликані блідою поганкою, найбільш тяжкі і набагато частіше закінчуються смертю, ніж від отруєнь іншими видами грибів: летальність від неї може сягати до 90% серед потерпілих.

Отруєння блідою поганкою головним чином пов'язані з тим, що її помилково плутають з сирійкою, печерицею, зеленушкою тощо. Від них вона різниться кількома ознаками (*табл.1*).

Значну небезпеку для здоров'я представляє свинушка (товста або тонка), яку до цього часу багато людей вважають за їстівний гриб. Давно відомо, що цей гриб містить деякі токсини, зокрема гемолізін і гемаглютинин. Оскільки вони інактивуються при тепловій кулінарній обробці, гриб вважався умовно-їстівним, придатним, правда, тільки після відварювання. Нещодавно було встановлено, що свинушка здатна утворювати ще одну отруйну речовину типу мускарину, яка не руйнується при тепловій обробці. У неї також знайдена специфічна речовина, накопичення якої в організмі людини призводить до тяжкого захворювання крові. Крім цього, свинушці більшою мірою, ніж іншим грибам, притаманна властивість вбирати в себе токсичні сполуки важких металів, зокрема свинцю, ртуті, кадмію тощо, що містяться у відпрацьованих газах автотранспорту, відходах багатьох виробництв, які забруднюють навколишнє середовище. Токсичність гриба доведена й тим, що вже зареєстровано багато випадків, коли часті (неепізодичні) вживання свинушок призводили до отруєнь, іноді зі смертельним кінцем. При цьому отруєння може наступити через невизначений час (від декількох годин до 2-5 років). Таким

чином, цей гриб зараз віднесений до отруйних.

Слід пам'ятати, що іноді навіть їстівні гриби можуть стати причиною отруєння. По-перше, це буває у тих випадках, коли збирають та вживають гриби старі, перезрілі або після тривалого зберігання. Гриби відносяться до швидкопсувних продуктів (містять від 84 до 94 % води, в середньому 89 %), тому їх необхідно переробляти в день збирання. Особливо швидко псуються гриби, які зібрані в сиру погоду. Максимальний строк зберігання грибів не повинен перевищувати 24 год при температурі не вище 10 °С. Пов'язано це з тим, що зрілі гриби стають сприятливим поживним середовищем для різноманітних мікроорганізмів, зокрема хвороботворних. Крім того, внаслідок біохімічних реакцій (розпад білків) у грибах утворюються отруйні речовини (птомаїни).

Подібний процес відбувається у несвіжому м'ясі або рибі. По-друге, дослідженнями за кордоном встановлено, що в деяких видах їстівних грибів (білих, опеньках, лисичках, сирійжках тощо) містяться отруйні нетермостійкі речовини, які при варінні розрізаного м'якуша руйнуються. Ось чому вживання недоварених або таких недосмажених їстівних грибів може викликати розлади кишково-шлункового тракту. Нещодавно були одержані нові дані про наявність та особливість отруйних речовин у їстівних грибах. Деякі гриби, зокрема зеленуха, гнояк, дубовик-синяк, містять отруйні речовини, які в шлунково-кишковому тракті не розчиняються під дією шлункового та кишкового соків. Отож, ці гриби їдять, не боячись сумних наслідків. Однак ці речовини легко розчиняються алкоголем, тому при вживанні грибних страв разом з алкоголем може виникати отруєння, нерідко з тяжкими наслідками.

Таблиця 1

№ з/п	Ознаки	Гриби					
		бліда поганка	печериця польова	сирійжка	зеленушка (рядовка зелена)	ковпак тьмянний	поплавок сірий
1.	Пластинки	білі	блідо-рожеві, темно-бурі	білі	сірчано-жовті	брудно-жовтуваті, буруваті	білі
2.	М'якуш	білий	жовтуватий, рожеуватий, червонуватий	білий	білий або ясно-жовтий	білий	білий
3.	Ніжка	з кільцем та піхвою	з кільцем без піхви	без кільця з піхвою	без кінця і піхви	з жовтуватим кільцем без піхви	без кільця з піхвою

Збирати можна лише ті гриби, які людина дуже добре знає «в обличчя». Тим більше, що досі не існує надійних, швидких та простих способів визначення отруйності чи їстівності грибів. Ось чому ні в якому разі не можна довіряти існуючим небезпечним забобонам щодо них, зокрема:

1. «Всі їстівні гриби мають приємний смак». Твердження невірне і може

призвести до трагічних наслідків. Так, бліда поганка має добрий присмак без будь-яких неприємних особливостей. Те ж саме характерно й для мухомора червоного.

2. «Отруйні гриби обов'язково повинні мати неприємний запах, а їстівні - приємний». Смертельно отруйна бліда поганка та червоний мухомор, особливо молоді екземпляри, мають досить приємний запах. Більш того, запах блідої поганки нагадує запах печериць. Лише деяким отруйним грибам (мухомор білий вонючий) властивий неприємний запах.

3. «Всі гриби у молодому віці їстівні». Бліда поганка однаковою мірою смертельно отруйна як у молодому, так і в зрілому віці.

4. «Личинки комах і слимаки не їдять отруйних грибів. Тому червиві гриби можна вживати в їжу без побоювання». Насправді як слимаки, так і личинки комах їдять навіть сильно отруйні гриби.

5. «Якщо гриб отруйний, то в його відварі стають чорними срібні предмети, бурими - цибуля або часник». Потемніння срібних предметів залежить від хімічної дії на срібло амінокислот, які містять сірку, результатом цього утворюється сірчисте срібло чорного кольору. Такі амінокислоти є як в їстівних, так і в отруйних грибах.

Щоб запобігти отруєнню грибами, при їх збиранні необхідно дотримуватися таких правил:

- не збирати невідомих, зовсім незнаних грибів. Збирати тільки ті гриби, про які точно відомо, що вони їстівні;

- якщо немає впевненості в доброякісності зібраних грибів, їх необхідно перевірити за допомогою більш досвідчених осіб (батьків, сусідів тощо). Однак при цьому слід враховувати, що в кошику, особливо якщо замість нього використовується торбинка, гриби мнуться, шапинки можуть відокремлюватися від ніжок. Таким чином втрачається можливість правильно визначити приналежність грибів;

- у підозрілих та малознайомих грибах слід звертати увагу на колір шапинки, пластинок, м'якуша, наявність кільця на ніжці та піхви біля її основи, а також на запах гриба;

- ніколи не збирати гриби, які в основі ніжки мають бульбовидне потовщення, а її кінець обгорнутий яйцеподібною піхвою, що є характерними ознаками блідої поганки;

- при збиранні печериць та сирійжок гриби слід обов'язково виривати, а не зрізати, щоб мати можливість візуально оцінити все плодове тіло гриба, особливо нижній кінець ніжки. Хоча при вириванні їстівного гриба руйнується його відтворювальна частина - грибниця, однак цінність гриба та людського життя чи здоров'я - речі незіставні. При вириванні печериць нижній кінець ніжки звужений, закруглений, із залишками ґрунту. У сирійжки нижній кінець ніжки буде закругленим, як колодочка ножа, гладеньким і чистим, з невеликим місцем відриву в центрі;

- при збиранні печериць слід також звертати увагу на колір пластинок, які знаходяться на нижній поверхні шапинки. Не можна вживати в їжу «печериці», що

мають пластинки білого кольору, бо у блідої поганки вони тільки такого кольору. У справжніх печериць пластинки швидко рожевіють, а потім темніють;

- наявність обідка вінчика не є обов'язковою відмінною ознакою блідої поганки. Посушливого літа, наприклад, в таких умовах у неї може зникати ця характерна для неї ознака. Тоді за зовнішнім виглядом (колір шапинки та пластинок) вона дуже схожа на сирійжку зелену, зеленкувату тощо.

- Поряд з цим гриби необхідно збирати в екологічно чистих місцях. Вони - «чистильники лісу», оскільки всмоктують у себе вологу (всякий гриб - це майже 90 % води), а разом з нею і весь набір екологічних нечистот та шкідливих речовин, які містяться у ґрунті лісу. В першу чергу це стосується важких металів - свинцю, ртуті, міді, кадмію, радіонуклідів. Ось чому доцільно напередодні «грибного полювання» ознайомитися з картою радіаційного стану місцевості та визначити на ній можливість збирання грибів у намічених місцях. Крім того, навіть у тих районах, де забрудненість радіонуклідами визнана незначною та збір дарів лісу не заборонено, придатність зібраних грибів до споживання доцільно кожного разу піддавати радіаційному контролю.

Отруєння грибами проявляється по-різному залежно від того, який гриб спричинив захворювання. Наслідки отруєння залежать, крім від виду гриба, також від віку та стану здоров'я постраждалого, кількості з'їдених грибів. Найбільш тяжко переносять грибні отруєння діти, тому серед них найчастіше спостерігаються випадки зі смертельним кінцем.

По характеру дії на людину отруйні гриби діляться на три групи: переважної дії на шлунково-кишковий тракт (печериця отруйна, опеньки сірчано-жовтий та цегляно-оранжевий несправжні), нервову систему (мухомори червоний та пантеровий, іноцибе Патуйяра) та печінку і нирки (бліда поганка та її різновиди, павутинник оранжево-червоний, гриб зонтик цегляно-сіро-червоний).

Гриби переважної дії на кишково-шлунковий тракт здебільшого викликають легкі форми отруєння, які проявляються через 0,5-2 години після їх споживання, нудотою, блюванням, болями у животі, проносом, іноді непритомністю. Одужання настає через 1-2 дні від початку захворювання. Гриби, які переважно діють на нервову систему, викликають більш тяжкі отруєння. Симптоми захворювання з'являються через 0,5- 4 години після вживання грибів: сильна нудота, блювання, пронос, втрата свідомості, галюцинації, сильна слино- та сльозотеча, запаморочення, порушення свідомості, марення. Зіниці розширені, хода п'яної людини. Переважно потерпілі одужують (через 1-3 дні). Смертельні випадки трапляються рідко: до 2,5 % від постраждалих. Найбільш тяжкі випадки отруєння пов'язані з грибами, які переважно діють на печінку та нирки.

Симптоми отруєння спостерігаються через 6-48 годин (2-17 днів - при павутиннику оранжево-червоному) після вживання грибів в їжу і дуже схожі на захворювання холерою: нудота, блювання, сильні болі в животі, пронос холероподібного типу. Випорожнення спочатку жовтого або глинисто-зеленого кольору, потім стають слизо-водянистими, без запаху. Відмічається слабкість, спрага, падіння кров'яного тиску, судоми, знепри-томнення, марення, можлива поява жовтяниці тощо. Якщо

хворий одужає, то не раніше як через 3-4 тижні і навіть кілька місяців. До цього у постраждалих часто розвиваються хронічні захворювання печінки (хронічний гепатит) та нирок (хронічний нефрит).

Врятування життя постраждалих багато в чому залежить від своєчасного надання їм долікарської допомоги. Що треба робити при появі перших ознак отруєння грибами? В такому випадку необхідно негайно звернутися до лікаря або викликати «Швидку медичну допомогу». Одночасно, не чекаючи їх прибуття, хворого слід покласти в ліжку та промити йому шлунок: дати випити 4-5 склянок перевареної води кімнатної температури або содового розчину (1 чайна ложка соди на 1 склянку води), або слабого марганцевого розчину (блідо-рожевого кольору). Після цього викликати блювоту, натиснувши кінцем ложки (або пальця) на корінь язика. Процедуру слід повторювати до тих пір, поки промивні води не стануть чистими. Після цього доцільно постраждалого напоїти прохолодним міцним чаєм, кавою або молоком. Приймати будь-які ліки та їжу, алкогольні напої забороняється, оскільки це може прискорити всмоктування токсинів грибів у кишечнику.

При отруєнні ядохімікатами потерпілого треба негайно винести з зараженої зони, звільнити від забрудненого і тісного одягу. Попавши в очі чи на шкіру ядохімікати потрібно змити великою кількістю води. Очі промити 2% розчином харчової соди чи борної кислоти. При попаданні ядохімікатів в шлунок потерпілому дати випити кілька склянок води чи слаборожевого розчину марганцю. Після блювання дати випити півсклянки води з 2-3 ложками активованого вугілля. Ввести слабкі засоби (100-150 мл 30% розчину сірчаної кислоти чи гірської солі 20 г на півсклянки води) .

Гіпоксія (кисневе голодування).

Головною причиною виникнення розладів діяльності організму є зниження напруги кисню у крові - гіпоксія. Виникає у всіх випадках, коли зменшується парціальний тиск кисню у дихальному середовищі, також при запаленні легень, інших порушеннях легеневої тканини, редуції гемоглобіну, при отруєнні чадним газом. Гостра гіпоксія може виникнути при тривалій затримці дихання, під час пірнання, при інтенсивному фізичному навантаженні.

Ознаки: вираженість прояву залежить від швидкості падіння парціального тиску кисню у дихальній суміші. Розрізняють 4 стадії:

1. Збільшення легеневої вентиляції, прискорення пульсу, запаморочення. Підвищення артеріального тиску.
2. Послаблюється мислення, дихання і пульс часті, стук у скронях, запаморочення, інколи настає періодичне дихання (Рейн - Стокса)
3. Посиніння шкірних покривів, плутаність мислення, нудота, блювота, клінічні судоми, втрата свідомості.
4. Втрата свідомості, можлива зупинка дихання, після чого серце ще деякий час продовжує скорочуватись.

Відсутність чітких ознак кисневого голодування робить його особливо небезпечним.

Допомога. Максимально швидко забезпечують умови для нормального дихання - атмосферним повітрям, при можливості дають вдихати чистий

кисень. Якщо гіпоксія супроводжується втратою свідомості, зупинкою дихання, роблять штучне дихання, непрямий масаж серця. Після успішного здійснення реанімаційних заходів - створюють спокій, зігрівають потерпілого.

Отже, описані причини, ознаки і необхідні дії щодо надання першої допомоги потерпілим в умовах боротьби за виживання, ми сподіваємося, відіграють свою позитивну роль у складних і екстремальних ситуаціях виробничої сфери, а також у побуті. Але треба завжди пам'ятати, що важливо точно визначити симптоми, прийняти правильні рішення і, не втрачаючи часу, починати надавати допомогу, чітко додержуючись основних принципів: правильність і доцільність, швидкість, продуманість, рішучість і спокій.

Перша допомога при **ураженні електричним струмом**

Причина: робота з технічними електричними засобами, пряме дотикання до провідника або джерела струму і непряме - за індукцією.

Перша допомога складається з двох етапів: звільнення потерпілого від дії струму і надання йому долікарської медичної допомоги. Наслідки ураження струмом залежать від тривалості проходження його через людину, тому важливо швидко звільнити потерпілого від дії струму і якомога скоріше надати допомогу, навіть при смертельному ураженні, тому що період клінічної смерті продовжується лише кілька хвилин.

Заходи по наданню першої долікарської допомоги залежать від стану потерпілого після звільнення його від дії струму. Якщо потерпілий короткочасно знаходився під дією струму і після цього може самостійно координувати свої дії, його необхідно у супроводі іншої особи відправити до медпункту і допустити до занять тільки після огляду лікаря, тому що наслідки електротравми можуть з'явитися навіть після 2-3 годин. Якщо ураження легке (збережена свідомість, не порушені дихання і серцева діяльність), а є тільки слабкість, іноді посмикування окремих м'язів, то потерпілого слід покласти, зігріти (розтерти шкіру рук, ніг, тулуба, до ніг покласти грілку, дати гарячий чай). Обов'язково відправити потерпілого до лікарні для медичного огляду, щоб запобігти ускладнень від електротравми.

Якщо потерпілий при свідомості, але до цього був у запамороченні або тривалий час знаходився під дією електроструму, необхідно покласти його на сухе місце, накрити ковдрою, забезпечити спокій, весь час уважно слідкувати за його диханням і пульсом.

Якщо потерпілий знепритомнів, але у нього є стійкі дихання і пульс, його слід покласти, дати свіже повітря, піднести до носа нашатирний спирт, розтерти і зігріти.

Якщо потерпілий дихає, слабо, а серцева діяльність нормальна, необхідно робити йому штучне дихання.

За відсутністю ознак життя (немає дихання, серцебиття і пульс відсутні, зіниці розширені і не реагують на світло) треба вважати, що потерпілий у стані клінічної смерті, і терміново приступити до його оживлення - штучного дихання і зовнішнього масажу серця.

Ніколи не можна відмовлятися від надання допомоги потерпілому і вважати його мертвим за відсутності дихання, серцебиття та інших ознак життя.

Констатувати смерть має право тільки лікар.

При ураженні блискавкою ознаки подібні до ознак ураження електричним струмом. Дії по допомозі аналогічні діям при ураженні електричним струмом. Закопувати в землю потерпілого не можна: грудна клітина, здавлена землею, не може розширюватися, навіть коли з'являється самотійне дихання. При ураженні блискавкою енергійно розтирають шкіру рук, ніг, тулуба, зігрівають (вкривають). Потерпілому, який втратив свідомість, дають понюхати нашатирний спирт, негайно роблять штучне дихання. При відсутності пульсу та розширених зіницях паралельно треба робити зовнішній масаж серця. Закопувати потерпілого по плечі в землю чи обкладати його землею забороняється, це тільки погіршить стан і може призвести до смерті.

Струс мозку. Причина - травматичне пошкодження тканин і діяльності мозку внаслідок падіння на голову, при ударах і забитті голови. При цьому можуть виникати дрібні крововиливи і набряк мозкової тканини.

Ознаки - миттєва втрата свідомості, яка може бути короткочасною або тривати кілька годин. Можуть спостерігатися порушення дихання, пульсу, нудота, блювання.

Допомога. Для запобігання удушенню потерпілого у непритомному стані від западання язика або блювотних мас його кладуть на бік або на спину, при цьому голова має бути поверненою вбік. На голову кладуть охолоджувальні компреси, при відсутності або порушенні дихання проводять штучне оживлення. Потерпілого ні в якому разі не можна намагатися напоїти. При першій можливості потерпілого треба негайно транспортувати до лікувального закладу у супроводі особи, яка вміє надавати допомогу для оживлення. Біль у животі, особливо сильний, потребує негайного транспортування хворого в лікувальний заклад. Давати йому рідину, їжу, а також ліки ні в якому разі не можна.

Травми голови. Травми голови бувають різні: удари, рани м'яких частин голови, струси мозку. Струс мозку часто буває наслідком падінь і ударів. Потерпілому розстібають комір, ослабляють пояс і доставляють його в лікарню в положенні лежачи на спині.

Струси мозку супроводжуються непритомністю, запамороченням, нудотою, блювотою. Якщо травма легка, стан непритомності триває кілька секунд, якщо важка, - кілька годин і навіть днів. Прокинувшись, потерпілий часто не може пригадати обставин нещасного випадку, а іноді і подій, які безпосередньо передували цьому.

Потерпілому, в якого відбувся струс мозку, потрібно забезпечити максимальний спокій, зручно покласти його на спину, голову трохи підняти. Якщо потерпілий блює, то його голову повертають набік, а якщо непритомний, видаляють блювотні маси з рота і глотки. До голови прикладають міхур зі снігом або холодною водою або змочену в холодній воді хустку чи рушник. Перевозять такого хворого до медичної установи в горизонтальному положенні.

Коли потерпілий довго не приходить до тями, то можна допустити, що у нього перелом кісток черепа, стиснення мозку, крововилив під оболонки або в речовину мозку. Стан потерпілого при цьому важкий. Дихання ускладнене, хрипке, клекочуче; спочатку пульс сповільнений, а пізніше - швидкий; хворий

блює, з рота і носа у нього іноді йде кров або пінна рідина. При переломах основи черепа з вух може виділятися кров'яна або світла мозкова рідина. Потрібно стежити, щоб не було западання язика і закупорення верхніх дихальних шляхів блювотними масами. Для цього голову потерпілого повертають набік, підтримують щелепу і періодично звільняють порожнину рота від блювотних мас.

Пошкодження черепа і мозку. Найбільшу небезпеку при ударах голови становлять пошкодження мозку. Виділяють такі пошкодження мозку: струс, удар (контузія), і здавлювання.

Для травми мозку характерні загально мозкові симптоми: запаморочення, головний біль, нудота і блювота, втрата свідомості (від кількох хвилин до доби і більше) і ретроградна амнезія - потерпілий не може пригадати подій, які передували травмі.

При ударі і здавлюванні мозку з'являються симптоми осередкового ураження: порушення мовлення, чутливості, рухів кінцівки, міміки тощо.

Перша допомога полягає в створенні спокою. Потерпілому надають горизонтальне положення. До голови прикладають міхур з льодом або тканину, змочену холодною водою. Якщо потерпілий без свідомості, необхідно очистити порожнину рота від слизу, блювотних мас, укласти його у фіксоване положення.

Розтягнення м'язів та сухожилів. Часто в лісі внаслідок різкого повороту, недбалого стрибка, інших погано розрахованих рухів людина може розтягти м'язи або сухожилля. Ознаки розтягнення: біль у суглобі (під час руху - гострий), припухлість, синець. Різкий біль у суглобі, зміна його форми, набряк. Неприродне положення руки - все це ознаки вивиху суглоба. В обох випадках перш за все необхідно забезпечити нерухомість кінцівки (в такому положенні, в якому вона найменше болить). Для цього на ушкоджений суглоб накладають тугу пов'язку, а зверху - шину. Доцільний холодний компрес. Самотужки виправляти вивих не слід, бо це може призвести до негативних наслідків.

В Україні випадки смерті людини від **укусу гадюки** документально не засвідчені. Але ризикувати, мабуть, не варто, тим більше, що після укусу гадюки людина може серйозно хворіти, тіло в місці укусу набрякає, синіє, болить, з'являється кволість, задишка, блювання. Отже, при укусі гадюки треба видавити кров з отрутою з ранки, дезінфікувати її, а потім звернутися до лікаря.

При укусі бджоли, оси, шершня, джмеля тіло в місці укусу червоніє, набрякає, пече, зудить. Через годину-другу все минає. При алергійній чутливості до укусів жалючих комах у деяких людей підвищується температура. Невдовзі навіть після одного укусу у них прискорюється серцебиття, з'являється слабкість, утруднене дихання. У покусаного багатьма комахами виникає своєрідне отруєння організму: крутиться і болить голова, нудить, на шкірі з'являються дрібні пухирці, можлива непритомність. Такого потерпілого якнайшвидше треба транспортувати в напівлежачому стані в лікарню, укушені рука чи нога повинні бути нерухомими. Людям з підвищеною алергійною чутливістю не рекомендується застосовувати влітку косметику, парфуми, лак для волосся; їх аромати приваблюють комах.

Ужалене місце чи місця змочують розведеним аміачним, марганцевим розчином, підсоленою водою (чайна ложка солі на склянку води). Щоб вгамувати біль, на місце укусу кладуть листок подорожника або змочують його соком з листя чебрецю, звіробою.

Жало бджоли (оса й інші жалячі комахи його не лишають) витягають пінцетом або голкою, попередньо продезінфікувавши їх. Ужалене місце протирають розрізаним зубком часнику, потім кладуть змочений у холодній воді бинт або компрес з тертої картоплі. Видавлювати і витягати жало пальцями не слід, бо в тіло попаде і та отрута, яка залишилася в ньому.

Укуси комарів дрібні, але болючі, неприємні, особливо для людей зі шкірою, яка легко подразнюється. Від укусів комарів допомагає сік лимону - ним натирають відкриті місця тіла. Укушені місця протирають розчином аміаку. При сильних укусах роблять компрес з тертої сирої картоплі.

Кліща, який увір'явся в тіло, не можна виривати, його голова може залишитися в тілі й спричинити згодом нарив. Кліща треба змазати йодом, спиртом, одеколоном, маслом чи олією, гасом, і він сам відпаде.

При укусі будь-якої тварини протягом першої доби необхідно звернутись до лікаря, щоб одержати профілактичні щеплення проти сказу.

Небезпека укусу дрібної неотруйної тварини (вужа, білки, яструба і т. д.) в тому, що в ранку може попасти інфекція від залишків їжі в пащі. Тому ранку від укусу треба негайно промити будь-яким дезінфікуючим розчином.

Транспортування потерпілого

Наслідки своєчасної і правильно наданої допомоги на місці події можуть бути зведені нанівець, якщо при підготовці до транспортування і доставці потерпілого до медичної установи не будуть дотримані відповідні правила. Головне не тільки в тому, як доставити потерпілого і яким видом транспорту, а наскільки швидко були вжиті заходи, які забезпечили максимальний спокій і зручне положення потерпілого.

Найкраще транспортувати потерпілого на ношах (стандартних або імпровізованих). При цьому можна використовувати підручні засоби: дошки, одяг тощо. Можна переносити потерпілого на руках. Передусім потерпілого слід покласти на носі, які застеляють ковдрою, одягом тощо, ставлять носі з того боку потерпілого, де є ушкодження. Якщо тих, хто надає допомогу, двоє, вони повинні стати з іншого боку носів. Один підводить руки під голову і грудину, другий - під крижі і коліна потерпілого. Одночасно без поштовхів його обережно піднімають, підтримуючи ушкоджену частину тіла, і опускають на носі. Слід накрити потерпілого тим, що є під руками, - одягом, ковдрою. Якщо є підозра на перелом хребта, потерпілого кладуть обличчям догори на тверді носі (щит, двері). За відсутністю такого можна використати ковдру, пальто. В такому випадку потерпілого кладуть на живіт.

Якщо є підозра на перелом кісток тазу, потерпілого кладуть на спину із зігнутими ногами у колінах і у тазостегнових суглобах для того, щоб його стегна були розведені, під коліна обов'язково треба підкласти валик із вати, рушника, сорочки.

По рівній поверхні потерпілого несуть ногами вперед, при підйомі на гору або на сходах головою вперед. Ноші весь час повинні бути у горизонтальному положенні. Щоб ноші не розгойдувались, необхідно йти не в ногу, злегка зігнувши коліна.

При перевезенні потерпілого слід покласти його до машини на тих самих ношах, підстеливши під них що-небудь м'яке (ковдру, солому тощо).

При переломі кісток носа з кровотечею хворих транспортують напівсидячи з піднятою головою. З пошкодженням щелеп хворих перевозять сидячи з нахилом голови вперед, нижню щелепу фіксують пращеподібною пов'язкою, верхню - між переломами кладуть продовгуваті шматки дикти чи лінійку.

Способи перенесення потерпілих за допомогою підручних засобів

Розрізняють такі способи перенесення: на руках, на плечах, на спині, однією або двома особами з використанням носильних лямок і підручних засобів, на санітарних носилках.

Якщо допомога надається однією особою, то, щоб перенести потерпілого на руках, носій стає на коліно збоку від нього, бере його однією рукою під спину, а другою - під стегна; потерпілий охоплює носія за шию і притуляється до нього. Далі носій підводиться на ноги і несе потерпілого на руках перед собою. Такий спосіб допустимий для потерпілих без переломів кінцівок і ребер.

Можна переносити потерпілого на спині: носій садить його на підвищення, стає до нього спиною між його ногами і схиляється на одне коліно. Потерпілий охоплює носія за плечі, а той бере його обома руками під стегна і зводиться на ноги.

На невелику відстань зручно переносити потерпілого на плечі. Його кладуть на праве плече носія головою вниз. Носій правою рукою охоплює його ноги, а лівою тримає за праве передпліччя або кисть. Проте цим способом не можна скористатися, якщо у потерпілого переломи кінцівок або грудної клітки.

Існують такі способи перенесення на руках двома особами: на «замку», «один за

одним» і з положення лежачи. При перенесенні на «замку» носії стають поруч і з'єднують руки таким чином, щоб утворилося сидіння («замок»). Якщо потрібно притримувати потерпілого, то «замок» робиться двома або трьома руками. На «замку» з чотирьох рук потерпілий сам тримається за шиї носіїв (рис. 1).

При перенесенні «один за одним» один з носіїв підходить до потерпілого з боку голови і підхоплює його під руки зігнутими в ліктях руками, другий носій стає між ногами потерпілого спиною до нього, охоплює його ноги під колінами (перший носій не повинен з'єднувати свої руки на грудях потерпілого, щоб не утруднювати йому дихання). Обидва носії одночасно підводяться і переносять потерпілого.

При перенесенні з використанням лямки складену в кільце лямку одягають на великі пальці розведених рук. При цьому одну руку треба зігнути в ліктьовому суглобі під прямим кутом; лямка не повинна провисати. Якщо немає носильних лямок, їх можна виготовити з поясних ременів.

Перенесення здійснюється двома способами. Перший: носильну лямку, складену кільцем, підводять під потерпілого, який лежить на землі, так, щоб одна половина лямки була під сідницями, а друга - на спині. По обидва боки потерпілого утворюються петлі. Носій лягає спереду потерпілого, одягає собі на плечі петлі, зв'язує їх вільним кінцем лямки в себе на грудях і кладе потерпілого собі на спину, потім стає на одне коліно і піднімається на весь зріст. Потерпілий сидить на лямці, притиснутий до носія. Якщо у потерпілого поранено грудну клітку, то цей спосіб не годиться.

Другий спосіб: носильну лямку складено вісімкою, її перехрестя просовують під сідниці потерпілого і кладуть його на здоровий бік. Носій лягає, притулившись до потерпілого спиною, одягає вільні кінці (петлі) лямки собі на плечі і кладе собі на спину потерпілого, який тримається за плечі носія. Із положення лежачи носій підводиться так само, як і в першому випадку.

При перенесенні способом «поруч» два носії стають поряд, одягають на себе лямку, складену вісімкою, так, щоб перехрестя лямки виявилось між ними на рівні кульшових суглобів, а петлі були перекинуті в одного носія через праве, а в другого - через ліве плече. Далі носії стають один на праве, другий на ліве коліно, піднімають і кладуть потерпілого на свої зімкнуті коліна, підводять лямку під його сідниці й разом зводяться на ноги.

Переносячи потерпілого на невелику відстань, два носії можуть також використовувати підручні засоби для утворення сидіння: рушники, палиці, поясні ремені, стільці. Можна переносити за допомогою жердини, простирадла, лямки (мотузки), ковдри.

Носилки можна також виготовити з підручних матеріалів: з двох жердин, з'єднаних дерев'яними розпірками і сплетених лямками (мотузкою, ременем), з матрацного чохла і двох жердин, з двох мішків і двох жердин тощо.

Імобілізація це створення нерухомості пошкодженої частини тіла. Вона

створює нерухомість у зоні травми, що приводить до зменшення болю, попереджує зміщення країв рани, служить засобом захисту від проникнення інфекції всередину рани.

Імобілізація проводиться стандартними шинами чи імпровізованими. Стандартні шини є дерев'яними (шина Дітерікса), дротяними (шина Крамера), пластмасовими і т. д.

Імпровізованими шинами можуть бути дошки, палки, картон, можна прив'язати травмовану кінцівку до здорової і т.п.

Ознаки біологічної смерті, коли надавати допомогу немає сенсу

1. Помутніння рогівки.
2. Наявність симптому «кошаче око»: при здавленні ока - зіниця деформується і нагадує котяче око.
3. Похолодання тіла і поява трупних плям синьо-фіолетового кольору, що виступають на шкірі.
4. Трупне застигання, виникає через 2-4 години після смерті.

Констатувати смерть має право тільки лікар.

Смерть складається з двох фаз: клінічної та біологічної.

Клінічна смерть триває 5-7 хв, але незворотні явища в тканинах ще відсутні. У цей період, поки ще не сталось тяжких уражень мозку, серця та легень, організм можна оживити.

Перелік медичних засобів першої допомоги

Медичні засоби	Призначення	Кількість
Власні перев'язочні антисептичні засоби	для накладання пов'язок	5 шт.
Бинти	-//-	5 шт.
Вата	-//-	5 пач.
Ватно-марлевий бинт	для бинтування при переломах	3 шт.
Джгут	зупинка кровотечі	1 шт.
Шини	закріпити кінцівки при переломах і вивихах	3-4 шт.
Гумовий міхур для льоду	охолодження пошкодженого місця при переломах і ударах	1 шт.
Чайник	приймати ліки і промивати очі	1 шт.
Настойка йоду	змащувати навколо рани; свіжі синяки, подряпини	10 ампул
Нашатирний спирт	для приведення в свідомість при обмороках, втраті свідомості	1 флакон або 10 ампул
Краплі валеріани	для захисту нервової системи і серцевої нестачі	1 туб.
Валідол	застосовувати при сильних болях в області серця по 1	1 пак.

	табл. під язик	
Борна кислота	для приготування розчинів	1 пак.
Сода питна	для приготування розчинів	1 пак.
Розчин борної кислоти (2-4%)	для промивання очей, полоскання рота	250 мл
Розчин питної соди (2-4%)	промивати очі і полоскати рот при опіках кислотою	500 мл
Розчин оцтової кислоти (3 %)	промивати шкіру при опіках лужною содою	500 мл
Марганцевокислий калій	промивати шкіру при опіках кислотою і лужними содами, промивати шлунок при отруєнні	15 г
Вазелін	змащувати шкіру при опіках I ступеня	2 короб.
Борна мазь	змащувати обморожені ділянки шкіри	1 банка
Мило і рушник		

В аварійних ситуаціях:

1. Приймати необхідні міри до осіб, які порушують суспільний порядок, в разі необхідності повідомити органи міліції за телефоном 102.
2. При нещасному випадку, який трапився надати потерпілому першу долікарську допомогу, при необхідності визвати швидку медичну допомогу за телефоном 103.
3. У випадку пожежі прийняти міри по ліквідації пожежі, повідомити керівника, при необхідності визвати пожежну команду за телефоном 101.
4. При виявленні запаху газу або прориву трубопроводів визвати аварійну газову службу за телефоном 104.

Гігієнічні вимоги до умов перевезення залізничним транспортом організованих дитячих колективів

1. Загальні вимоги

1.1 Дані «Гігієнічні вимоги до умов перевезення залізничним транспортом організованих дитячих колективів» (далі Вимоги) розроблені на виконання вимог Законів України «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», з урахуванням Закону України «Про залізничний транспорт», «Порядку організації і забезпечення безпеки перевезень організованих груп пасажирів (у т.ч. дітей)», з метою безумовного виконання положень встановлених санітарно-епідеміологічних вимог та забезпечення структурними підрозділами залізниць України, в порядку взаємодії з Державною санітарно-епідеміологічною службою на залізничному транспорті України, гарантованого рівня обслуговування організованих груп дітей під час перевезення залізничним транспортом в тому числі на оздоровлення в табори відпочинку та інші

оздоровчі заклади а також проведення туристичних та екскурсійних подорожей (поїздок) тощо.

1.2. Вимоги розроблені з метою попередження несприятливої дії на організм дітей шкідливих чинників і умов, пов'язаних з перебуванням на стаціонарних об'єктах зон обслуговування пасажирів (вокзалів, станцій) і на шляху прямування.

1.3 Контроль за виконанням даних вимог здійснюється закладами та посадовими особами державної санітарно-епідеміологічної служби на залізничному транспорті України.

2. Гігієнічні вимоги до підготовки пасажирських вагонів для перевезень організованих дитячих колективів

2.1. Відповідні служби залізниць:

2.1.1. Здійснюють своєчасну розробку та узгодження розкладів руху пасажирських поїздів, які призначаються для перевезення організованих дитячих колективів, при необхідності організовувати збільшення схем складів поїздів понад установлені для забезпечення прийнятих заявок на перевезення організованих дитячих колективів.

2.1.2. Здійснюють встановленим порядком призначення спеціальних і додаткових пасажирських поїздів (причіпних вагонів) для перевезення організованих дитячих колективів

2.1.3. При формуванні складів і причіпних груп вагонів для перевезення організованих дитячих колективів використовувати пасажирські вагони підвищеного комфорту з мінімальними строками служби й технічним станом, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам, особливу увагу приділяти справності санвузлів, систем вентиляції, кондиціонування, електроустаткування й водопостачання, забезпеченню якісною питною водою, наявності достатньої кількості миючих та дезінфікуючих засобів, наявності укомплектованих медичних аптечок першої допомоги та аварійної, епідукладки, достатній кількості з'ємного інвентарю, постільної білизни, постільних принадлежностей; з урахуванням конструктивних особливостей забезпечувати пасажирські вагони ременями безпеки для верхніх полиць.

2.1.4. Постійно діючі комісії у пунктах формування та екіпірування поїздів із залученням представників служб, в тому числі держсанепідслужби на залізничному транспорті України, здійснюють контроль готовності спеціальних пасажирських складів (причіпних вагонів) для перевезення організованих дитячих колективів безпосередньо в пунктах формування поїзда із оформленням результатів перевірки актом.

2.1.5. При оформленні проїзних документів для проїзду організованих дитячих колективів телеграфно інформувати відповідні служби залізниць України та заклади державної санітарно-епідеміологічної служби на залізничному транспорті України залізниці висадки і залізниці формування поїзда (причіпних вагонів) щодо організації безпечних умов посадки, проїзду, висадки пасажирів.

2.1.6. Здійснюють ретельний підбір працівників поїзних бригад із числа досвідчених працівників, забезпечують їх обов'язкове санітарно-гігієнічне навчання, забезпечують норми обслуговування пасажирських вагонів поїзними бригадами на шляху прямування.

2.1.7. Інструктують поїзні бригади про необхідність інформування керівників організованих груп дітей та їх супроводжуючих про фактори ризику й міри щодо їх попередження відповідно до правил поведінки громадян на залізничному транспорті.

2.1.8. Забезпечують оформлення проїзних документів для організованих дитячих колективів за заявками тільки при наявності офіційного підтвердження організаторами поїздки медичного супроводу.

2.1.9. Організують інформування населення і організацій (у т.ч. через засоби масової інформації, шляхом виготовлення і видачі спеціальних пам'яток) про порядок і терміни подачі заявок на перевезення організованих дитячих колективів і формування планів перевезень організованих груп, про профілактичні заходи щодо забезпечення безпеки дітей на вокзалах і в поїздах.

2.2. Організатори колективного відпочинку та оздоровлення дітей:

2.2.1. Формують і затверджують склад групи дітей для перевезення на оздоровлення в табори відпочинку та інші оздоровчі заклади а також проведення туристичних та екскурсійних подорожей (поїздок) не пізніше як за два дні до від'їзду.

2.2.2. Кожну групу забезпечують особою, яка її супроводжує. Кількість супроводжуючих осіб повинно відповідати вимогам ст.28 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей». Особа (особи), що супроводжує(ють) дітей повинна(і) мати медичну довідку, що вона(и) не була(и) в контакті з інфекційними хворими. На кожную групу додатково призначається один медичний працівник.

2.2.3. Перед відправленням групи дітей для перевезення на оздоровлення в табори відпочинку та інші оздоровчі заклади а також проведення туристичних та екскурсійних подорожей (поїздок) тощо, особи, які супроводжують дітей під час їх перевезення, повинні пройти інструктаж з питань безпеки та гігієнічних вимог та щодо заборони вживання продуктів харчування, придбаних в місцях несанкціонованої торгівлі («з рук») на перонах, станціях, вокзалах.

2.2.4. Особи, які супроводжують дітей, несуть персональну відповідальність (згідно ст.28 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей») за життя і здоров'я дітей до передачі їх працівникам відповідного дитячого закладу оздоровлення та відпочинку чи батькам або іншим законним представникам.

2.3. Заклади Державної санітарно-епідеміологічної служби на залізничному транспорті України:

2.3.1. В пунктах формування та екіпірування поїздів, у складі постійно діючих комісій повинні здійснювати контроль готовності спеціальних пасажирських складів (причіпних вагонів) для перевезення організованих дитячих колективів. Особливу увагу приділяти справності санвузлів, систем

вентиляції, кондиціонування, електроустаткування й водопостачання, забезпеченню якісною питною водою, можливості дотримання температурного режиму, якості чайної продукції, напоїв, що видаються в поїзди перед рейсом та їх відповідність погодженому асортиментному переліку, наявності достатньої кількості миючих та дезінфікуючих засобів, дозволених до використання на залізничному транспорті, інструкцій до їх застосування, наявності укомплектованих медичної аптечок, епідукладки, достатній кількості з'ємного інвентарю, постільної білизни належної якості, постільних приналежностей, умовам для зберігання чистої та брудної білизни, відсутності побутових комах та гризунів, та ін. із оформленням результатів перевірки актом загальної форми. В разі виявлення порушень, такий вагон або состав не випускається в рейс до усунення всіх виявлених недоліків.

2.3.2. Проводити позапланові інструктажі членів поїзних бригад та супроводжуваних осіб відповідно до гігієнічних вимог, щодо заборони придбання «з рук» в місцях несанкціонованої торгівлі на перонах, станціях, вокзалах продуктів харчування.

2.3.3. В разі виявлення серед призначених в рейс членів поїзних бригад осіб, які не пройшли періодичний медичний огляд та гігієнічне навчання, про що свідчать відмітки в особовій медичній книжці встановленого зразку (ф.1 ОМК), вони відсторонюються від роботи до усунення порушень.

3. Вимоги до умов перевезення організованих дитячих колективів на шляху прямування:

3.1. Відповідні служби залізниць:

3.1.1. Зобов'язують начальників пасажирських поїздів та бригадирів поїздів підвищеного комфорту, що здійснюють перевезення організованих дитячих колективів завчасно інформувати телеграфом найближчі пункти технічного обслуговування а також пункти формування й обороту поїздів у разі необхідності виконання ремонту вагонів, екіпірування їх водою і паливом.

3.1.2. Організують на вокзалах посадкові бригади для забезпечення безпечної посадки і висадки організованих дитячих колективів. Створюють безпечні та комфортні умови для перебування груп дітей на вокзалах та залізничних станціях. В разі необхідності, забезпечують можливість надання медичної допомоги в медичних пунктах вокзалів.

3.1.3. На станціях масової посадки-висадки організованих дитячих колективів передбачають необхідне збільшення часу стоянки поїздів з наступним введенням їх у графік руху поїздів.

3.1.4. Установлюють диспетчерський контроль за проходженням пасажирських поїздів з організованими групами дітей.

3.1.5. Під час проїзду організованих дитячих колективів забезпечують супроводження пасажирських поїздів працівниками міліції.

3.1.6. У разі виявлення хворого або підозрілого на захворювання на шляху прямування члени поїзних бригад, забезпечують інформування працівників медичних пунктів та санітарно-контрольних пунктів найближчих по ходу проходження залізничних станцій і вокзалів про випадки захворювань і травм у

дітей для організації зустрічі поїзда педіатричною медичною бригадою або спеціалізованою бригадою швидкої допомоги. При необхідності відправлення травмованої або захворілої дитини в стаціонарну медичну установу неспеціалізованим автотранспортом, забезпечують медичний супровід. У разі виявлення хворого або підозрілого на інфекційне захворювання на шляху прямування, провідник, згідно інструкції, повинний ізолювати хворого, провести дезінфекцію місця, яке він займав, відповідно до схеми оповіщення, сповістити співробітників медичних пунктів, вокзалів та санітарно-контрольних пунктів на шляху прямування.

3.1.7. При необхідності забезпечують естафетний медичний супровід (спостереження) захворілих або постраждалих дітей для своєчасного надання їм медичної допомоги.

3.1.8. Для надання у разі необхідності пасажиром у поїзді невідкладної медичної допомоги начальники пасажирських поїздів або бригадири поїздів підвищеного комфорту забезпечують організацію посадки бригади медичних працівників з оформленням акту, засвідченого підписами начальника пасажирського поїзда (бригадира поїзда підвищеного комфорту), керівника, який супроводжує групу дітей і бригади медичних працівників із зазначенням причини посадки медичних працівників, назви залізничних станцій посадки і висадки. Копія зазначеного акту видається бригаді медичних працівників для проїзду у зворотному напрямку до місця розташування медичної установи.

3.2. Організатори колективного відпочинку та оздоровлення дітей:

3.2.1. Забезпечують дотримання членами організованого дитячого колективу вимог безпеки для користування залізничним транспортом на вокзалах, станціях під час посадки-висадки та на шляху прямування.

3.2.2. Обмежують, в межах можливого, пересування членів дитячої групи у вагонах, між вагонами, на перонах без крайньої потреби.

3.2.3. Контролюють гігієнічні умови вживання продуктів харчування членами групи, їх безпечність та якість.

3.2.4. Забезпечують негайне інформування провідника в разі виявлення захворілої дитини в складі групи. Надалі виконують розпорядження провідника під час проведення дій, спрямованих на запобігання поширення захворювання на інших пасажирів.

3.2.5. Контролюють дотримання членами групи особистої гігієни.

3.3. Заклади Державної санітарно-епідеміологічної служби на залізничному транспорті України:

3.3.1. Контролюють дотримання санітарно-гігієнічних вимог членами поїзних бригад, передбачених чинними нормативними документами, на шляху прямування.

3.3.2. Здійснюють контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних та протиепідемічних вимог на шляху прямування в межах своєї ділянки з естафетною передачею до кінцевого пункту призначення.

3.3.3. В разі виявлення на шляху прямування хворого або підозрілого на інфекційне захворювання, координують дії членів поїздної бригади при проведенні всіх передбачених інструкцією дій для запобігання поширення захворювання серед пасажирів. Забезпечують проведення заключної дезінфекції місця, де перебував хворий після його ізоляції в лікувально-профілактичний заклад. Збирають відомості про осіб, що контактували з хворим, в подальшому передають дані відповідно до схеми подання екстрених повідомлень для здійснення контролю стану здоров'я за місцем проживання.

3.3.4. При виявленні порушень чинного санітарного законодавства вживають адміністративно-запобіжні заходи відповідно до вимог та в межах своїх повноважень.

***

Підготовка до проведення новорічних свят

У навчальному закладі підготовка до проведення новорічних свят розпочинається заздалегідь.

Керівник навчального закладу не пізніше ніж за 15 днів до початку святкування обов'язково повідомляє місцеву службу пожежної охорони про дату і місце проведення новорічного свята. Місцева служба пожежної охорони має дати дозвіл на проведення свята, оскільки без нього розміщення новорічної ялинки у приміщенні навчального закладу не дозволяється.

На етапі підготовки до проведення новорічних свят керівник навчального закладу:

- ознайомлює працівників із Правилами пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України, затвердженими наказом Міністерства освіти України і ГУДПО МВС України від 30 вересня 1998 р. № 348/70 (див. Додаток 1);
- видає наказ про організацію заходів щодо забезпечення безпеки під час проведення новорічних свят;
- призначає відповідальних осіб за проведення:
  - інструктажів з пожежної безпеки;
  - новорічних свят;
  - планує роботу з практичного навчання працівників правил користування первинними засобами пожегасіння та порядку дій у разі виникнення пожежі.

Керівник навчального закладу також призначає осіб, відповідальних за видачу подарунків.

Перед проведенням новорічних свят класні керівники проводять інструктаж з безпеки життєдіяльності з учнями щодо використання різних типів піротехнічних засобів, а також наголошують, що порушення правил користування цими засобами або невміле поводження з ними може призвести до травм і каліцтва.

Вимоги до встановлення та прикрашання новорічної ялинки і приміщень.

Безпосередньо перед проведенням новорічних свят відповідальні особи мають переконатися, що ялинка встановлена на стійкій основі (підставка, діжка з піском) і не перешкоджає виходу людей з приміщення. Ялинка має стояти на відстані не менше 1 м від стін і стелі.

Під час прикрашання новорічної ялинки забороняється:

- використовувати легкозаймисті матеріали (вату, папір тощо);
- використовувати для оформлення приміщень декорації та сценічне обладнання, виготовлене з легкозаймистих синтетичних матеріалів, штучних тканин і волокон (пінопласту, поролону, полівінілу тощо);
- застосовувати відкритий вогонь (факели, свічки, феєрверки, бенгальські вогні тощо).

Ілюмінацію ялинки повинен проводити лише досвідчений електрик з дотриманням вимог Правил улаштування електроустановок, затверджених наказом Міністерства палива та енергетики України від 28 серпня 2006 р. № 305. У разі несправності ялинкового освітлення (сильне нагрівання проводів, мигтіння лампочок, іскріння тощо) ілюмінація має бути негайно вимкнена і не вмикатися до з'ясування та усунення несправностей.

Декорації виготовлені з легкозаймистих матеріалів, сценічне оформлення, а також матеріали, які використовують для святкового оформлення вікон і дверей, потрібно обробити (просочити) вогнезахисними сумішами.

Дотримання правил пожежної безпеки у навчальному закладі є обов'язковим, оскільки це допоможе уникнути виникненню нещасних випадків з дітьми та дорослими під час проведення новорічних свят.

Обов'язки відповідальних осіб за проведення новорічних свят

Відповідальні особи за проведення новорічних свят:

- складають графік чергувань адміністрації і педагогічних працівників;
- роз'яснюють обов'язки чергових під час проведення новорічних свят;
- практично відпрацьовують з працівниками навчального закладу (педагогічними, медичними, обслуговуючим персоналом) порядок дій у разі виникнення пожежі (правила і навички користування первинними засобами пожежегасіння, правила евакуації);
- інструктують чергових і охоронників про недопустимість проникнення сторонніх осіб на територію та в приміщення навчального закладу;
- організують прийом приміщень навчального закладу у працівників, відповідальних за них, щодо відповідності приміщень протипожежним вимогам;
- забезпечують навчальні заклади первинними засобами пожежегасіння відповідно до норм пожежної безпеки (не менше двох вогнегасників ОП-5 або ОП-4 на приміщення) та перевіряють їх на експлуатаційну придатність.

Відповідальні особи за проведення новорічних свят також проводять огляд території та приміщень навчального закладу, особливо підвальних і горищ. Також опломбовують усі приміщення, які не використовуються, перед їх закриттям у передсвяткові дні.

Відповідальним особам під час проведення новорічних свят необхідно забезпечити роботу світлових покажчиків «Вихід», які мають бути ввімкнені, а також перевірити, щоб двері евакуаційних виходів та вікна не були зачинені на замки та інші запори, що важко відкриваються.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО РОЗРОБКУ ІНСТРУКЦІЙ З ОХОРОНИ ПРАЦІ.

Загальні положення.

Інструкції, що діють у навчальному закладі, належать до нормативних актів про охорону праці, чинних у межах конкретного підприємства. Такі інструкції розробляються на підставі чинних державних міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці, типових інструкцій і технологічної документації підприємства з урахуванням конкретних умов виробництва та вимог безпеки.

Інструкції повинні відповідати чинному законодавству України вимогам державних міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці: правил, норм, стандартів, інших нормативних і організаційно-методичних документів про охорону праці, на основі яких вони розробляються.

Інструкції повинні містити ті вимоги щодо охорони праці, дотримання яких обов'язкове для самих працівників. Порушення працівником цих вимог має розглядатися як порушення трудової дисципліни, за яке до нього може бути застосоване стягнення згідно з чинним законодавством.

Організація вивчення інструкцій працівниками забезпечується роботодавцем (керівником навчального закладу) ДНАОП 0.00-4.12-94 «Типове положення про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці». Постійний контроль за додержанням працівниками вимог інструкцій покладається на роботодавця.

Громадський контроль за додержанням всіма працівниками вимог інструкцій здійснюють трудові колективи через обраних ними уповноважених і професійні спілки в особі своїх виборних органів і представників.

Зміст і побудова інструкцій.

Інструкціям, які розробляють і затверджують у навчальних закладах, присвоюють порядкові номери служби охорони праці цих підприємств. У назві інструкції стисло вказується, для якої професії або виду робіт вона призначена, наприклад: «Інструкція з охорони праці для оператора ПЕОМ».

Інструкції повинні містити такі розділи:

- загальні положення;
- вимоги безпеки перед початком роботи;
- вимоги безпеки під час виконання роботи;
- вимоги безпеки після закінчення роботи;
- вимоги безпеки в аварійних ситуаціях.

Викладення тексту інструкцій.

При викладенні тексту інструкції слід керуватися такими правилами:

- текст інструкції повинен бути стислим, зрозумілим і не допускати різних тлумачень;
- інструкція не повинна містити посилань на нормативні акти, вимоги яких

враховуються при її розробці. За необхідності ці вимоги відтворюються дослівно; - слід вживати терміни і визначення, прийняті Законом України «Про охорону праці», ДСТУ 2293-99 ССБП «Охорона праці. Терміни визначення», ДК 003-95 «Державний класифікатор України. Класифікатор професій» та в інших нормативних актах.

Розробка, затвердження та введення в дію інструкцій на підприємстві.

Розробка, узгодження і затвердження інструкцій, що діють на підприємстві, здійснюються згідно з ДНАОП 0.00-8. 03-93 «Порядок опрацювання і затвердження власником нормативних актів, що діють на підприємстві» та з урахуванням вимог цього Положення.

Інструкції, що діють на підприємстві, розробляються відповідно до переліку інструкцій, який складає служба охорони праці підприємства за участю керівників підрозділів, служб головних спеціалістів (головного технолога, головного механіка, головного енергетика, головного металурга тощо), служби організації праці та заробітної плати.

Загальне керівництво розробкою (переглядом) інструкцій на підприємстві (навчальному закладі) покладено на роботодавця. Роботодавець несе відповідальність за організацію своєчасної розробки (перегляду) та забезпечення всіх працівників необхідними інструкціями.

Розробку (перегляд) необхідних інструкцій, що діють на підприємстві, здійснюють безпосередньо керівники структурних підрозділів, які несуть відповідальність за своєчасне виконання цієї роботи.

Здійснення систематичного контролю за своєчасною розробкою нових та відповідністю діючих на підприємстві інструкцій вимогам чинного законодавства, їх періодичним переглядом та своєчасним внесенням змін, доповнень до них, а також надання відповідної методичної допомоги розробникам і організація придбання для них типових інструкцій, стандартів ССБП та інших нормативно-технічних та організаційно-методичних документів про охорону праці покладено на службу охорони праці підприємства.

Інструкція, що діє на підприємстві, набуває чинності з дня її затвердження, якщо інше не передбачене наказом роботодавця.

Реєстрація, облік і видання інструкцій на підприємстві.

Інструкції, які вводяться в дію на даному підприємстві, реєструє служба охорони праці в журналі реєстрації у порядку, встановленому роботодавцем.

Видача інструкцій керівникам структурних підрозділів (служб) підприємства провадиться службою охорони праці з реєстрацією в журналі обліку видачі інструкцій.

Інструкції видають працівникам на руки безпосередні керівники робіт під розписку в журналі реєстрації інструктажів з питань охорони праці під час проведення первинного інструктажу або вивішують на його робочому місці.

У кожного керівника структурного підрозділу (служби) підприємства повинен постійно зберігатись комплект інструкцій, необхідних у даному підрозділі (службі) для працівників усіх професій і видів робіт даного підрозділу (служби), а також перелік цих інструкцій, затверджений роботодавцем.

Перегляд, припинення чинності та скасування інструкцій

Перегляд інструкцій, які діють на підприємстві, проводиться в терміни, що передбачені державними нормативними актами про охорону праці, на підставі яких вони опрацьовані, не рідше одного разу на 5 років, а для професій або видів робіт з підвищеною небезпекою - не рідше одного разу на 3 роки. Усі інструкції повинні бути затверджені наказом керівника установи і погоджені відповідними службами: служба ОП, юрисконсульт, профспілка.

Інструкції, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці.

Розробка, затвердження та введення в дію інструкцій, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці, здійснюються згідно з Положенням про опрацювання, прийняття, перегляд та скасування державних міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці (z0094-94) і з урахуванням вимог Положення.

У разі неповного відображення в інструкції, що є державним міжгалузевим нормативним актом про охорону праці, вимог щодо охорони праці працівників, безпечного виконання робіт, умов безпечної експлуатації машин, механізмів, обладнання, установок і пристроїв, властивих для даного підприємства (дільниці, робочого місця), або за наявності в ній поряд з вимогами, обов'язковими для дотримання працівниками університету вимог безпеки щодо робіт, не властивих для нього, керівник у порядку, встановленому Положенням, організовує розробку на основі інструкції, з урахуванням конкретних умов навчального закладу, відповідної інструкції, що діє в ньому, і затверджує її за узгодженням з місцевими органами Держнаглядохоронпраці.

Примірні інструкції

Примірні інструкції для працівників, зайнятих на роботах, що є провідними для певної галузі виробництва, регіону, виробничого, науково-виробничого чи іншого об'єднання підприємств, розробляються базовими організаціями з питань нормотворчої діяльності в сфері охорони праці, науково-дослідними, проектно-конструкторськими і проектно-технологічними організаціями, регіональними навчально-методичними центрами (кабінетами) охорони праці, а також окремими підприємствами чи групами фахівців (далі - організація-розробник) під координацією і за методичною допомогою Національного науково-дослідного інституту охорони праці.

Призначення такої організації-розробника здійснюється міністерством чи іншим органом виконавчої влади, відповідним об'єднанням підприємств.

Примірні інструкції для працівників, які залучатимуться до виконання робіт за новими технологіями і впровадження нових технічних засобів виробництва, матеріалів, видів енергії і т.ін., опрацьовуються організаціями-розробниками цих технологій, засобів виробництва, матеріалів і підприємствами-виготовлювачами одночасно з розробкою відповідної технологічної, проектно-конструкторської, експлуатаційної та ремонтної документації і є невід'ємною складовою частиною цієї документації.

Розробка примірних інструкцій здійснюється згідно з планами робіт з охорони праці, затвердженими міністерствами чи іншими органами виконавчої влади, відповідними об'єднаннями підприємств, а також на підставі наказів

(розпоряджень) їх керівників.

Розробка примірних інструкцій здійснюється за такими основними стадіями:

розробка першої редакції проекту примірної інструкції і направлення його на відзив;

розробка остаточної редакції проекту примірної інструкції;

узгодження і подання остаточної редакції проекту примірної інструкції на затвердження і реєстрацію;

видання (тиражування) затвердженої примірної інструкції і її розповсюдження.

Проект примірної інструкції, розроблений в першій редакції і підписаний керівником організації-розробника, направляється на відзив підприємствам, для яких дана професія (вид роботи) є провідною, згідно з переліком, затвердженим керівником служби охорони праці міністерства чи іншого органу виконавчої влади, об'єднання підприємств.

Зазначені підприємства складають і надсилають відповідний відзив на адресу організації-розробника у місячний термін з дня отримання проекту інструкції. Якщо відзив у зазначений термін не надіслано, вважається, що зацікавлене підприємство не має зауважень і пропозицій до проекту.

Організація-розробник узагальнює отримані відзиви, складає їх зведення і на підставі пропозицій та зауважень, що в них містяться, доопрацьовує проект примірної інструкції.

Доопрацьований з урахуванням відзивів проект примірної інструкції разом із зведенням відзивів подається на розгляд до відповідного міністерства чи іншого органу виконавчої влади, об'єднання підприємств.

За наявності суттєвих розбіжностей щодо проекту примірної інструкції організація-розробник розглядає їх та усуває згідно з поданими пропозиціями служби охорони праці цього органу (об'єднання).

У необхідних випадках орган (об'єднання), який затверджує проект примірної інструкції, може прийняти рішення про повернення його на доопрацювання чи проведення експертизи проекту відповідною компетентною організацією або власною експертною комісією.

У випадках, коли це доцільно, експерти від незалежних компетентних організацій можуть бути включені до складу експертної комісії, створеної цим органом (об'єднанням).

Розглянутий та завізований службою охорони праці зазначеного органу (об'єднання) проект примірної інструкції разом із зведенням відзивів подається організацією-розробником на узгодження до відповідних органів державного нагляду, до компетенції яких належить дана інструкція або окремі її вимоги, і до Національного НДІ охорони праці. Узгоджувальні органи розглядають проект примірної інструкції і надсилають організації-розробнику свої висновки в термін, що не перевищує одного місяця від дня одержання проекту.

У разі виникнення суттєвих зауважень щодо проекту примірної інструкції під час її узгодження організація-розробник забезпечує їх розгляд та врахування до подання інструкції на затвердження.

Узгоджена остаточна редакція проекту примірної інструкції (у чотирьох

примірниках), підписана керівником організації-розробника, із зведенням відзивів та оригіналами документів, що підтверджують її узгодження, подається на затвердження до органу (об'єднання), на підставі плану роботи чи наказу (розпорядження) якого вона розроблена.

Розгляд узгодженої остаточної редакції проекту примірної інструкції та її затвердження міністерством чи іншим органом виконавчої влади або об'єднанням підприємств здійснюється в установленому ними порядку у термін, що не перевищує одного місяця від дня одержання проекту.

Примірні інструкції затверджуються наказом міністерства чи іншого органу виконавчої влади або об'єднання підприємств.

Титульний і заголовний аркуші примірної інструкції оформлюються в установленому порядку.

Міністерства та інші органи виконавчої влади і об'єднання підприємств ведуть облік затверджених ними примірних інструкцій в установленому ними порядку.

Крім того, затвержені примірні інструкції підлягають реєстрації з присвоєнням їм скорочених позначень у Національному науково-дослідному інституті охорони праці за поданням організацій-розробників у встановленому ним порядку, узгодженому з Держнаглядом охорони праці.

Контрольний примірник зареєстрованої примірної інструкції залишається у Національному НДІ охорони праці, один з примірників надсилається ним до редакції журналу «Охорона праці» для друку, інші примірники повертаються організації-розробнику та органу, який затвердив дану інструкцію.

Відомості про затвердження та видання зареєстрованих примірних інструкцій щоквартально публікуються в журналі «Охорона праці» та в інших виданнях органів державного нагляду за охороною праці за поданням Національного НДІ охорони праці.

Видання та розповсюдження примірних інструкцій у вигляді окремих брошур, односторонніх аркушів чи плакатів здійснюється редакцією журналу «Охорона праці» та іншими видавництвами в установленому порядку за рахунок коштів підприємств-замовників (користувачів) цих інструкцій.

ІНСТРУКЦІЯ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ПРИ РОБОТІ НА КОМП'ЮТЕРАХ

м.Івано-Франківськ

1. Загальні положення

1.1 При виконанні робіт на комп'ютерах необхідно дотримуватися вимог даної інструкції з охорони праці.

1.2. До самостійної роботи на комп'ютерах допускаються особи, які пройшли медичний огляд, навчання по професії, первинний інструктаж з охорони праці та первинний на робочому місці. В подальшому вони проходять повторні інструктажі з охорони праці на робочому місці один раз у квартал, періодичні

медичні огляди один раз на два роки.

1.3 Під час роботи на комп'ютерах, до складу яких входять відеодисплейні термінали (ВДТ), на робітників можуть діяти такі небезпечні та шкідливі виробничі фактори.

Фізичні:

- підвищений рівень шуму на робочому місці (від вентиляторів, процесорів та аудіоплат);
- підвищене значення напруги в електричному ланцюзі, замикання якого може статися через тіло людини;
- підвищений рівень статичної електрики;
- підвищений рівень електромагнітного випромінювання;
- підвищена напруженість електричного поля;
- пряма та відбита від екранів блискість; несприятливий розподіл яскравості в полі зору;

Психофізіологічні:

- фізичні перевантаження статичної та динамічної дії;
- нервово-психічні перевантаження (розумове перенапруження, перенапруження аналізаторів, монотонність праці, емоційні перевантаження).

1.4 Основним обладнанням робочого місця користувача комп'ютера є ВДТ, клавіатура, робочий стіл, стілець (крісло); допоміжним - пюпітр, підставка для ніг, шафи, полиці та ін.

Робочі місця з ВДТ мають бути розташовані на відстані не менше 1,5м від стіни з вікнами, від інших стін - на відстані 1 м, між собою на відстані не менше 1,5м. Відносно вікон робоче місце доцільно розташовувати таким чином, щоб природне світло падало на нього збоку, переважно зліва.

1.5 Робочі місця, обладнані ВДТ, слід розташувати так, щоб уникнути попадання в очі прямого світла. Джерела освітлення рекомендується розташувати з обох боків екрана паралельного напрямку погляду.

Для уникнення світлових відблисків з екрана, клавіатури в напрямку очей користувача, від світильників загального освітлення або сонячних променів необхідно використовувати антиполюсківі сітки, спеціальні фільтри для екранів, захисні козирки, на вікнах - жалюзі.

1.6 При роботі з текстовою інформацією (у режимі введення даних, редагування тексту та читання з екрана ВДТ) найбільш фізіологічним є зображення чорних знаків на світловому (білому) фоні.

1.7 Розташувати ВДТ на робочому місці необхідно так, щоб поверхня екрана знаходилася в центрі поля зору на відстані 400-700мм від очей користувача. Рекомендується розміщувати елементи робочого місця таким чином, щоб витримувалася однакова відстань очей користувача від екрана, клавіатури, пюпітра.

1.8 Робота комп'ютерів супроводжується електромагнітним випромінюванням низьких рівнів, інтенсивність якого зменшується пропорційно до квадрату відстані від екрана. Оптимальною для працюючого є відстань 50см від екрана ВДТ.

1.9 Зручна робоча поза при роботі на комп'ютері забезпечується регулюванням висоти робочого столу, крісла та підставки для ніг.

Раціональною робочою позою може вважатися таке положення тіла, при якому ступні працівника розташовані горизонтально на підлозі або на підставці для ніг, стегна зорієнтовані у горизонтальній площині, верхні частини рук - вертикальні, кут ліктьового суглоба коливається у межах 70- 90°, зап'ястя зігнуті під кутом не більше ніж 20°, нахил голови - у межах 15- 20°.

1.10 Для нейтралізації зарядів статичної електрики в приміщенні, де виконуються роботи на комп'ютерах, в тому числі на лазерних та світлодіодних принтерах, рекомендується збільшувати вологість повітря за допомогою кімнатних зволожувачів. Не рекомендується носити одяг із синтетичних матеріалів.

2. Вимоги безпеки перед початком роботи.

2.1 Увімкнути систему кондиціонування повітря в приміщенні.

2.2 Перевірити надійність встановлення апаратури на робочому столі. ВДТ має стояти на краю стола. Повернути ВДТ так, щоб було зручно дивитися на екран - під прямим кутом (а не збоку) і трохи зверху вниз; при цьому екран має бути трохи нахиленим - нижній його край ближче до оператора.

2.3 Перевірити загальний стан апаратури, перевірити справність електропроводки, з'єднувальних шнурів, штепсельних вилок, розеток, заземлення захисного екрана.

2.4 Відрегулювати освітленість робочого місця.

2.5 Відрегулювати та зафіксувати висоту крісла, зручний для користувача нахил його спинки.

2.6 Приєднати до процесора необхідну апаратуру (принтер, сканер тощо). Усі кабелі, що з'єднують системний блок (процесор) з іншими пристроями, слід вставляти та виймати тільки при вимкненому комп'ютері.

2.7 Ввімкнути апаратуру комп'ютера вимикачами на корпусах в послідовності: стабілізатор напруги, ВДТ, процесор, принтер (якщо передбачається друкування).

2.8 Відрегулювати яскравість свічення екрана ВДТ, мінімальний розмір світної точки, фокусування, контрастність. Не слід робити зображення занадто яскравим, щоб не втомлювати очей.

Рекомендуються:

- яскравість свічення екрана - не менше 100 кд/м²;
- відношення яскравості екрана ВДТ до яскравості оточуючих його поверхонь в робочій зоні - не більше 3:1;
- мінімальний розмір точки свічення - не більше 0,4мм для монохромного ВДТ і не менше 0,6мм для кольорового; контрастність зображення знаку - не менше 0,8.

2.9 При виявленні будь-яких несправностей роботу не розпочинати, повідомити про це керівника.

3. Вимоги безпеки під час виконання роботи

3.1. З відеодисплейним терміналом.

3.1.1 Необхідно стійко розташувати клавіатуру на робочому столі, не

допускаючи її хитання. Разом з тим має бути передбачена можливість її поворотів та переміщень. Положення клавіатури та кут її нахилу мають відповідати побажанням користувача.

Якщо в конструкції клавіатури не передбачено простору для опори долонь, то її слід розташовувати на відстані не менше 100 мм від краю столу в оптимальній зоні моторного поля. Під час роботи на клавіатурі сидіти прямо, не перенапружуватися.

3.1.2 Для зменшення несприятливого впливу на користувача пристроїв типу «миша» (вимушена поза, необхідність постійного контролю за якістю дій) належить забезпечити вільну поверхню столу для переміщення «миші» і зручного упору ліктьового суглоба.

3.1.3 Не дозволяються сторонні розмови, подразнюючі шуми.

3.1.4 Періодично при вимкненому комп'ютері прибирати ледь змоченою мильним розчином бавовняною ганчіркою порох з поверхонь апаратури. Екран ВДТ та захисний екран протирають ватою, змоченою у спирті.

Не дозволяється використовувати рідинні або аерозольні засоби для чищення поверхонь комп'ютера.

3.1.5 Забороняється:

- самостійно ремонтувати апаратуру, тим більше ВДТ, в якому кінескоп знаходиться під високою напругою (близько 25кВ);
- ремонт апаратури виконують тільки спеціалісти з технічного обслуговування комп'ютерів, вони ж раз на півроку повинні відкривати процесор і вилучати порохотягом пил і бруд, що там накопичилися;
- класти будь-які предмети на апаратуру комп'ютера, канавки та напої на клавіатуру або поруч з нею - це може вивести її з ладу;
- закривати будь-чим вентиляційні отвори апаратури, що може призвести до її перегрівання і виходу з ладу.

3.1.6 Для зняття статичної електрики рекомендується час від часу доторкатися до металевих поверхонь (батарея центрального опалення тощо).

3.1.7 Для зниження напруженості праці на комп'ютері необхідно рівномірно розподіляти і чергувати характер робіт відповідно до їх складності. З метою зменшення негативного впливу монотонності доцільно застосовувати чергування операцій введення тексту та числових даних (зміна змісту робіт), чергування редагування текстів та введення даних (зміна змісту та темпу роботи) і т. і.

3.1.8 Для зменшення негативного впливу на здоров'я працівників виробничих факторів, пов'язаних з роботою на комп'ютерах, необхідно раціонально організувати режим праці і відпочинку.

Час регламентованих перерв в робочій зміні доцільно встановлювати залежно від виду та категорії трудової діяльності за ВДТ згідно з таблицею.

Категорії роботи	Група роботи			Час перерви при 8-год. роботі
	А - читання інформації з попереднім запитом (діалоговий режим роботи)	Б - введення інформації	В - творча робота в режимі діалогу з комп'ютером (налагодження програм, переклад, редагування текстів та інше)	
	Кількість знаків	Кількість знаків	Годин	Хвилин
I	до 20 000	до 15 000	до 2	20
II	21 000-40 000	16 000-30 000	2,1-4,0	40
III	понад 40 000	понад 30 000	понад 4	60

Навантаження за робочу зміну будь-якої тривалості не має перевищувати для групи робіт А - 60000 знаків, для групи робіт Б - 45 000 знаків, для групи В - 6 годин.

Тривалість безперервної роботи за ВДТ без регламентованої перерви не має перевищувати 2год. Тривалість обідньої перерви визначається чинним законодавством про працю та правилами внутрішнього трудового розпорядку університету.

При 8-годинній робочій зміні регламентовані перерви доцільно встановити:

- для I категорії робіт за ВДТ - через 2год від початку зміни та через 2 год після обідньої перерви (кожна тривалість 10 хв.);
- для II категорії - через 2год від початку зміни (тривалість 15 хв.), через 1,5 та 2,1 год. після обідньої перерви (тривалістю 15 та 10хв. відповідно або тривалістю 5-10хв. через кожную годину роботи, залежно від характеру технологічного процесу);
- для III категорії робіт - через 2год. від початку зміни, через 1,5 та 2,5год. після обідньої перерви (тривалістю 20хв. кожна або тривалістю 5-15хв через кожную годину, залежно від характеру технологічного процесу).

Під час роботи за ВДТ у нічну зміну, незалежно від групи та категорії робіт, тривалість регламентованих перерв збільшується на 60 хв.

3.1.9 Під час регламентованих перерв з метою зниження нервово- емоційного напруження та втоми зорового аналізатора, що розвивається у користувачів, усунення негативного впливу гіподинамії та гіпокінезії, запобігання розвитку позотонічної втоми рекомендується виконувати комплекс вправ виробничої гімнастики, а також у спеціально обладнаних приміщеннях проводити сеанси психофізіологічного розвантаження.

3.2 На лазерних принтерах.

3.2.1 Розташувати принтер необхідно поруч з процесором таким чином, щоб з'єднувальний шнур не був натягнутий. Забороняється ставити принтер на процесор.

3.2.2 Перед тим, як програмувати роботу принтера, переконатися, що він знаходиться в режимі зв'язку з комп'ютером.

3.2.3 Для досягнення найбільш чистих, з високою роздільною здатністю зображень і щоб не зіпсувати апарат, має використовуватися папір, вказаний в інструкції до принтера (звичайно вагою 60-135 г/м типу Canon NP або Xerox 4024).

Зрізи паперу мають бути зроблені гострим лезом без задирок - це зменшить імовірність зминання паперу.

3.2.4 Забороняється використовувати папір:

- надрукований з однієї сторони;
- вага якого виходить за межі рекомендованої;
- занадто гладкий і блискучий, а також високо-текстурований;
- ламінований;
- рваний, зморщений або папір з нерегулярними отворами від діркопробивача чи степлера;
- перфорований на декілька частин або цигарковий (основа копіювального паперу);
- фірмові бланки, заголовок яких надрукований не термостійкими фарбами, що мають витримати 200 °С протягом 0,1 с; ці фарби можуть перейти на термозакріплюючий валик і стати причиною дефектів друку.

3.2.5 Використовувати прозорі плівки, аналогічні плівкам фірми ЗМ. Для друкування на прозорих матеріалах, а також конвертах мають бути застосовані відповідні лотки.

3.2.6 При зминанні паперу відкрити кришку і обережно витягнути лоток з папером. Необхідно бути уважним, щоб не обпектися під час витягування аркуша з термозакріплюючого пристрою.

3.2.7 Дотримуватися правил зберігання картриджа згідно з інструкцією фірми-виготовлювача (подалі від прямих сонячних променів, при температурі 0- 1 35 °С тощо).

Забороняється:

- зберігати картридж без упаковки;
- ставити картридж на торці, тобто вертикально; перевертати картридж етикеткою донизу;
- відкривати кришку валика і доторкатися до нього;
- самому заповнювати використаний картридж.

3.2.8 При погіршенні якості друку (сліди тонера на папері) почистити принтер зсередини від видимих слідів тонера. Перед чищенням принтер треба вимкнути.

Необхідно бути уважним, щоб не порвати тонкий дріт, що охороняє нитку розжарення коронатора. Коронатор належить чистити з усіх боків за допомогою спеціальної щіточки до повного вилучення слідів тонера. Якщо щіточки не передбачено, можна скористатися бавовняним тампоном, змоченим

ізопропиловим спиртом або водою. Слідкувати, щоб рідина з тампона не капала і не потрапляла на ролики або інші пластмасові деталі.

Сріблястий валик і направляючу паперопровідної системи чистити тільки серветкою, зволоженою водою. У такий спосіб чистять і замок папероподавального лотка.

Дотримуватися обережності при чищенні термозакріплюючої системи, тому що вона нагрівається до 200 °С.

Необхідно бути уважним, щоб тонер не потрапив на одяг - він може залишити плями.

4. Вимоги безпеки після закінчення роботи

4.1 Закінчити та записати у пам'ять комп'ютера файл, що знаходиться в роботі. Вийти з програмної оболонки і повернутися у середовище MS DOS.

4.2 Вимкнути принтер, інші периферійні пристрої, вимкнути ВДТ і процесор. Вимкнути стабілізатор, якщо комп'ютер підключений до мережі через нього. Штепсельні вилки витягнути з розеток. Накрити клавіатуру кришкою для запобігання попаданню в неї пилу.

4.3 Прибрати робоче місце. Оригінали та інші документи покласти в ящик стола.

4.4 Ретельно вимити руки теплою водою з милом.

4.5 Вимкнути кондиціонер, освітлення і загальне електроживлення підрозділу.

4.6 Рекомендується в спеціально обладнаному приміщенні провести сеанс психофізіологічного розвантаження і зняття втоми з виконанням спеціальних вправ аутогенного тренування.

5. Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях

5.1 При раптовому припиненні подавання електроенергії вимкнути комп'ютер в такій послідовності: периферійні пристрої, ВДТ, процесор, стабілізатор напруги, витягнути штепсельні вилки з розеток.

5.2 При виявленні ознак горіння (дим, запах гару), вимкнути апаратуру, знайти джерело займання і вжити заходів щодо його ліквідації, повідомити керівника робіт.

5.3 У разі виникнення пожежі негайно повідомити пожежну частину, вжити необхідних заходів щодо евакуації людей і приступити до гасіння первинними засобами пожежогасіння.

В надзвичайних ситуаціях необхідно знати:

1. Приймати необхідні міри до осіб, які порушують суспільний порядок, в разі необхідності повідомити органи міліції за телефоном 102.

2. При нещасному випадку, який трапився надати потерпілому першу долі - карську допомогу, при необхідності визвати швидку медичну допомогу за телефоном 103.

3. У випадку пожежі прийняти міри по ліквідації пожежі, повідомити керівника, при необхідності визвати пожежну команду за телефоном 101.

4. При виявленні запаху газу або прориву трубопроводів визвати аварійну газову службу за телефоном 104.

ІНСТРУКЦІЯ з охорони праці
для технологічного персоналу з електробезпеки на І групу
м. Івано-Франківськ

Електричний струм буває змінний та постійний. Одиниця виміру - Ампер. Небезпечним є величина струму - 0,01 А, смертельно - 0,01 А. Напруга в силовій електромережі організації становить 380 Вольт (В), в освітлювальній мережі -220 Вольт (В). Безпечна величина напруги- 12В. Частота змінного струму в Україні 50 Герц (Гц). Одиниця вимірювання опору - Ом.

Опір людини змінюється від 800 до 100 тис. Ом, прийнято для розрахунків 1000 Ом.

ДІЯ СТРУМУ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ.

Людина немає органу, який би міг відчутися наявність струму на відстані і тому захищатись від струму людина починає тільки після попадання під напругу.

Електричний струм проходячи через тіло людини діє не тільки в місці контакту , а і на всі внутрішні органи. Електротравма може бути навіть без контакту з струмоведучими частинами , тобто через електродугу.

Дія електроструму буває:

- термічна (нагрів, опік);
- електролітична (розкладання крові, плазми);
- біологічна (подроздрення, збудження, фібриляція, скорочення м'язів).

Для попередження електротравматизму необхідно:

- Утримувати електромережу в справному стані /заземлення, ізоляція електропроводів, розеток, штепсельних вилок, вимикачів, запобіжників / в нульовому провіднику запобіжник не ставиться/.

- Не працювати з електроприладами вологими руками - вода проводить струм.

- Під час прибирання не обливати електрообладнання водою; не очищувати електроприлади під напругою.

Категорично заборонено виконувати будь-які ремонтні роботи самостійно, тобто не навченим персоналом.

У разі виникнення пожежі необхідно використати всі наявні засоби пожежегасіння, крім води і хімічнопінного вогнегасника. Не проводити земляні роботи без дозволу є імовірність пошкодження кабелю. Не руйнувати стіни, не забивати цвяхи в них є імовірність попасти в сховану електропроводку.

Не підходити до обірваних проводів ближче 8 метрів можна потрапити під крокову напругу.

Не кип'ятити воду кип'ятильником в металевому посуді.

Під час грози потрібно вимкнути електроприлади, зачинити вікна, припинити розмови по телефону; перебуваючи на відкритій місцевості не стояти під одинокими деревами; не знаходитись біля водоймищ, біля багаття дим притягує блискавку; не сідати на пні глибоке коріння має добре заземлення. Рятування життя людини, ураженої струмом, залежить від швидкості і правильності дій осіб, які здійснюють допомогу. Заходи долікарської допомоги потерпілого при ураженні струмом чи блискавкою нічим не відрізняються.

I. Загальні положення

Дана інструкція поширюється на персонал БТГ, який працює з електроінструментом, токарі, слюсарі, робітники, які управляють механізмами з електроприводом обладнаних дистанційним управлінням або спеціальними пусковими пристосувань (вимикачі, пускові кнопки, розподільчі ящики, ручки рубильників), водії електро-, автотранспорту і автомобілів, лаборанти хімічного аналізу, оператори ТУ, столяри, слюсарі АВР, прибиральниці виробничих приміщень, всі працівники, які експлуатують будь-яке електрообладнання (вмикають, вимикають електроприлади: ПК, електрокип'ятильник, лічильна машинка, холодильник; ел. вага, тощо). Для одержання I групи з електробезпеки незалежно від посад і фаху, необхідно пройти інструктаж з електробезпеки на робочому місці з оформленням в журналі реєстрації інструктажів з питань охорони праці. Інструктаж з електробезпеки на I -у групу має проводити особа, відповідальна за електрогосподарство. Мінімальний стаж роботи з електроустановками і видання посвідчень працівника з групою I не вимагається. Особам молодшим за 18 років не дозволяється присвоювати I групу. Допуск до самостійної роботи проводиться в установленому порядку по основній професії.

Працівники з I групою з електробезпеки повинні мати елементарне поняття про небезпеку електричного струму, про міри безпеки при роботі на дільниці, яку обслуговує, про тип електропроводок, заземлень, пускових пристосувань, електроапаратури, призначення попереджуючих плакатів, практичне знайомство надання першої допомоги, розрізняти елементарні несправності агрегата, який обслуговує, користуватися захисними засобами, що знаходяться на дільниці.

Працівники з I групою з електробезпеки мають право:

- включати і виключати електроустаткування, обслуговування якого входить в обов'язки при виконанні робіт по професії;
- входити в склад бригади електротехнічного персоналу на правах підсобного працівника; при умові, що в бригаді крім виконавця робіт є ще один чоловік, що має III групу з електробезпеки;
- може проводити прибирання електротехнічного приміщення до огорожених електроустановок.

В процесі роботи персонал з I групою з електробезпеки, крім щорічного інструктажу зобов'язаний, періодично 1 раз в три місяці проходити інструктаж на робочому місці із записом в журналі реєстрації інструктажів.

II. Вимоги безпеки перед початком роботи

Перед початком роботи працівник повинен:

- Одягнути спеціальний одяг і захисні пристосування,
- Привести в порядок своє робоче місце,
- Прибрати не потрібні для даної роботи речі,
- Підготувати інструмент, пристрої потрібні для даної роботи,
- Перевірити їх справність, застосувати можна тільки справний інвентар.

Електроінструмент повинен відповідати наступним вимогам:

- надійно включатися і виключатися від електромережі;

- бути безпечним в роботі.

Напруга живлення електроінструменту повинна бути:

- не вища 220 В приміщеннях без підвищеної безпеки;
- не вища 36 В приміщеннях з підвищеною небезпекою;
- не вище 12 В приміщеннях особливо небезпечних і зовнішніх установках.

Штепсельні з'єднання 12-36 В по конструктивному виконанню повинні відрізнятися від штепсельних з'єднань 127-220 В, що виключає можливість подачі напруги 127-220 В на струмоприймачі 12-36 В.

Перед початком роботи повинні бути перевірені:

- затяжка гвинтів, кріплення вузлів, надійність ізоляції, відсутність ізоляції; справність заземлень;
- наявність захисних засобів (діелектричних рукавичок, діелектричних килимків, ізоляційних підставок);
- наявність попереджуючих плакатів, (знімати плакати мають право лише особи електротехнічного персоналу).

III . Вимоги безпеки під час виконання робіт

Персонал, який обслуговує механізми з електроприводом, електроінструмент, переносні і стаціонарні прилади, переносні лампи і інше додержується мір безпеки згідно інструкції на робочому місці по професії. При включенні і виключенні електричної апаратури за допомогою пускових кнопок, ручок рубильників, ключів і інших спеціальних пристроїв можна користуватись тільки справними пусковими засобами.

Необхідно звертати увагу на наявність і цілісність заземлюючого провідника. У випадку виявлення обриву заземлюючого провідника занулення установку відключити і доповісти керівнику робіт.

Використовувати тільки справний переносний електроінструмент або переносні електросвітильники, які мають порядковий номер і видає їх спеціально призначена особа, відповідальна за його стан. При виконанні робіт забороняється відкривати доступ до струмопровідних частин, знімати огороження, захисні пристосування, захисні екрани та ін. Особам з I групою з електробезпеки заборонено ліквідувати будь-які неполадки електроустаткування, переносного електроінструменту, переносних ламп, міняти і ремонтувати запобіжники, міняти електролампи або іншу електричну апаратуру.

Під час роботи з механізмами заборонено проводити які-небудь роботи по змазуванню, регулюванню механізмів.

IV . Вимоги безпеки після закінчення роботи

Відключити електрообладнання і запобігти від самовільного його включення. Здати електроінструмент, пристосування відповідальному за електроінструмент. Прибрати робоче місце.

Доповісти керівнику робіт про закінчення роботи. Помитись, переодягнутись, спецодяг повісити в шафу. Про несправності і недоліки доповісти керівнику робіт.

V . Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях

Основною небезпекою при обслуговуванні електроприладів є

електричний струм, пожежа в електроустановках.

У випадку виникнення аварійних ситуацій (неполадки механічного обладнання, обрив заземлення, замикання електропроводів, пожежа) зупинити проведення робіт і доповісти керівнику робіт, діяти по його вказівці щодо ліквідації аварій, інструкції з пожежної безпеки.

НАВЧАННЯ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ ПРАЦІ:

Додаток 1

до пункту 3.17 Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України

(підприємство, організація, установа, навчальний заклад, їх підпорядкованість)

ПРОТОКОЛ N _____

засідання комісії з перевірки знань працівників
з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності

«__» _____ 20__ р.

м. _____

Комісія у складі:
голови

(прізвище, ініціали, посада)

і членів комісії:

_____ (прізвище, ініціали, посада)

створена на підставі наказу від «__» _____ 20__ р. N _____,
перевірила знання

(перелік основних нормативно-правових актів з

охорони праці, за якими проводилася перевірка знань

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові працівника	Посада, професія (фах)	Місце роботи (для підприємства структурний підрозділ)	Знає/не знає	Примітка

Голова комісії

_____

(підпис)

Члени комісії:

_____

(підпис)

М.П.

_____

(підпис)

Додаток

до пункту 3.18 Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України

Обкладинка посвідчення

ПОСВІДЧЕННЯ про перевірку знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності

Перша сторінка посвідчення

_____

(підприємство, організація, установа, навчальний заклад, їх підпорядкованість)

ПОСВІДЧЕННЯ N

Видано

_____ ,
(прізвище, ім'я та по батькові)
посада (фах) _____ ,

місце роботи _____ ,

про те, що він(вона) пройшов(ла) навчання і виявив(ла) потрібні

знання

(перелік основних нормативно-правових актів з охорони праці, безпеки життєдіяльності, за якими проводилася перевірка знань)

Підстава: протокол засідання комісії з перевірки знань від
"___" _____ 20__ р. N _____

М.П.

Голова комісії _____ (прізвище) _____ (підпис)

ВІДОМОСТІ ПРО ПЕРІОДИЧНУ ПЕРЕВІРКУ ЗНАНЬ

Посада (фах) _____

виявив(ла) потрібні знання _____

(перелік нормативно-правових актів з охорони праці, безпеки життєдіяльності, за якими проводилася перевірка знань)

Підстава: протокол засідання комісії з перевірки знань від
"___" _____ 20__ р. N _____

М.П.

Голова комісії _____ (прізвище) _____ (підпис)

Додаток 3

до пунктів 5.2.1, 5.4 Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України

Титульний аркуш журналу

(підприємство, організація, установа, навчальний заклад їх підпорядкованість)

ЖУРНАЛ реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці для працівників

Розпочато «__»_____ 20__ р.
Закінчено «__»_____ 20__ р.

№ з/п	Дата проведення інструктажу	Прізвище, ім'я, по батькові особи, яку інструктують	Професія, посада особи, яку інструктують, її вік	Назва виробничого підрозділу (група, клас, гурток) до якого приймається особа що інструктується	Прізвище, ініціали особи, яка інструктує	Підписи	
						особи, яку інструктують	особи, яка інструктує
1	2	3	4	5	6	7	8

Додаток 4

до пунктів 5.4, 5.7 Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України
Титульний аркуш журналу

(підприємство, організація, установа, навчальний заклад)

ЖУРНАЛ реєстрації інструктажів з питань охорони праці на робочому місці

(цех, дільниця, бригада, служба, лабораторія, майстерня тощо)

Розпочато " __ " _____ 20__ р.
Закінчено " __ " _____ 20__ р.
Формат А4 (210 x 297)

№ з/п	Дата проведення інструктажу	Прізвище, ім'я, по батькові особи, яку інструктують	Професія, посада особи, яку інструктують	Вид інструктажу (повторний, позаплановий, цільовий), назва та номер інструкції	Причини проведення позапланового, цільового інструктажу	Прізвище, ініціали особи, яка інструктує та перевіряє знання	Підписи	
							особи, яку інструктують	особи, яка інструктує
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Додаток 5

до пунктів 5.12, 5.14, 5.15 Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах підпорядкованих Міністерству освіти і науки України
Рекомендована форма сторінки журналу обліку навчальних занять

РЕЄСТРАЦІЯ

вступного інструктажу з безпеки життєдіяльності для вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів у журналі обліку навчальних занять

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові особи, яку інструктують	Дата проведення інструктажу	Прізвище, ім'я, по батькові особи, яка проводила інструктаж	Підпис	
				особи, яка проводила інструктаж	особи (*), яку інструктують
1	2	3	4	5	6

(*) Учні розписуються у журналі інструктажу, починаючи з 9-го класу.

Додаток 6

до пунктів 5.13 Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України

(назва навчального закладу)

Розпочато: _____ 200_ р.

Закінчено: _____ 200_ р.

ЖУРНАЛ

реєстрації первинного, позапланового, цільового інструктажів з безпеки життєдіяльності учнів, студентів, курсантів, слухачів

(кабінет, лабораторія, цех, майстерня, спортзал тощо)

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові особи, яку інструктують	Дата проведення інструктажу	Клас, група	Назва інструктажу, назва інструкції	Прізвище, ім'я, по батькові, посада особи, яка проводила інструктаж	Підпис особи, яка проводила інструктаж	Підпис особи (*), яку інструктують
1	2	3	4	5	6	7	8

(*) Учні розписуються у журналі інструктажу, починаючи з 9-го класу.

ІНСТРУКЦІЯ

про порядок організації туристсько-екскурсійних перевезень учнів автобусами.

Затверджена Міністерством освіти УРСР у 1981р., погоджена з Міністерством автотранспорту УРСР, Міністерством внутрішніх справ УРСР і Українською республіканською радою з туризму та екскурсій.

Ця інструкція визначає порядок організації та умови перевезення учнів віком до 16 років автобусами за туристськими та екскурсійними маршрутами.

Інструкція не поширюється на туристсько-екскурсійні перевезення батьків з дітьми.

I. Загальні положення

Туристсько-екскурсійні перевезення учнів автобусами на відстань до 50 км за межі міста, в межах області організують при наявності письмового дозволу рай(міськ)вно. Перевезення на відстань понад 50 км і за межі області організують при наявності письмового дозволу обласних, Київського і Севастопольського міських відділів народної освіти та обласних, Київської міської рад профспілок з повідомленням органів Державтоінспекції.

Письмовий дозвіл зазначених органів дістають підприємства, установи та організації, що замовляють туристсько-екскурсійну поїздку.

Для проведення екскурсій в межах міста письмовий дозвіл не потрібен.

Туристсько-екскурсійні перевезення дітей дошкільного віку не організуються.

Екскурсійні поїздки учнів автобусами організують за маршрутами протяжністю до 150 км.

Туристські поїздки учнів автобусами організують за маршрутами протяжністю до 300 км.

Під час перевезення в автобусах кількість екскурсантів не повинна перевищувати кількості місць для сидіння. При перевезенні груп дітей на автобусі спереду і ззаду повинні бути встановлені знаки відповідно до пункту 28 дорожнього руху. Рух здійснюється тільки у світлий час доби зі швидкістю не більшою як 60 км/год. з увімкненим ближнім світлом фар.

Для перевезення учнів призначають досвідчених, дисциплінованих водіїв, які мають неперервний стаж роботи на автобусі не менше як три роки і яким в автопідприємстві видається спеціальний талон-допуск на право перевезення дітей.

При перевезенні учнів інструктаж водіїв про правила перевезень дітей проводить начальник автопідприємства, а коли його немає - заступник начальника автопідприємства по перевезенню або безпеці руху з відповідним записом у дорожньому листі та в журналі обліку проведення інструктажу водіїв про правила перевезення дітей.

Для перевезення учнів призначають досвідчених, дисциплінованих водіїв, які мають неперервний стаж роботи на автобусі не менше як три роки і яким в автопідприємстві видається спеціальний талон-допуск на право перевезення дітей.

При перевезенні учнів інструктаж водіїв про правила перевезень дітей проводить начальник автопідприємства, а коли його немає - заступник начальника автопідприємства по перевезенню або безпеці руху з відповідним записом у дорожньому листі та в журналі обліку проведення інструктажу водіїв про правила перевезення дітей.

Під час роботи з обслуговування дітей водій зобов'язаний виконувати вказівки екскурсовода або особи, призначеної для супроводження дітей, якщо ці вказівки не суперечать Правилам перевезень пасажирів, Правилам дорожнього руху і не пов'язані із зміною встановленого маршрутом руху.

Умови перевезення пасажирів і багажу в автобусах регулюються Правилами перевезень пасажирів і багажу автотранспортом і Правилами

дорожнього руху.

Організація перевезень

Автобусні маршрути для перевезення учнів організуються після складання туристсько-екскурсійними організаціями паспорта туристсько-екскурсійного автобусного маршруту.

Один примірник паспорта передається обслуговуючому автопідприємству.

При складанні паспорта необхідно:

Вибрати маршрут руху, використовуючи дороги, по яких здійснюються регулярні автобусні перевезення.

Визначити місця зупинок і контрольних проміжних пунктів. Контрольні проміжні пункти на міжміських маршрутах встановлюють через кожні 100 км, а на приміських - не менше як через один пункт.

Обстежити дорожні умови за маршрутом і провести нормування швидкості руху, встановити відстань і час руху між зупинками і контрольними проміжними пунктами, тривалість стоянки на них.

Визначити перерву на обід (через 3...4 год. роботи), при тривалості роботи понад 8 год. - дві перерви.

Встановити відпочинок - на 5 хв. через кожну годину руху, а через кожні 4 години руху - 30 хв. (можна сумістити з перервою на обід).

Встановити час і місце нічного відпочинку водіїв.

Встановити місце й час технічного огляду автобуса в кінцевому пункті маршруту.

Скласти схему маршруту із зазначенням основних населених пунктів і місць, небезпечних для руху, графік руху із зазначенням режиму роботи водіїв (початок, закінчення роботи, час обіду, ночівлі, місце відпочинку, контрольних пунктів для відмічання часу проходження, місця подання технічної допомоги, контрольного огляду автобуса тощо).

Під час організації туристських та екскурсійних перевезень учнів автопідприємство зобов'язане:

Підготувати технічно справний, у належному санітарному стані автобус, укомплектований аптечкою першої медичної допомоги, знаком аварійної зупинки, башмаками, вогнегасниками, інструментом, справним гучномовцем (на автобусах, де їх установлення передбачене заводом-виробником).

Провести інструктаж водіїв про правила перевезення дітей.

Якщо для перевезення в один пункт виділяють два й більше автобусів, призначити відповідального за техніку безпеки з числа кращих водіїв, що беруть участь у рейсі.

Видати водієві схему маршруту і графік руху. На схемі маршруту зазначити номер і дату документа, яким затверджено маршрут.

Туристсько-екскурсійні організації зобов'язані:

Через директора бюро подорожей та екскурсій забезпечити ретельну підготовку учнів до туристсько-екскурсійних поїздок. Особливу увагу при цьому приділяти підбору, підготовці та інструктажу екскурсіводів і керівників

груп, що залучаються до роботи з дітьми.

При організації масових перевезень учнів автотранспортом заздалегідь інформувати про це органи ДАІ для посилення нагляду за рухом.

Через екскурсоводів і осіб, які супроводжують групи, забезпечувати належний порядок серед дітей під час руху, посадки і висадки з автобуса.

Перевозити дітей відповідно до списку, затвердженого організацією, що замовила туристсько-екскурсійну поїздку.

Керівники шкіл, профтехучилищ, позашкільних і оздоровчих закладів зобов'язані:

Призначити відповідальних за супроводження дітей під час туристських та екскурсійних поїздок з числа вчителів, вихователів.

Забезпечити докладний інструктаж супроводжуючих з питань безпеки під час перевезення дітей.

Провести бесіди з учнями про туристську або екскурсійну поїздку, ознайомити їх з правилами поведінки і технікою безпеки в дорозі. До туристських поїздок допускати дітей, в яких немає протипоказань до далеких переїздів за станом здоров'я.

У разі несприятливих погодних і дорожніх умов, виникнення технічних несправностей, що загрожують безпеці руху, а також при погіршенні здоров'я водіїв необхідно припинити рух і повідомити про це автопідприємства за місцем роботи водіїв та знаходження автобусів. Автопідприємства мають вживати заходів щодо заміни автобуса або водіїв і забезпечити перевезення дітей.

***

ІНСТРУКЦІЯ

про порядок перевезення дітей і учнів автобусами за разовими заявками

Ця інструкція визначає порядок організації та умови перевезень дітей і учнів віком до 16 років за разовими заявками.

Інструкція не поширюється на перевезення батьків з дітьми.

I. Загальні положення

До разових автобусних перевезень відносять перевезення дітей і учнів, не пов'язані з туристсько-екскурсійною роботою, які виконуються за окремими заявками підприємств та організацій, як правило, всередині області, з метою доставки дітей у табори відпочинку, на спортивні змагання, огляди художньої самодіяльності тощо.

Разові автобусні перевезення дітей і учнів здійснюються тільки тоді, коли немає прямого залізничного транспорту або водного пасажирського сполучення.

Відділи освіти у квітні поточного року визначають маршрути і час руху за ними автобусів з дітьми.

Маршрути, що проходять по території області, у квітні поточного року затверджуються спільним розпорядженням обласних відділів освіти, управлінь автотранспорту і УВС облвиконкомів та Київського міськвиконкому.

При перевезенні в автобусах кількість дітей не повинна перевищувати кількість місць для сидіння.

При перевезенні груп дітей на автобусі спереду і ззаду повинні бути встановлені знаки відповідно до пункту 28.8 Правил дорожнього руху. Рух здійснюється тільки у світлий час доби з швидкістю не більшою як 60 км/год, з ввімкненим ближнім світлом фар.

Разові перевезення дітей автобусами на відстань до 50 км у межах області здійснюються тільки при наявності в замовника письмового дозволу рай(міськ)вно, а на відстань понад 50 км і за межі області тільки при наявності письмового дозволу обласних, Київського і Севастопольського міських відділів освіти і обласних, Київської міської ради профспілок. Письмовий дозвіл зазначених органів дістає організація, що замовляє автобус, яка своєчасно повідомляє органи ДАІ для розв'язання питання про посилення нагляду за рухом і забезпечення автобусів транспортними засобами ДАІ під час масових перевезень дітей у табори праці й відпочинку.

Заявки, що надходять від установ та організацій на разові перевезення дітей, приймають до виконання лише за умови обов'язкового супроводження групи дітей і учнів учителями або спеціально призначеними для цього дорослими особами, а дітей дошкільного віку - їхніми батьками.

У заявці зазначають кількість дітей, яких треба перевезти, напрям руху, тривалість перебування автобуса в замовника, старшого групи, прізвище якого записують у шляховий лист.

Заявки на разові перевезення приймають не пізніше як за три дні до призначеного строку виїзду.

2. Організація перевезень

Для організації перевезень дітей за разовими замовленнями автопідприємству необхідно:

Вибрати трасу маршруту, використовуючи при цьому, як правило, дороги, по яких здійснюються регулярні автобусні перевезення.

Визначити місця зупинок для відпочинку: 5 хв. через кожну годину руху і 30 хв. через кожні 4 години руху (можна суміщати з перервою на обід), місце приймання їжі - через 3-4 години роботи.

Провести нормування швидкості руху за маршрутом.

Скласти схему маршруту із зазначенням основних населених пунктів і місць, небезпечних для руху, а також графік руху із зазначенням у ньому режиму роботи водія (початок і закінчення роботи, час проходження зупинок і контрольних пунктів, приймання їжі, місць відстою, контрольного огляду технічного стану автобуса).

При організації разових перевезень автопідприємство зобов'язане:

підготувати технічно справний, у належному санітарному стані автобус, укомплектований аптечкою першої медичної допомоги, знаком аварійної зупинки, башмаками, вогнегасниками та інструментом.

Провести інструктаж водіїв про правила перевезення дітей.

Якщо для перевезення в один пункт виділяють два або більше автобусів, призначати відповідального за техніку безпеки з числа кращих водіїв. У цих випадках рух автобусів здійснюється колоною.

Видати водієві схему маршруту і графік руху.

Установити контрольний час повернення автобуса в АТП і через 2 години після закінчення контрольного часу вжити заходів щодо розшукування автобуса.

Керівники організацій, що здійснюють разові перевезення дітей, зобов'язані:

Проводити ретельну підготовку дітей до виїзду, особливу увагу приділити підбору, підготовці та інструктажу керівників груп, яких залучають до роботи з дітьми.

Забезпечити керівника групи завіреним організацією списком дітей, яких перевозять, і письмовим дозволом відповідного відділу освіти і обласної ради профспілки на організацію перевезення, які пред'являються на вимогу контролюючих осіб.

Керівники груп забезпечують належний порядок серед дітей під час руху, посадки і висадки з автобуса.

У разі несприятливих погодних і дорожніх умов, виникнення технічних несправностей, що загрожують безпеці руху, а також при погіршенні здоров'я водія необхідно припинити рух, повідомити про це в автопідприємство за місцем роботи водія і знаходження автобуса. Підприємство вживає заходів щодо заміни автобуса чи водія і забезпечує перевезення дітей.

У всіх кабінетах мають бути інструкції з охорони праці. Тому подаємо «Положення про розробку інструкцій з охорони праці», яке затверджене наказом Комітету з нагляду за охороною праці від 29.01.98 р. № 9 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 07.04.98 р. за № 226/2666, а також примірні інструкції, затверджені наказом міністра освіти і науки України.

БЕСІДИ З ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ.

1. Правила дорожнього руху.

1.1. Організація дорожнього руху. Правила безпеки при переході вулиці.

Існує правосторонній, лівосторонній, односторонній і двосторонній дорожній рух. У нашій країні транспорт рухається з правого боку або в одному напрямку. Пішоходи, щоб не створювати аварійної ситуації на дорогах, мають переходити проїзну частину по переходах - підземних, надземних або наземних. При наземному переході необхідно подивитися ліворуч, а дійшовши до середини дороги, - праворуч.

1.2. Типи перехресть. Правила переходу дороги на перехрестях.

Перехрестям називається місце перетину вулиць. Воно є регульованим і нерегульованим. На регульованому перехресті рух транспорту упорядковується

за допомогою регулювальника або світлофора. Переходити дорогу необхідно тільки на зелене світло світлофора. Якщо перехрестя регулюється регулювальником, то слід підкорятися його сигналам. Пішоходи не повинні затримуватися чи зупинятися на дорозі, переходити перехрестя по діагоналі. За відсутності і світлофора, і регулювальника перехрестя є нерегульованим. Переходити його слід біля знаку «Пішохідний перехід» або по дорожній розмітці «зебра».

1.3. Правила переходу вулиці після висадки з міського транспорту.

Після висадки з транспорту автобус і тролейбус обходять позаду, а трамвай попереду.

1.4. Дорожні знаки.

Існує кілька груп дорожніх знаків: попереджуючі, пріоритетні, забороняючі, наказові, інформаційно-вказівні та знаки сервісу. За допомогою дорожніх знаків учасники дорожнього руху розуміють одне одного.

1.5. Дорожня розмітка.

Для зменшення можливості дорожньо-транспортних пригод на дороги наносять дорожню розмітку, яка уточнює або підкреслює вимоги дорожніх знаків.

Дорожня розмітка може бути горизонтальною (наноситься на проїзній частині або по верху бордюру у вигляді стріл, ліній, написів) або вертикальною (наноситься на дорожніх спорудах, елементах обладнання доріг у вигляді смуг білого і чорного кольору). Вона допомагає водію вибрати правильне положення транспорту на проїзній частині дороги.

1.6. Рух за сигналами регулювальника.

Регулювання транспортного руху і пішоходів у необхідних випадках здійснюється регулювальниками. Всі учасники дорожнього руху зобов'язані керуватися сигналами регулювальника, навіть якщо вони суперечать сигналам світлофора, дорожнім знакам і розмітці на дорозі.

1.7. Правила поведінки пасажирів в автомобілі.

Пасажир в автомобілі має поводитися так:

- посадку та висадку з легкового автомобіля слід здійснювати не на проїзній частині, а в спеціально відведених місцях або біля бордюру і лише після повної зупинки транспорту; |найголовніше - не зі сторони руху транспорту;

- під час руху автомобіля не можна відволікати водія; чіпати ручки дверей; гратися гострими предметами; висовувати руки і голову у вікна автомобіля;

- треба обов'язково користуватися ременями безпеки.

1.8. Основні види дорожньо-транспортних пригод (ДТП). Поведінка при ДТП.

Найбільш розповсюджені види ДТП - це наїзд на пішохода, зіткнення, перекидання автотранспорту.

Існує декілька правил для тих, хто виявився свідком або учасником ДТП:

- за будь-яких обставин не залишати постраждалого без допомоги;

- негайно сповістити про пригоду в ДАІ (це не обов'язково у разі відсутності жертв, а в учасників претензій одне до одного);
- намагатися максимально зберегти всі сліди пригоди;
- свідкам наїзду або аварії, після якої водій покинув місце пригоди, запам'ятати та записати номер, марку, колір і прикмети машини та водія, викликати «швидку допомогу», сповістити дорослих та працівників ДАІ.

1.9. Безпека руху велосипедиста

Велосипед є транспортним засобом пересування, і на нього також поширюються правила дорожнього руху.

Правила користування велосипедом:

- кататися на дитячому велосипеді може навіть малюк, але тільки на закритих для руху машин майданчиках, стадіонах та інших безпечних місцях;
- їздити на велосипеді по дорогах дозволяється з 14 років;
- велосипед має бути обладнаний світловідбивачами - спереду білого кольору, з боків - оранжевого, ззаду - червоного;

Велосипедистові забороняється:

- рухатися по проїзній частині, коли поряд є велосипедна доріжка;
- рухатися по тротуарах і пішохідних доріжках (крім дітей на дитячих велосипедах під наглядом дорослих);
- під час руху триматися за інший транспортний засіб;
- буксирувати велосипед;
- їздити, не тримаючись за кермо та знімати ноги з педалей;
- керувати велосипедом із несправним гальмом і звуковим сигналом, а також без освітлення у темну пору доби та в умовах недостатньої видимості.

1.10 Підсумкове заняття. Самозахист від ДТП.

Кращим засобом самозахисту від ДТП є виконання правил дорожнього руху. Досягти цього можна, завжди дотримуючись пішохідної дисципліни, а саме:

- не переходити дорогу на червоне світло незалежно від наявності на ній автомобілів;
- не вибігати на проїзну частину з тротуару, можна лише спокійно зійти, попередньо оцінивши ситуацію;
- ходити лише тротуарами, а якщо вони відсутні - по узбіччю, обов'язково повернувшись обличчям до транспорту, що рухається, - тоді не тільки водій бачитиме пішохода, а й пішохід - водія;
- зібравшись переходити вулицю, спочатку подивитися ліворуч, а, дійшовши до середини, - праворуч;
- на дорозі відстань до автомобіля залежить від швидкості, з якою той рухається, отже, навчіться розраховувати, коли до авто далеко, а коли - близько; при цьому пам'ятайте, що навіть при швидкості 60 км/год гальмовий шлях автомобіля буде довшим за 15 метрів.

Пам'ятайте, що причиною ДТП може стати не тільки наїзд автомобіля або мотоцикла, але й велосипеда. Нерідко саме велосипедисти є джерелом напруженості на вулицях, у дворах. Чітко визначте для себе межі території для прогулянок, вулиці переходьте тільки в групі з іншими пішоходами.

2.1. Правила пожежної безпеки. Вогонь - друг, вогонь - ворог. Причини виникнення пожеж.

Вогонь здавна став надійним помічником у житті людей. Разом з тим необережне поводження з ним може призвести до виникнення пожежі.

Пожежі часто виникають через такі причини:

- несправність або неправильна експлуатація електрообладнання, газових плит, електричних побутових приладів;
- увімкнення в одну розетку декількох побутових приладів великої потужності;
- несправність електропроводки;
- сушіння речей над газовою плитою;
- користування саморобними електричними гірляндами для ялинки, запалювання хлопавок і бенгальських вогнів поблизу хвої;
- використання легкозаймистих маскарадних костюмів із паперу та вати;
- несправна або залишена без догляду побутова електротехніка;
- необережне поводження з вогнем; ігри з вогнем;
- удари блискавки;
- збереження легкозаймистих матеріалів та речовин на балконі та вдома;
- витік газу;
- використання піротехніки.

2.2. Дії під час виникнення пожеж у багатоповерховому, приватному будинку. Способи захисту органів дихання від чадного газу.

Правила поведінки при пожежі:

- подзвонити до служби 101 (якщо це можливо); повідомити
- повну домашню адресу, що горить, свій телефон, прізвище, ім'я та по батькові, скільки поверхів у будинку, якщо ви знаєте - як до нього під'їхати;
- вікна відкривати не можна, адже кисень посилить полум'я;
- негайно вийти з приміщення, покликати дорослих;
- під час пожежі заборонено користуватися ліфтами; з висотного будинку не біжіть сходами вниз, якщо зайнялося внизу, а рятуйтеся на даху, використовуйте пожежну драбину.

Щоб уберегти органи дихання від чадного газу, слід пробуватися до виходу поповзом, бо внизу менше диму, накрити голову шматком мокрої тканини або пальтом.

2.3. Правила експлуатації побутових електричних і нагрівальних приладів.

При користуванні електричними приладами не можна:

- залишати без догляду ввімкнені прилади;
- ставити під розеткою електронагрівальні прилади, бо контакти розетки можуть перегрітися;
- вмикати у розетку декілька приладів одночасно;
- торкатися оголених місць при порушенні електропроводки або оголенні електричного проводу, поломці розетки;
- вмикати несправні електричні праски, самовари тощо;

- стукати по екрану телевізора, що згас, він може зайнятися або вибухнути; телевізор необхідно негайно вимкнути. При користуванні нагрівальними приладами не можна:

- вмикати їх через трійник та розміщати під розетками;
- накривати, адже прилад перегрівається;
- використовувати у тривалому режимі.

2.4. Пожежнебезпечні речовини та матеріали. Пожежна безпека при поводженні з горючими, легкозаймистими матеріалами та речовинами.

До пожежнебезпечних речовин належать лаки, фарби, горючі й мастильні речовини, розчинники, аерозолі, газ тощо

Пожежнебезпечними матеріалами є меблі, речі, газети, журнали, книжки, картон, дерев'яні споруди, пластмасові вироби і покриття, дрова, вугілля, обпилювання, стружка, прищеп.

Поблизу цих матеріалів категорично забороняється курити, користуватися відкритим вогнем. Якщо необхідно розігріти пожежнебезпечну рідину, це роблять за допомогою гарячої води.

При виникненні загоряння можна застосувати аерозольний хладоновий вогнегасник «ОАХ» разового користування.

Горіння може розпочатися, коли є займиста речовина, кисень і джерело запалювання (відкритий вогонь). Горючі матеріали горять і після зникнення джерела запалювання. Особливо обережними треба бути з легкозаймистими матеріалами і речовинами (бензин, ацетон, спирт).

Синтетичні і пластикові вироби під час горіння виділяють отруйні гази.

2.5. Пожежнебезпечні об'єкти. Пожежна безпека під час новорічних свят.

До пожежнебезпечних об'єктів належить приміщення будівель, у яких скупчується велика кількість людей, наприклад, актові зали школи. Існують нескладні правила, які допоможуть влаштувати і провести новорічне свято без ускладнень:

- не користуватися відкритими джерелами вогню;
- використовувати лише справні гірлянди заводського виробництва;
- не прикрашати ялинку легкозаймистими іграшками.

2.6. Правила пожежної безпеки у вашому домі. Гасіння пожежі в квартирі на початковій стадії загоряння. Правила поведінки під час пожежі.

Пам'ятайте, що не можна вдома:

- користуватися несправними електричними побутовими приладами;
- захаращувати балкони і підвали;
- гратися з вогнем;
- зберігати на балконах і в гаражах легкозаймисті матеріали;
- сушити речі над плитою.

Правила гасіння пожежі в квартирі на початковій стадії загоряння:

- слід вимкнути джерела струму, перекрити крани газоподачі, джерело вогню накрити простирадлом;

- якщо пожежа виникла через несправність електропроводки, нічого не можна заливати водою, можна взяти пісок, повстину, вогнегасники;

- вікна відкривати не можна, бо кисень посилить вогонь.

Якщо вогонь відразу загасити не вдалося, необхідно якомога швидше покинути приміщення і покликати на допомогу дорослих. Якщо є можливість, закрити по дорозі всі двері.

Не можна ховатися у шафах, під ліжком чи столом, у туалеті чи ванній кімнаті. Необхідно зателефонувати за номером 101.

2.7. Запобігання виникненню пожеж від електричного струму та правила гасіння таких пожеж. Дії учнів при пожежі.

Для запобігання ушкодженню ізоляції і виникненню коротких замикань (і як наслідок - пожежі) не дозволяється:

- зафарбовувати й білити шнури і проводи; вішати на них будь-що;

- допускати зіткнення електричних проводів з телефонними, з теле- і радіоантенами, гілками дерев і покрівлями споруд;

- використовувати як провідник електричного струму телефонні і радіопроводи;

- довільно вбивати в стіни гвіздки, це може призвести до ушкодження скритої ізоляції;

- самостійно проводити ремонт електророзеток, переносити електропроводку.

Під час виникнення пожежі у приміщенні школи учні мають виконувати накази і розпорядження вчителів. План евакуації школярів має знаходитися у рамці під склом на видному місці. На ньому позначено також аварійні та запасні виходи.

Не можна ховатися у кабінетах, підсобних приміщеннях, туалетах тощо.

Під час евакуації треба поводитися організовано та не піддаватися паніці.

2.8. Домедична допомога постраждалим від пожежі.

Швидкість і якість надання домедичної допомоги визначається підготовленістю осіб, які знаходяться поруч.

Якщо хтось постраждав від пожежі, слід:

- заспокоїти постраждалого, покликати дорослих;

- якщо під рукою немає води, накинути на постраждалого

- цупку тканину;

- як тільки вогонь згасне, зняти тканину, щоб не травмувати

- обгорілу шкіру;

- не зривати одяг з обгорілого тіла, акуратно розрізати його

- ножицями і зняти те, що знімається;

- до приїзду лікарів накласти на опік суху й чисту тканину.

2.9. Основні правила пожежної безпеки під час відпочинку в лісі.

Причинами пожежі в лісі можуть стати блискавка або засуха, але основною причиною виникнення пожеж у лісі є необережність людини. Пам'ятайте, що украй небезпечно:

- кидати палаючі сірники, недокурки;

- палити суху траву;

- розводити вогнища;
- залишати в лісі промаслені або просочені іншою горючою речовиною шматки тканини.

2.10. Підсумкова бесіда. Пожежна безпека.

Якщо виникла пожежа - облік часу йде на секунди. Не треба панікувати. Пам'ятайте, що необхідно остерігатися задимленості, високої температури, загазованості, обвалу конструкцій та споруд, вибухів технічного обладнання, падіння дерев (якщо пожежа в лісі). Найбільш небезпечними точками виникнення пожеж зазвичай стають частини квартири, де знаходяться електричні прилади та опалювальні пристрої, а також місця для зберігання вугілля, дров, бензину (підвал, горища, балкони, гаражі)

3. Запобігання отруєнь.

3.1. Поширення отруєння грибами, рослинами та їх насінням. Профілактика харчових отруєнь.

Гриби людина споживає у їжу з давніх часів. До їстівних відносяться білі гриби, красноголовці, маслюки, опеньки, грузді та ін.

На жаль, не всі знають, які гриби можна їсти, а які - ні. Отруєння грибами виникають при вживанні не тільки неїстівних, але й їстівних грибів - при неправильній їх обробці та консервуванні.

Отруєння грибами досить часто закінчуються смертю.

Щоб запобігти отруєнню, необхідно дотримуватись таких правил:

- збирати гриби тільки з дорослими;
- збирати гриби потрібно тільки ті, які ви добре знаєте;
- ніколи не збирайте і не вживайте гриби, в яких біля основи ніжки є стовщення (як, наприклад, у червоного мухомора), і не куштуйте їх;
- намагайтеся брати гриби тільки з ніжкою, особливо це стосується сиріжок, тільки так можна запобігти зустрічі з блідою поганкою;
- не збирайте «печериці», в яких на нижній поверхні шляпки є пластинки білого кольору;
- пам'ятайте про хибні опеньки: не беріть гриби з яскраво пофарбованим капелюшком;
- ніколи не вживайте сирі, червиві, ослизлі, вялі й зіпсовані гриби;
- будьте також уважними при збиранні ягід і рослин, не збирайте й не вживайте рослини та ягоди, які вам не відомі.

Здоров'я і навіть життя людини, що отруїлася грибами, залежить від того, наскільки своєчасно їй нададуть медичну допомогу.

При будь-якому отруєнні грибами, навіть на перший погляд нетяжкому, слід негайно звернутися до лікаря.

Симптоми отруєння: нудота, блювота, біль у животі, проноси, судоми, посилене потовиділення, мимовільне сечовиділення. До приходу лікаря необхідно перш за все постаратися будь-якими засобами вивести отруйну речовину з організму. Для цього необхідно звернутися до дорослих, щоб допомогли промити шлунок і спорожнити кишечник. Шлунок промивають теплою водою, содовим розчином або слабким розчином марганцевокислого калію.

Постраждалому не можна самому йти в лікарню, а також бігти або їхати на велосипеді. Це може сприяти швидкій дії отрути. Тому хворий до госпіталізації і в період перебування у лікарні повинен дотримуватися строгого постільного режиму.

Пам'ятайте - без грибів можна прожити!

3.2. Запобігання отруєнню хімічними речовинами

Отруйними речовинами, що найчастіше зустрічаються в побуті, є хлор, ртуть, аміак та ін. Існують правила, які допоможуть вам уникнути хімічних отруень:

- не можна брати в руки та вживати невідомі речовини;
- якщо ви випадково розбили склянку з хімічною речовиною, негайно одягніть вологу марлеву пов'язку, провітріть приміщення, сповістіть про цей випадок дорослих;
- якщо ви відчули незнайомий запах або побачили розливу рідину, негайно залиште це місце, сповістіть дорослих.

4.1. Загальні відомості про природний та зріджений газ.

Умовно гази можна розділити на природний газ (болотний, водяний, коксовий, нафтовий і чадний) і зріджений газ, який знаходиться під тиском у балонах (етан, пропан, бутан).

Зріджені гази не мають запаху, тому при використанні у побуті до них додають речовини із запахом для швидкого виявлення їх витоків із газових приладів.

4.2. Правила безпечного користування побутовими газовими приладами.

Гази, і особливо продукти їх згоряння, спричиняють отруйну дію, тому треба дотримуватися особливої обережності. Необхідно провітрювати приміщення, де є газові прилади. Забороняється:

- користуватися газовими колонками при відсутності тяги;
- відкривати кран газопроводу, не перевіривши, чи закриті всі крани газової плити;
- стукати по кранах, пальниках твердими предметами;
- сушити речі над газовою плитою.

Почувши запах газу, перекрийте кран газопроводу і зателефонуйте 104.

4.3. Дії населення при виявленні запаху газу.

Якщо ви виявили запах газу в приміщенні, то дотримуйтесь наступних правил:

- не вмикайте електрику;
- не запалюйте сірники;
- не паліть;
- провітріть приміщення;
- перекрийте крани газоподачі;
- викличте аварійну бригаду за номером 104.

Будьте обережні: запобігайте утворенню іскор у будь-який спосіб, адже це може призвести до загоряння газу та його вибуху.

4.4. Ознаки отруєння. Запобігання отруєнню чадним газом. Домедична допомога при отруєннях.

При отруєнні чадним димом або газом спочатку з'являється головний біль, потім запаморочення, загальна слабкість, сонливість, нудота, починається блювота. Потерпілий може знепритомніти, можливі зупинка дихання і навіть - летальний кінець. Необхідно негайно:

- сповістити дорослих про випадок, викликати лікаря;
- винести потерпілого на повітря;
- прикласти до носа потерпілого ватку з нашатирним спиртом.

Забороняється потерпілому давати пити (можна тільки змочити губи та обличчя), будь-які ліки.

5.1. Види боєприпасів, методи їх розпізнання. Небезпечні предмети (знахідки) та дії при їх виявленні.

Час від часу в землі знаходять небезпечні знахідки - вибухові предмети, що й до сьогодні являють велику загрозу життю і здоров'ю людей. Це різні види боєприпасів: артилерійські снаряди, артилерійські та реактивні міни, авіаційні бомби, інженерні міни, ручні гранати. Зовні небезпечні предмети нагадують безформні шматки металу. Роздивлятися їх та кидати у вогонь не можна, адже це може призвести до нещасного випадку. Знайшовши небезпечний предмет, сповістіть про це дорослих.

Знайшовши небезпечний предмет, сповістіть про це дорослих.

5.2. Правила поведінки з ВВП, невизначеними предметами та речовинами.

Щоб уникнути нещасних випадків, треба твердо запам'ятати, що доторкатися до вибухових або невизначених предметів неможна, бо це небезпечно для життя.

Виявивши вибухонебезпечні предмети далеко від населених пунктів, треба добре запам'ятати дорогу до того місця, де їх виявлено, поставити біля них пам'ятну фішку.

Про знайдені вибухонебезпечні предмети треба негайно сповістити працівників місцевого самоврядування, міліції, найближчого підприємства, школи або просто дорослих, які є поблизу. До жодних самостійних дій вдаватися не можна.

5.3. Запобігання дитячому травматизму від ВВП (вибухонебезпечних предметів) побутового призначення.

Не можна користуватися без нагляду дорослих піротехнічними засобами: хлопавками, петардами, феєрверками. Більш того, не можна зберігати їх удома, адже вони належать до вибухонебезпечних предметів.

Міра безпеки зростає у випадку із саморобними піротехнічними іграшками: можна отримати важкі опіки, втратити зір, скалічитися та навіть загинути.

Так само існує висока ймовірність спричинити пожежу, якщо бавитися з вогнем біля горючих і легкозаймистих речовин та матеріалів,

5.4. Вогнепальна зброя - не забава. Небезпечність користування мисливськими рушницями, виготовлення та випробування вибухових пакетів.

Вогнепальна зброя - не забава. Якщо в домі є мисливська рушниця або якась інша зброя, вона повинна зберігатися у спеціальному сейфі або дерев'яному ящику, які не дають можливості доступу стороннім особам.

Неповнолітнім та особам без спеціального дозволу зброєю вдома тримати не можна.

Необережне поводження з предметами, призначення яких ви не знаєте, та вибухонебезпечними речовинами може призвести до нещасного випадку. Тим більше дітям не можна виготовляти вибухові чи вогненебезпечні предмети, перевіряти їх на міцність.

Вкрай небезпечно кидати їх у вогонь, бавитися поблизу них сірниками чи запальничками. Вибухова речовина, що знаходиться всередині, може вибухнути та завдати великої шкоди.

Балони зі стисненим газом при ушкодженні чи перегріванні на сонці також можуть вибухнути.

5.5. Заходи з безпеки під час збирання металевго брухту. Правильні дії під час виявлення ВВП.

Особливо уважними треба бути при збиранні металевго брухту. При виявленні незнайомих предметів негайно сповістити про це класного керівника або когось із дорослих. Вибухові предмети являють високу загрозу здоров'ю і життю людей, отже, не можна ризикувати через власну недбалість або необережність.

5.6. Підсумкова бесіда. Обережність дітей - запорука життя та здоров'я під час літніх канікул.

Не забувайте про правила безпеки під час канікул.

Пам'ятайте - випадково виявлені боєприпаси несуть у собі велику небезпеку! Знищувати небезпечні предмети можуть тільки спеціальні команди підривників.

Не можна гратися з вогнем, це може привести до трагічних наслідків.

Відпочиваючи влітку біля водоймищ, не забувайте про правила поведінки на воді.

6.1. Уміння триматися на воді - запорука безпеки. Купання у морі, річці, ставку.

Вода є не тільки джерелом життя, здоров'я та задоволення, але й джерелом небезпеки для життя людини. Зазвичай гинуть ті, хто порушує правила безпеки на воді. Уміння триматися на ній - запорука безпеки. У морі на воді триматися легше, бо густина солоної води вища за густину прісної.

Пам'ятайте, що на річці є течія. Дно річки може бути замуленим. Вода у ставках стояча, тобто більш забруднена, ніж у річках, і це може спричинити зараження при купанні.

6.2. Допомога потопуючому. Надання першої долікарської допомоги потерпілому.

Щоб допомогти потопуючому, слід дотримуватись правил:

- якщо поблизу вас є який-небудь плавучий предмет (найкраще - рятувальний круг), киньте його так, щоб потопаючий міг за нього вхопитися; краще, якщо прив'яжете до нього вірвовку, за яку потім можна підтягнути потопаючого до берега;

- якщо нещастя трапилося на мілководді, спробуйте підійти до потерпілого вбід, щоб подати рятувальний засіб, але тримайте його так, щоб він був між вами і потерпілим;

- якщо ви спробуєте підпливти до потопаючого, краще коли у вас в руках буде рятувальний засіб, щоб потопаючий хапався за нього, а не за вас, розмовляйте з потерпілим, заспокоюйте його;

- опинившись на березі, викличте «швидку допомогу».

У разі надання першої долікарняної допомоги потерпілому після витягнення з води необхідно:

- очистити верхні дихальні шляхи від піску, мулу та водоростей;
- викликати блювання через подразнення язика;
- покласти під шию валик з одежі;
- зробити штучне дихання «з рота в рот», якщо відсутнє дихання;
- зробити непрямий масаж серця, якщо немає пульсу;
- розтирати тіло, щоб воно нагрілося.

Допомогу постраждалому слід надавати залежно від його стану і якнайшвидше. Якщо постраждалий не подає ознак життя, це не повинно зупиняти надання першої допомоги. Поки є найменший шанс врятувати людину, треба проводити заходи щодо її рятування.

6.3. Правила поведінки на кризі. Надання допомоги потерпілому на воді взимку.

Правила поведінки на кризі:

- категорично забороняється перевіряти міцність льоду ударами палки та ніг;

- обходьте небезпечні місця та ділянки криги, вкриті снігом;

- вантаж перевозьте на санях;

- кататися на ковзанах можна лише тоді, коли товщина криги досягає 25 см;

- не можна стрибати й бігати по льоду, скупчуватись у великі групи.

Надання допомоги потерпілому на воді взимку:

- будьте якомога далі від ополонки;

- протягніть потерпілому довгу жердину, дошку або палицю, можна лижу, мотузку;

- витягаючи потерпілого, попросіть його працювати ногами; якщо вдалося потерпілого витягти, не піднімайтеся на ноги, рухайтесь до берега повзко;

- на березі викличте «швидку медичну допомогу», загорніть потерпілого у ковдри або в сухий одяг;

- не занурюйте потерпілого в теплу воду, можуть виникнути серцеві проблеми;

- по можливості прикладіть до тіла пляшку з гарячою водою або грілку;

- дайте попити теплої води, якщо є - чаю.

6.4. Правила безпечної поведінки на воді та біля води.

Щоб приємно провести біля води вільний час, слід дотримуватися таких правил:

- діти повинні купатися обов'язково під наглядом дорослих; учитися плавати потрібно під керівництвом інструктора або батьків;
- не купайтеся і не пірнайте у незнайомих місцях, це можна робити у спеціально обладнаних місцях;
- не можна запливати за обмежувальні знаки;
- слід дуже обережно поводитися на надувних матрацах та іграшках, особливо, коли є вітер або велика течія;
- якщо течія вас підхопила, не панікуйте, треба пливати за течією, поступово і плавно повертаючи до берега;
- не купайтеся у холодній воді, щоб не сталося переохолодження;
- не треба купатися довго, краще купатися декілька разів по 20-30 хв;
- не можна гратися на воді у такі ігри, які можуть спричинити шкоду;
- не подавайте навмисних сигналів про допомогу;
- не пірнайте під людей, не хапайте їх за ноги.

6.5. Дія води на організм людини. Як правильно купатися.

Вода є найціннішим даром природи. Без їжі людина може прожити понад місяць, а без води - декілька днів. Наявність води відіграє вирішальну роль у збереженні життя та здоров'я людини. Джерельна вода - найбезпечніша та найсмачніша. Воду з проточних водойм слід кип'ятити.

Приємно відпочивати біля води, але пам'ятайте, як слід правильно купатися:

- купатися рекомендовано вранці і ввечері;
- не слід купатися наодинці;
- не підпливайте до коловоротів, пароплавів і катерів;
- не стрибайте головою униз, де невідома глибина.

Не забувайте, що вода несе й небезпеку! Шторм у морі, повінь, сильна злива можуть завдати шкоди не тільки природі, але й людині!

7.1. Поняття про джерела струму, їх небезпечність для життя та здоров'я людини.

Нещасні випадки від дії електричного струму трапляються через пошкодження ізоляції електроприладів, обриви електропроводів, несправні розетки.

Важкість ураження електричним струмом визначається схемою включення людини в ланцюг. Найбільш небезпечним є дотикання людини до двох проводів або провідників струму. Життя людини буде залежати від того, наскільки швидко їй вдасться звільнитися від контакту з джерелом струму.

7.2. Правила користування побутовими електроприладами.

Щоб запобігти ураженню електричним струмом, не можна:

- залишати електроприлади ввімкненими без догляду;
- користуватися несправними приладами, саморобними побутовими приладами, особливо великої напруги;
- вмикати в одну розетку одночасно декілька приладів;

- торкатися оголених ділянок у місцях з'єднання приладів з клемми, вилкою, між собою;
- використовувати електричні прилади не за призначенням та не ознайомившись попередньо з інструкцією.

7.3. Правила поведінки при виявленні обірваного електричного проводу.

Небезпечно наближатися до обірваного електричного проводу. Якщо провід не покрито ізоляцією, то він становить загрозу для життя людини. Доторкнувшись до нього, можна отримати ураження внутрішніх органів. Відкинути провід можна лише за допомогою сухої деревини чи гуми.

Якщо ви побачили обірваний електричний провід, не торкайтеся його та не намагайтеся прибрати. негайно повідомте дорослим про місцезнаходження обриву.

7.4. Правила поведінки поблизу електрощитової, лінії електропередач.

Небезпечно знаходитись поблизу електричних щитків і лінії електропередач. Не можна торкатися проводів під напругою. Необачний рух може призвести до ураження електрострумом.

***

ПАМ'ЯТКИ:

Пам'ятка безпечної поведінки вдома та на вулиці.

Якщо ви залишилися вдома без дорослих, нікому чужому не відчиняйте двері. На питання незнайомих людей, чи є тато та мама, краще відповісти, що батьки зараз відпочивають. На телефонні дзвінки з питанням, чи є батьки вдома або коли вони повернуться з роботи, треба відповідати, що вони зараз зайняті й запитати, коли й кому зателефонувати.

Ніколи не запрошуйте додому малознайомих хлопців і дівчат.

Не хваліться перед людьми тим, що у вашій квартирі є дорогі речі, такі як відеоапаратура тощо.

Не носіть із собою великі суми грошей, а якщо таке станеться - не хваліться цим.

Знайомте своїх друзів із батьками.

Не лякайтеся, коли, знаходячись у квартирі, почуєте, що хтось намагається відчинити вхідні двері, голосно запитайте: «Хто там?». Якщо двері продовжуватимуть відчиняти, зателефонувавши 102, викличте міліцію та вкажіть точно адресу. Потім з балкону чи вікна голосно покличте на допомогу.

Виходячи з дому, не забувайте зачинити балкон, кватирки, особливо якщо живете на нижніх поверхах.

Не залишайте у дверях записок, бо це привертає увагу сторонніх людей.

Будьте уважними із ключами від квартири, не залишайте їх у поштовій скриньці та в інших місцях. У випадку пропажі ключів відразу сповістіть батьків, щоб замінити дверні замки.

На вулиці будьте уважним. Переходьте проїзну частину тільки на зелений сигнал світлофора або по пішохідному переходу. Пам'ятайте, що водій не завжди може попередити біду, якщо ви порушили правила вуличного руху. Не стійте близько біля автомобіля, який зупинився.

Не сідайте до незнайомих в автомобіль, щоб покататися, якщо навіть дуже хочете або запізнюєтеся.

Якщо незнайомці запросили вас послухати музику, подивитися фільм, погратися із собакою (може бути будь-яка інша пропозиція) - не поспішайте погоджуватися, перш ніж це зробити, спитайте у батьків або вчителів.

Не заходьте в ліфт з незнайомими людьми без батьків.

Якщо у дворі або біля школи хлопці вимагають гроші, негайно зверніться до дорослих і по можливості до міліції.

Не розмовляйте на вулиці з п'яними, навіть знайомими людьми, бо п'яна людина сильно змінюється, її вчинки можуть бути непередбачуваними та жорстокими.

Якщо відчуваєте, що вас переслідують, зайдіть до магазину або іншої установи. Можна попросити працівника цієї установи провести вас додому.

Необхідно знати, що все нове, незнайоме може нести в собі небезпеку. Незнайомі предмети, пакети, банки та інше не можна відкривати, нюхати, брати в руки, кидати у вогонь, бо в них можуть бути отруйні речовини.

Не грайтеся сірниками, петардами, бенгальськими вогнями, свічками, не розпалюйте багаття, не вмикайте незнайомі електроприлади, не проводьте самостійно досліди у відсутності батьків, бо це може стати причиною пожежі.

У випадку необхідності телефонуйте:

101 - пожежна безпека

102 - міліція

103 - «Швидка допомога»

104 - газова служба

Будьте уважними! Бережіть себе!

За допомогою звертайтеся до батьків та вчителів - вони ваші перші помічники та порадики.

***

Правила безпечної поведінки в громадському транспорті

Ми з вами кожен день користуємось громадським транспортом: автобусом, маршрутним таксі, тролейбусом чи трамваем. І мало хто замислювався над тим, що скупчення людей у замкнутому просторі, який пересувається з великою швидкістю, означає ситуацію підвищеного ризику. Досвід користування громадським транспортом допоміг створити збір правил, які допомагають людині співіснувати з машинами. У повсякденному житті слід дотримуватися таких правил.

У пізній час уникайте малолюдних зупинок. Очікуючи транспорт, стійте на добре освітленому місці поряд із людьми.

На зупинках не повертайте спиною до транспорту, що рухається; а коли машина наближається до зупинки, не намагайтеся стати в першому ряду нетерплячого натовпу - вас можуть виштовхнути під колеса.

Автобус і тролейбус обходьте позаду, трамвай - попереду, будь-який транспорт може закрити собою інший, який рухається позаду ще з більшою швидкістю.

Не спіть, коли транспорт рухається: небезпечно не стільки прогавити потрібну зупинку, скільки травмуватися при різкому гальмуванні або маневруванні.

Не притуляйтеся до дверей, уникайте їздити на сходах і в проході. Якщо є можливість, користуйтеся проїзними квитками, це позбавить вас додаткового пересування салоном і не відволікатиме вашу увагу.

Не забувайте про кримінальну безпеку!

Не задивляйтеся у вікно, якщо на підлозі стоїть ваша сумка, тримайте її при собі; притуліть речі до стінки, якщо ви стоїте. Пам'ятайте, що в громадському транспорті часто діють кишенькові злодії, а їх улюблені місця - у проході та біля дверей.

Намагайтеся не сідати в порожні автобуси, тролейбуси, трамваї. А якщо ви єдиний пасажир і їдете пізно, то сідайте ближче до водія, не біля вікна, а біля проходу, тоді до вас незручно буде підсісти. Якщо у вагоні з'явився агресивний або розв'язний пасажир, відверніться від нього і не зустрічайтеся з ним поглядом.

У громадському транспорті не виключені випадки пожеж.

Якщо в салоні виникла пожежа, негайно повідомте про це водія та пасажирів; попросіть зупинитися і відчинити двері або натисніть кнопку аварійного відкриття дверей. Постарайтеся застосувати для гасіння вогнища вогнегасник у салоні або інші підручні засоби.

При блокуванні дверей для евакуації застосовуйте аварійні люки вгорі та виходи через бокове скло. При евакуації будьте обережні, бо металеві частини трамваїв і тролейбусів можуть виявитися під напругою через порушення захисної ізоляції.

При горінні резини та пластику виділяються отруйні гази, тому салон залишайте швидко, закривши ніс та рот мокрою хустиною або рукавом.

***

У В А Г А ! Низькі температури !

При різкому падінні температури встановлюються несприятливі погодні умови, при яких можливі масові простудні захворювання.

ПАМ'ЯТАЙТЕ !

Щоб не захворіти у період епідемії, необхідно дотримуватись таких правил:

- частіше провітрюйте приміщення. Провітрювання різко зменшує концентрацію в повітрі нестійких у зовнішньому середовищі вірусів, а значить, і ймовірність зараження;
- уникайте протягів! Переохолодження ослаблює організм, і ви станете більш сприйнятливими до зараження грипом;
- відмовтеся від відвідування кінотеатрів, театрів, музеїв, концертних залів. Не ходіть без гострої необхідності до місць щільного згуртування людей та до поліклініки - саме там у період епідемії найлегше підхопити грип;
- більше їжте свіжих фруктів і овочів;
- для профілактики зараження грипом при виході на вулицю або в магазин обов'язково змащуйте носові отвори оксоліновою маззю.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

У В А Г А ! Пташиний грип !

Зверніть увагу на поради, які допоможуть Вам зберегти спокій та здоров'я:

1. Дбайте про чистоту приміщень та особисту гігієну. Обробляйте посуд, кухонне начиння, раковини водою з оцтом, особливо якщо ви вживаєте пташине м'ясо. З сирым м'ясом слід працювати у гумових рукавичках, щоб запобігти потраплянню вірусу до організму через мікротріщини, порізи, подряпини.
2. Вилучіть із раціону страви з птиці та яєць, рецепти яких не передбачають достатньо глибокої та тривалої термічної обробки. Не купуйте птахопродукти сумнівного вигляду та походження зі стихійних ринків.
3. Для миття ганків та підвіконь використовуйте окремий одяг, взуття, інвентар, гумові рукавички, пов'язку, що захистить органи дихання: послід птиці, з часом висихаючи та перетворюючись на пил, легко переноситься повітрям і, потрапляючи до дихальних органів людини, здатен викликати захворювання.
4. Підгодовуйте диких птахів у відлюдних місцях, а не поблизу помешкань, дитячих майданчиків, місць загального відпочинку. Не піддавайтеся на заклики до самочинного винищення диких птахів у цілях боротьби з інфекцією: стихійні звалища битої птиці є небезпечним джерелом зараження.
5. Слідкуйте за станом та поведінкою хатніх тварин: вірус мутував і вони можуть стати переносниками небезпечного штаму грипу й інфікувати людину. При перших проявах дивної, хворобливої тварини (в'ялість, важке дихання, підвищення температури) негайно покажіть її ветеринару, а самі обов'язково зверніться до лікаря.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

У В А Г А !

У зимовий час частішими стають випадки пожеж, опіки травмування, пов'язані з неправильним користуванням побутовими нагрівальними приладами. Дотримання нижченаведених правил зможе допомогти уникнути небезпеки пожарів, вибухів, отруєння чадним газом:

- перш ніж вмикати електроприлад, перевірте чи в належному порядку його нагрівальна частина, чи не ушкоджений дріт та розетка;

- не користуйтеся електронагрівальними приладами поблизу з предметами, виготовленими з легкозаймистих, плавких та горючих речовин, неподалік від газових печей та балонів;
- не користуйтеся для обігрівання помешкань непридатними для цього електронагрівальними приладами як то праски, електроплитки, потужні промислові тени;
- не нагрівайте прилади до небезпечно високих температур;
- не залишайте їх без нагляду та наодинці з дітьми;
- не ремонтуйте та не перебудовуйте самостійно обігрівальне обладнання, якщо не маєте належної освіти та інвентарю;
- не вмикайте вологими руками та не торкайтеся оголених електропровідних частин.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

У разі займання електроприладу, перш за все відключіть його від електромережі, перекрийте доступ повітря цупкою незаймистою тканиною, провітріть помешкання. Не гасіть водою ввімкнене обладнання.

Під час пожегу дзвоніть за тел. 101.

Бережіть своє здоров'я і життя !

УВАГА ! Низькі температури !

У зимовий період при різкому падінні температури на території області встановлюються несприятливі погодні умови, при яких можливі обмороження з суттєвими пошкодженнями тканин та організму, або смертельні випадки.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

Готуючись до зими та у випадку падіння температури нижче -15°C , дійте у відповідності з наявними рекомендаціям:

- утеплюйте вікна та двері, перешкоджаючи створенню протягів та заощаджуючи тепло;
- перевірте готовність до опалювального сезону обігрівачів, газових котлів, печей, димоходів та вентиляції. Не користуйтеся пошкодженими приладами, у разі поломки опалювальної мережі, обов'язково злийте воду та повідомте відповідні служби;
- одягайтесь відповідно до погоди у теплі та зручні речі, так, щоб надлишок одягу не перешкоджав рухові та пересуванню, не сприяв перегріванню;

- довго знаходячись на відкритому повітрі, намагайтесь рухатися та відновлювати кровообіг пальців рук і ніг, відкритих ділянок обличчя, обережно розтираючи їх.

При незначному обморожуванні, відігривайтеся поступово: вмивання холодною водою, обережне розтирання, тепле пиття, закутування. Якщо частини тіла цілковито втратили чутливість до холоду та дотику, побіліли або посиніли, терміново зверніться до лікаря. Ні в якому разі не нагрівайте обморожені ділянки тіла, не розтирайте їх цупкими тканинами. Не вживайте спиртні напої перед виходом на вулицю як зігріваючий засіб.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

У В А Г А !

За даними Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій в народному господарстві використовується ртуть.

Ртуть виділяється в атмосферу під час спалювання сміття. Серйозними джерелами забруднення ртуттю навколишнього середовища є стічні води.

Ртуть відрізняється високою токсичністю для будь яких форм життя.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

Р т у т ь - рідкий метал сріблясто-білого кольору, помітно летучий вже при кімнатній температурі, її пара і сполуки викликають гострі отруєння людей. Небезпека хронічного отруєння можлива у всіх приміщеннях, де розлита ртуть, коли в різні щілини заходить багато дрібних крапель.

Категорично забороняється зберігати і приймати їжу, а також палити в приміщеннях, де виділяються пари ртуті та її сполуки.

При виявленні розливу ртуті негайно дзвоніть за тел. 101.

Перша допомога при отруєнні парами ртуті:

- при тяжких гострих отруєннях через рот негайно промийте шлунок водою з 20-30 г активованого вугілля, або білковою водою, після чого дайте молоко, збитий з водою яєчний білок, а потім проносне;

- при гострих отруєннях вивести постраждалого із зони ураження, забезпечити повний спокій, потім госпіталізувати;

- при легкій, початковій формі, не контактувати з ртуттю 3-4 тижні і забезпечити лікування в стаціонарних умовах.

Захист - промислові фільтруючі протигази марки "Г", респіратор протигазовий РПГ-67-Г.

***Дотримання правил безпеки при контакті
з ртуттю врятує ваше здоров'я і життя!***

***

ОБЕРЕЖНО НА ЛЬОДУ !

Під час осінньо-зимового льодостою нерідко трапляються нещасні випадки з людьми, які не виконують основних правил безпеки під час переправи по тонкому покриттю водоймищ і річок.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

Переправлятися через замерзлі водоймища слід тільки перевіривши міцність льоду. При цьому його товщина повинна бути: для пішоходів не менше 5-7 см, для вантажної машини не менше 25-55 см. Ковзанку на льоду слід відкривати при товщині льодяного покриття не менше 25 см.

Для своєчасного попередження можливих нещасних випадків на льоду старанно дотримуйтеся наступних правил:

- не катайтесь на ковзанах і санчатах, якщо вам не відома товщина льоду;
- переходьте по льоду тільки у вказаних місцях;
- не підходьте близько до ополонки, проталини;
- огорожуйте гілляками ополонки, проталини;
- не проходите через ділянки битого, колотого льоду.

Якщо Ви провалилися під лід миттєво розставте руки в сторони для того, щоб утримати себе на поверхні. Потім голосно кличте на допомогу, намагайтесь упертися ногами в дрібки льоду позаду і самостійно вибратися з небезпечного місця.

Надаючи допомогу потерпілому:

- наближайтесь до місця пролому льоду поповзом, подайте постраждалому жердину, дошку, мотузку, пояс і обережно тягніть його до берега;
- використовуйте будь-які предмети, що мають додаткову плавучість;
- після вилучення постраждалого із води перенесіть його як можна скоріше в тепле місце, переодягніть в суху білизну, дайте тепле питво, викличте швидку допомогу.

***Будьте обережні на льоду водоймищ і річок
під час осінньо-зимового льодоставу !***

***

БУДЬТЕ ОБЕРЕЖНІ НА ВОДІ !

Не забувайте, що відпочинок на природі, біля води може принести не тільки задоволення і насолоду, але й нещастя. Недотримання елементарних правил поведінки на воді закінчується трагедією.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

1. Не запливайте за обмежувальні буйки.
2. Не пірняйте з берега в невідомих вам місцях (глибина може бути недостатньою для пірнання).
3. Не допускайте переохолодження тіла у воді, при появі судом негайно вийдіть з води.
4. Стримуйте оточуючих від необережних вчинків.
5. Не залишайте дітей без нагляду старших. Забороняйте дітям, молодшим десяти років самостійно заходити у воду.
6. Не заходьте у воду в нетверезому стані.
7. При рятуванні потопаючого звільніть його організм від води і робіть штучне дихання до відновлення серцевої діяльності. Викличте швидку допомогу за тел. 103.
8. Під час надання допомоги травмованому (голова, шия, спина, кінцівки) забезпечте йому повний спокій і викличте швидку допомогу.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

ОБЕРЕЖНО ! Вибухонебезпечні предмети!

На території області продовжують мати місце випадки виявлення вибухонебезпечних предметів - боєприпасів часів Великої Вітчизняної війни, а також сучасних засобів ураження, що випадково стали доступними в результаті злочинної халатності осіб, які відповідають за їх зберігання.

На жаль, більш за все від них страждають та гинуть діти.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

Знайдений боєприпаси (або предмет, що схожий на нього) повинен бути знешкоджений тільки спеціалістами.

Про знахідку вибухонебезпечного предмета необхідно терміново повідомити в місцеві органи державної влади (сільради, відділи з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків

Чорнобильської катастрофи райдержадміністрацій та міськ(рай) виконкомів, райвійськкомати, відділення міліції за тел. 102.

Після виявлення вибухонебезпечного предмету Ви зобов'язані:

1. Зупиніть будь-які роботи в районі небезпечного місця.
2. Ні в якому разі не чіпайте підозрілий предмет.
3. Організуйте охорону небезпечного місця шляхом спостереження здалеку.
4. Не допускайте сторонніх осіб до небезпечного предмета доки не прибули спеціалісти.
5. Негайно дзвоніть у міліцію за тел. 102, а також за тел. 101.

Виконання цих положень збереже Вам і оточуючим здоров'я і життя!

***

О Б Е Р Е Ж Н О ! Антропоознози!

А н т р о п о з о о н о з и - це група інфекційних захворювань, небезпечних для людей і тварин. Вони передаються від хворої тварини до людини, а в деяких випадках навпаки. Це може статися різними шляхами, при тісному побутовому контакті, пов'язаному з доглядом, годуванням під час надання лікувальної допомоги, або через продукти харчування, які виробляються з хворих тварин, у випадку коли продукція не підлягає ветеринарному контролю.

До цих захворювань слід віднести:

- бактеріальні - сибірську виразку, правець, бруцельоз, туберкульоз, ліпоспироз, харчові токсикоінфекції;
- вірусні - сказ, ящур, орнітоз;
- грибкові - стригучий лишай, актиномікоз;
- гельмінтозні - трихінелез, описторхоз.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

Боротьба з антропоознозам носить різноманітний характер. Вона повинна бути спрямована на своєчасне виявлення джерел і осередків інфекції і організацію оздоровчих заходів.

Дотримуйтесь встановлених санітарних вимог під час заготівлі і переробки продуктів тваринного походження і торгівлі ними на ринках.

Боріться з переносниками захворювань, проведіть планові запобіжні прищеплювання, своєчасно ізолюйте і лікуйте хворих тварин.

Регулярно проводьте профілактичні заходи серед осіб, що мають контакти з джерелами антропоознозних захворювань.

Боротьба з антропозоонозними захворюваннями повинна проводитись тільки спеціалістами ветеринарної медицини спільно з органами охорони здоров'я.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

УВАГА ! Сильний вітер !

Сильний вітер зі швидкістю більш як 25 м/с.

ПАМ'ЯТАЙТЕ !

У випадку оповіщення про загрозу урагану, буревію, смерчу, або появи їх ознак дійте у відповідності з наявними рекомендаціями спокійно, впевнено, без паніки:

- закріпіть нестійкі елементи житлових і нежилых приміщень;
- закрийте вікна, двері, приберіть предмети, які можуть травмувати людей;
- знаходячись на відкритій місцевості, вибирайте місця, де не можливі травми від летючих предметів, електричного дроту, для схованки використовуйте яри, рови, ями;
- тварин, що знаходяться на пасовищі, перегонять в небезпечні місця.

Урагани і штормовий вітер в зимових умовах можуть продовжуватись від кількох годин до кількох діб. При загрозі їх виникнення, крім того, необхідно створити запаси води, продуктів харчування, корму для тварин, обмежити пересування, особливо в сільській місцевості.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

УВАГА ! Потенційно-небезпечне підприємство!

Будьте обережні під час роботи з сильнодіючими отруйними речовинами!

За даними Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій в господарстві країни використовується хлорпікрин. Так, на хімічно-небезпечних

підприємствах знаходиться, в загальному, більш як 200 тон небезпечних хімічних сполук, таких як аміак, хлор, та інші, що являють собою потенційну небезпеку для персоналу об'єкту і населення міста.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

Х л о р п і к р и н - високотоксична хімічна сполука, яка являє собою безколірну летючу маслянисту рідину з медовим запахом, викликає подразнення очей, носоглотки, легенів. Вражаюча концентрація - при тривалості дії 10 хв. - 0.025 мг/л, смертельна - при тій же тривалості - 20 мг/л.

Особливості отруєння:

- відсутність інкубаційного періоду;
- швидке розповсюдження симптомів ураження (різь, печія, кашель);
- легеневий набряк розвивається швидше, ніж при отруєнні фосгеном;
- під час попадання на шкіру можливо отруєння у вигляді дерматитів.

Перша допомога при отруєнні:

- промити очі водою;
- одягти протигази або ватно-марлеві пов'язки, змочені 2%-ним розчином питної соди;
- обробити рани мильним розчином;
- вийти з осередку ураження (термінова евакуація уражених з осередку).

Знезаражування зараженої території проводиться розчином сирнистого натрію.

З а х и с т - промислові протигази марки А, В, М, БКФ, цивільні протигази ГП-5, ГП-7, дитячі протигази, КЗД.

Бережіть своє здоров'я і життя!

***

ОБЕРЕЖНО! Ожеледиця!

В зв'язку з різким похолоданням в області і випаданням снігу з дощем при сильному вітрі виникає реальна загроза ожеледиці на автомагістралях. Особливу небезпеку представляє ожеледиця на дорогах в сільській місцевості, де ситуація посилюється сніговими заметами. В результаті ожеледиці різко підвищується кількість шляхово-транспортних пригод на дорогах області.

ПАМ'ЯТАЙТЕ! Тільки уважність і обережність може зберегти Вас від біди. Дотримуйтесь правил дорожнього руху, вимог шляхових знаків і шляхової служби. Вибирайте швидкісний режим, який забезпечив би безпечність руху.

Своєчасне прийняття попереджувальних мір забезпечить Вам безпечність руху під час ожеледиці:

- використовуйте колючки і ланцюги для попередження сковзання коліс;
- дотримуйтесь дистанції між автомашинами при русі в складі колони (не менше 50 м);
- використовуйте гальмування двигуном при зміні режиму руху;
- своєчасно і вміло змінюйте напрямок руху автомобіля при заносах;
- раціонально використовуйте полотно доріг і шляхове покриття.

Будьте уважні і обережні при ожеледиці, надавайте допомогу товаришам, які потрапили у біду!

***

ОБЕРЕЖНО! **Аміак!**

Через недбале відношення населення до отрутохімікатів, або з причини аварії на виробництві підвищується ризик виникнення надзвичайних ситуацій, які призводять до загибелі людей.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

А м і а к - безколірний газ з характерним різким запахом нашатирного спирту. Коефіцієнт густини газоподібного аміаку 0.6, тобто він легший ніж повітря. З повітрям утворює вибухонебезпечну суміш.

Ознаки отруєння аміаком - нежить, кашель, важке дихання, задуха. При цьому підвищується серцебиття, порушується частота пульсу. При контактуванні з рідким аміаком виникає обмерзання, можливий опік з пухирями, виразки.

Перша допомога при отруєнні аміаком:

- одягніть протигаз і виведіть ураженого на свіже повітря;
- дайте йому теплі водяні пари 10 %-ного розчину ментолу в хлороформі;
- дайте йому теплого молока з боржомі або содою;
- при задусі необхідний кисень;

- при спазмі голосових щілин забезпечте тепло на ділянку шиї, теплі ванночки, інгаляцію;
- при зупинці дихання проведіть штучне дихання;
- при попаданні в очі - промийте водою, вазеліновим або оливковим маслом;
- при ураженні шкіри - обмийте чистою водою, зробіть примочки з 5 %-ного розчину оцтової, лимонної або соляної кислоти.

Бережіть своє здоров'я і життя !

Хлор - небезпечна речовина!

Хлор - зеленувато-жовтий газ з різким запахом. В 2,5 рази важчий повітря. Температура кипіння - 34,6 градусів за Цельсієм.

Легко стискується при тискові 5-7 атмосфер в темно-зелену рідину. Під час випарювання в повітря рідкий хлор утворює з водяним паром білий туман.

Під час вдихання парів хлору виникає ураження легень, яке супроводжується набуханням киснево-поглинальних альвеол, які під час кашлю можуть лопнути з виділенням мокроти з кров'ю, внаслідок чого зменшується кількість поглинаючого кисню і людина гине від нестатку кисню. Проте робити штучне дихання не можна, необхідно в важких випадках застосувати кисневу інгаляцію.

Для подання першої допомоги - використовують протигаз. Повний спокій. Для зменшення подразнення - вдихання нашатирного спирту, промивання очей, рота, носа 2 % розчином соди. Якщо продовжується хворобливий кашель - кодеїн або діонін, гірчичники.

Знаючи такі властивості хлору, потрапивши в заражену атмосферу потрібно:

- закрити очі та затамувати дихання;
- закутатися в верхній одяг і дихати через нього (можна змочити водою або сечею);
- не бігти;
- спробувати визначити напрямок вітру;
- виходити з зони в сторону, яка перпендикулярна вітру;
- при неможливості вийти, спробувати залізти на високий предмет (стовп, драбину і т.д.) так як хлор стелеться до землі.

ПАМ'ЯТАЙТЕ !

Під час знаходження в осередку ураження не поспішайте, приймайте усі міри по захисту органів дихання. При виявленні будь-якого виду зараження - негайно дзвоніть за тел. 101.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

ОБЕРЕЖНО! ГРИБИ!

За даними Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій щорічно в Україні від отруєння грибами страждають та гинуть люди, в тому числі і діти.

ПАМ'ЯТАЙТЕ !

Не збирайте грибів трухлявих, червивих, пошкоджених.

Не їжте гриби сирими.

Не збирай грибів біля сміттєзвалищ, автодоріг, залізничних шляхів, промислових підприємств.

При отруєнні грибами виникає: нудота, сильне блювання, може бути судома, непритомність. Потерпілому необхідно дати блювотні і проносні засоби, зігріти ноги, живіт і якнайшвидше відправити до лікарні.

Будьте обережні при збиранні та вживанні грибів!

***

УВАГА! КИШКОВІ ІНФЕКЦІЇ!

З настанням теплого періоду зростає ймовірність захворювання кишковими інфекціями.

Щоб уникнути їх, насамперед дотримуйтеся правил особистої і колективної гігієни:

- перед вживанням їжі мийте руки з милом;
- овочі, фрукти мийте проточною водою;
- запобігайте забруднення харчових продуктів, не забувайте про їх термічну обробку;

- не купуйте продукти харчування на стихійних ринках в осіб, які не мають санітарного дозволу на торгівлю та сумнівної якості;
- розливне молоко обов'язково кип'ятіть;
- користуйтеся водою тільки з перевірених джерел, як для пиття, так і для приготування їжі, миття посуду;
- при перших же ознаках захворювання (пронос, блювота) звертайтеся за медичною допомогою.

Бережіть своє здоров'я і життя!

***

У В А Г А !

У місті є велика кількість покинутих будівель, пустирів і споруд, що загрожують обвалитися, зламаних і відкритих люків, водоводів, каналізацій і т.п.

У цих місцях люблять звично гратися діти і підлітки.

Зруйновані, а особове аварійні будинки уявляють аварійну небезпеку для життя, так як порушені несучі конструкції можуть завалитися, причинивши пошкодження і навіть смерть.

Не знаходьтеся самі в місцях, позначених знаками або пояснювальними надписами, не допускайте в ці зони дітей, тому що перебування їх на таких об'єктах вкрай небезпечно .

Не дозволяйте дітям гратися на будовах і пустирях.

Пам'ятайте: за будь-якої надзвичайної ситуації ваше життя, ваше здоров'я, життя ваших рідних і близьких знаходиться у Ваших руках.

При виявленні небезпеки, пов'язаної з будь-яким спорудою (будівлею) негайно дзвоніть **за тел. 101.**

***Будьте обережні при знаходженні
біля зруйнованих або аварійних будинків!***

***

У В А Г А !

Згідно з оцінкою спеціалістів ООН з питань надзвичайних ситуацій кількість стихійних лих кожного року збільшується на 6 %.

Щороку в Україні, внаслідок різних надзвичайних ситуацій, гине понад 50 тисяч людей. Руйнуються будинки, виходять з ладу трубопроводи,

підтоплюються території. Місто завалено смітниками і переповнено стихійними базарами, що призводить до росту кишкових інфекційних захворювань.

З метою попередження надзвичайних ситуацій техногенного характеру і вжиття організаційних заходів щодо зменшення можливих збитків і втрат населення створено Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і його регіональний підрозділ - управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Для своєчасного реагування на надзвичайні ситуації, що можуть призвести до захворювань, травм або загибелі людей, просимо звертатися за тел. 101 (цілодобово).

***Люди, будьте обережні !
Бережіть себе і своїх близьких!***

***

Будьте обережні під час відпочинку на пляжі !

Довготривале перебування на сонці може призвести до сонячного удару. Він настає при перегріванні організму, особливо голови, прямими сонячними променями.

Перші ознаки: в'ялість, розбитість організму, нудота, головна біль. Потім відчувається підвищення температури тіла, з'являється блювота, можлива непритомність, судома.

При перших ознаках сонячного удару потерпілого необхідно покласти в холодне місце чи затінок. До голови, шиї, тіла слід прикласти холод, давати пити підсолену холодну воду, чай. Належить терміново викликати лікаря або доставити потерпілого до найближчого лікувального закладу.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

**Не можна перебувати тривалий час на сонці.
На голову одягайте головний убір або пов'язуйте світлу хустину.**

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

Газ - небезпечна речовина!

Суміш природного або скрапленого газу з повітрям є вибухонебезпечною.

Не треба самостійно ремонтувати або перебудовувати газові мережі та обладнання.

Герметичність газового обладнання допускається перевіряти під робочим тиском газу з застосуванням газошукача або мильної емульсії.

Димові і вентиляційні канали підлягають періодичній перевірці та очищенню:

- перед опалювальним сезоном - димоходи сезонне працюючих опалювальних і опалювальне - варочних печей незалежно від їх конструкції;

- не рідше одного разу в квартал - димоходи цегельні;

- не рідше одного разу на рік - вентиляційні канали, димоходи азбестоцементні, гончарні, а також виконанні із спеціальних блоків жаростійкого бетону.

В зимовий час не рідше одного разу в місяць власниками будинків повинен проводитись огляд оголовків димоходів з метою запобігання їх обмерзання і закупорки.

ПАМ'ЯТАЙТЕ !

Якщо ви почули запах газу дзвоніть **за тел. 104**. В квартирі треба негайно відкрити вікна і двері. Під час аварії в газовій системі - негайно дзвоніть **за тел. 104**.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

Аміак - небезпечна речовина!

Аміак - безколірний газ з характерним запахом нашатирного спирту. Майже в два рази легше повітря. Добре розчиняється в воді.

Під час вдихання подразнює верхні дихальні шляхи. В високих концентраціях збуджує нервову систему та викликає судороги. Високі концентрації викликають сильне сльозотеча, задуху, біль в очах, сильні приступи запаморочення. Через розлад органів дихання та серцеву слабкість може наступити смерть. Частіше це відбувається через декілька годин, після набряку гортані і легень (опік хімічний).

Під час задухи - давати кисень.

Внаслідок того, що аміак з вологою утворює луги, обробку його потрібно робити кисневими розчинами - пити боржомі, тепле молоко, вдихати теплі водяні пари з оцтовою кислотою (на 1 л води - столова ложка оцтової кислоти).

Під час порушення або зупинки дихання - штучне дихання.

Захист при попаданні в заражену атмосферу - змочена ганчірка (одяг), протигаз марки «К» або «М», або «КД». Дії по виходу із зараженої зони - рухатися перпендикулярно вітру (якщо вийти з зони не вдається, лягти обличчям на землю, неглибоке дихання). Не бігти. Цивільні протигази захищають незначний час, а при високих концентраціях не захищають зовсім.

Нейтралізація аміаку - водою, на 1 т NH_3 - 20 т води.

ПАМ'ЯТАЙТЕ !

Під час знаходження в осередку ураження, не поспішайте, приймайте усі міри по захисту органів дихання.

При виявленні будь-якого виду зараження негайно дзвоніть за тел. 101.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

У В А Г А !

Якщо ви потрапили в зону зараженого **аміаком** повітря для захисту використовувати протигаз із коробкою марки «ДО», «КД», «М», носову хустку, частина одягу, змочені водою або сечею.

Не бігти, заспокоїтися, визначити напрямок вітру, рухатися в перпендикулярному напрямку. Якщо з зони вийти не вдається, то лягти на землю обличчям униз, подих неглибокий через вологий матеріал.

При попаданні в зону зараженого **хлором** повітря необхідно використовувати протигаз із коробкою марки «ГП-5», «ГП-7», «М», «У», «В», носову хустку або частину одягу змоченою водою, сечею.

Не панікувати, не бігти. Визначити напрямок вітру і виходити в перпендикулярному до напрямку вітру. Якщо є можливість, то піднятися на верхні поверхи багатоповерхового будинку.

ПАМ'ЯТАЙТЕ !

Під час знаходження в осередку ураження не поспішайте, приймайте усі міри по захисту органів дихання. При виявленні будь-якого виду зараження - негайно дзвоніть **за тел. 101.**

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

Відправляючись у дорогу поїздом, пам'ятайте:

При аварії страждають, у першу чергу, головні вагони - на них спрямована основна сила енергії.

Отож, з погляду безпеки найкращі місця в поїзді - у центральних вагонах, у купе з аварійним виходом, про який пасажирів має інформувати провідник.

Якщо потяг зійде з колій, центральні вагони встоять, навіть коли перевертаються і відриваються хвостові. При цьому, можливість врятуватись при аварії залежить від чітких і грамотних дій самого пасажирів.

Під час аварії, або екстреному гальмуванні важливо втриматись.

Чітко дотримуйтесь правил користування залізничним транспортом!

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

Будьте обережні у лісі та лісосмугах!

Ліс - одне з головних багатств області. Він попереджає ерозію ґрунту . Він є легенями планети Земля.

Легковажна поведінка людей при відпочинку в лісі або лісосмугах призводить до їх перетворення у смітники та навіть до знищення вогнем.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

У лісі забороняється розпалювати вогонь.

Треба стримуватися від паління. Будь-який вогонь, а також сигарети необхідно гасити водою.

Забороняється ламати дерева та гілки, руйнувати грибниці, обдирати кору з дерев та кущів, лякати та ловити лісних тварин і птахів.

До виходу з лісу приберіть після себе сміття.

Забороняється відвідувати ліс у пожежонебезпечний період, про що повідомляється в засобах масової інформації та на стендах перед в'їздом у ліс.

При виявленні пожежі:

- якщо вогонь незначний, треба вжити заходів щодо його гасіння водою, ґрунтом, піском або шматком тканини;
- якщо вогонь великий - біжить з лісу проти вітру;
- у будь-якому випадку необхідно вжити заходів щодо найшвидшого повідомлення підрозділів пожежної охорони за тел. 101.

Бережіть ліс!

Автомобільні аварії!

Якщо ви виявили ознаки займання (запах диму, горілої гуми) не намагайтесь загасити полум'я, збільшивши швидкість! Перш за все:

- з'їжджайте на узбіччя й зупиніться далі від людей, будівель, інших авто;
- вимкніть запалення, поставте машину на ручне гальмо, висадіть пасажирів (людина може перебувати в автомобілі, що зайнявся, не довше ніж півтори хвилини) і заберіть документи;
- визначте осередок пожежі, ступінь її інтенсивності;
- негайно повідомте в пожежну охорону за тел. 101 чи попросіть це зробити водіїв проїжджаючих машин;
- при загорянні машини внаслідок витікання палива спочатку гасіть паливо, потім - машину;

Не забувайте про особисту безпеку при гасінні полум'я:

- не починайте гасіння, якщо ви у промасленому одязі чи ваші руки у бензині;
- якщо палає під капотом, при відкритті візьміть ганчірку, щоб захистити руки від опіку замка капоту; остерігайтесь викиду полум'я через вільний приток кисню;
- спрямуйте струмінь піни, (газу) вогнегасника спочатку в осередок горіння, а потім маневруйте по всій площині пожежі;
- при займанні в районі бензобаку, необхідно разом з пасажирами відбігти від автомобіля на безпечну відстань; вибух може статися у будь-яку мить.

Пам'ятайте!

Автомобіль займається через порушення елементарних правил пожежної безпеки: витікання палива (мастила) на розігріту поверхню двигуна, недбалість під час перевезення легкозаймистих вантажів, скупчення промаслених ганчірок тощо.

Бережіть своє здоров'я і життя !

**Правила поведінки під час грози,
якщо ви перебуваєте під відкритим небом, якщо
гроза застала вас на вулиці, у полі, в лісі, на річці:**

- не ховайтеся в невеликих спорудах, будинках, наметах і особливо серед острівців дерев;
- краще в такому випадку затаїться у якомусь заглибленні;
- якщо вас двоє чи більше - не скупчуйтеся в укритті разом, а ховайтеся поодиноці - можливе ураження блискавкою спричинить трагедію одному, а не всім, бо розряд, як відомо, перебігає через контакт людських тіл;
- бігти до сховища слід нешвидко і злегка пригнувшись. А не випростаним у весь зріст - розряди контактують із вищими точками, якої і може бути людська голова;
- перебуваючи у сховищі, ноги тримайте вкупі, а не розкидано, тим самим звузивши площу можливого ураження розрядом;
- негайно треба позбутись усіх, які є на вас чи при вас: лопата, сокира, ножі, браслети, навіть годинники - покладіть у захищеному місці далі від себе;
- не лягайте на землю, бо тим самим збільшуєте площу ураження розрядом, сядьте, злегка нагнувши голову, або вона не була вище предметів, які довкола вас;
- якщо відчули у схованці, що оточуючі вас предмети або частина споруд, скажімо, паркан, наче дзинчить чи якимось відлунюють, негайно поміняйте схованку, яка стала небезпечною;
- якщо волосся на голові мовби ворухиться, а то й здіблюється, при наймі так вам здається, теж перейдіть в інше місце, бо тут накопичується електрична енергія, яка може «притягти» блискавку;
- якщо гроза застала вас з довгими, особливо металевими предметами в руках (вудочками, граблями, вилами), не йдіть із ними. А покладіть подалі від себе та перечекайте негоду;
- під час грози ніколи не торкайтеся металевих споруд і залізних електроопор, опор мостів, дротяних огорож і подібних об'єктів з металу;
- негайно припинить прогулянку на велосипеді або верхи на коні - велосипед поставте подалі від себе, а коня прив'яжіть. Бажано не ховатися під високими деревами і не торкатися металевого стовпа чи паркану;

- якщо гроза застала вас у човні на річці або ви плавали у цей час, то найбезпечніше вибратися з води на берег, а якщо це неможливо, то намагайтеся сидіти у човні нерухомо, витягнувши весла, а вплав слід добиратися повільно, спокійно, не розмахуючи руками.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

Правила поведінки під час грози, якщо ви перебуваєте у приміщенні:

- негайно зачиніть всі квартирки, вікна, двері, бо протяги можуть «затягти» сюди блискавку;
- вимкніть електроприлади з розетки;
- у квартирах не користуйтеся водогоном;
- не слід умиватися над раковинами або ваннами, в жодному разі не митися у ваннах, негайно припиніть це при перших спалахах блискавиць чи ударах грому;
- перебувайте подалі від вікон, де можливі протяги, електроприладів, труб, взагалі будь-якого металевого начиння;
- утримайтеся дзвонити по телефону, але якщо це необхідно - то зробіть це одразу ж після чергового грозового розряду, швидко використавши невеличку паузу до наступного розряду.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

Кулькова блискавка!

Якщо до вас наближається кулькова блискавка, стійте спокійно, затамувавши подих, не робіть жодних різких рухів та не намагайтеся одразу ж утікати.

Якщо кулькова блискавка потрапила до вашого помешкання:

- тримайтеся подалі від електроприладів та електропроводки;
- якщо ви маєте у руках якийсь предмет з ізолюючими властивостями, виставте його перед собою і таким чином спробуйте зупинити наближення кулькової блискавки. Якщо блискавка «прилипне» до нього, обережно покладіть його на

землю, опісля цього спробуйте повільно вийти з приміщення, не викликаючи різких коливань потоків повітря;
- після знищення блискавки в приміщенні, як правило, виникає пожежа, то ж ретельно перевірте, чи часом щось не горить.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

У В А Г А !

ВОГОНЬ - незамінний помічний і небезпечна стихія водночас! Неправильне поводження з ним викликає значні матеріальні збитки, втрату життя і здоров'я людей. Опіки від полум'я, окропу, пари, розплавленої можуть бути надзвичайно небезпечними, тому дуже важливо вчасно надати допомогу.

Перша допомога та дії до прибуття лікаря

1. Постраждалого необхідно винести із зони високої температури.
2. Згасити частини одягу, що горять, за допомогою простирадла, ковдри, пал'ята або струменя води. Гасити полум'я на одязі можна піском, землею, снігом. Сам постраждалий може згасити вогонь, перекочуючись по землі.
3. Після припинення горіння з обпечених частин тіла хворого знімають або зрізають одяг. Опікові міхурі не можна проколювати, не можна відривати частини одягу, що прилипли до місць опіку.
4. Обов'язково дайте людині потужний знеболювальний засіб для запобігання виникнення больового шоку.
5. Подальші дії направлені на швидке охолодження обпечених ділянок проточною водою, снігу, етиловим спиртом або одеколоном, які швидко випаровуються і охолоджують місце опіку. За їх відсутності можна скористатися кефіром, який містить 3 % алкоголю.
6. Прилиплий розплавлений бітум можна відшарувати з опікової поверхні, поливаючи під бітумну кірку будь-яку рослинну олію.
7. Значні опіки накрити чистими попросованими простирадлами, пелюшками. Потерпілого обов'язково доправити до лікарні.

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

Обережно, кліщі!

Останнім часом все частішими стали випадки укусів кліщів. Ці укуси небезпечні можливістю розвитку кліщового енцефаліту - запалення мозкових оболонок. Тому:

- будьте уважні й обережні під час відпочинку в зарослих паркових, лісопаркових та лісових смугах, а також на пляжах поблизу густих кущів;
- носіть закритий одяг та головний убір;
- після прогулянки ретельно огляньте себе, особливо на шиї, під колінами, під ліктями та під пахвами, тобто у ніжних, вразливих місцях, з близько розташованими кровоносними судинами;
- ні в якому разі не відривайте кліща від себе різким рухом, адже, якщо смикнути сильно, то голівка комахи може відірватися й залишитися в шкірі, а це небезпечно.

Якщо кліщ учепився в шкіру, його потрібно обережно зняти, але так, щоб не розчавити й не відірвати хоботок. Для цього:

- уражене місце щільно змастіть рослинною (соняшниковою, оливковою, камфорною) олією або гасом;
- видаляючи кліща пінцетом, петлею з міцної нитки, розгойдуйте його з боку вбік і поступово витягаючи короткими, легенькими посмикуваннями;
- дістаючи кліща пальцями, обережно його викручуйте з місця укусу;
- після видалення уражене місце змажте настоянкою йоду або спиртом;
- вилученого кліща обов'язково спаліть;
- після проведення видалення комахи обов'язково вимийте руки з милом, протріть їх спиртом.

У будь-якому разі потерпілого слід показати лікареві. Протягом місяця стежте за його станом. Якщо з'явилися ознаки захворювання (млявість, головні болі, запаморочення, ломота в суглобах), потрібна негайна госпіталізація!

Бережіть своє здоров'я і життя !

***

Шановні батьки!

За статистикою в нашій країні в мирний час від нещасних випадків щодня гине до 4 дітей, щомісяця - близько цілого класу, щороку - майже 2 тисячі юних громадян. Біда трапляється саме тоді, коли за дітьми відсутній належний нагляд. Особливо цифри сумної статистики під час літніх канікул.

Не залишайте дітей без нагляду!

Дбайте про безпеку своїх дітей, дотримуючись правил безпечної поведінки в побуті. Це варто зусиль.

Виховуйте у дітей навички культури безпечної поведінки, демонструючи на власному прикладі обережність у поводженні з вогнем, газом, побутовою хімією, ліками, на волі, тощо. Знайдіть кілька хвилин на відверту розмову про це. Пам'ятайте, що вимірюватимуться згодом витрачені хвилини ціною життя та здоров'я вашої найдорожчої людини. Щоб неждана мить не стала бідою, слід давати дітям чіткі уявлення, як діяти у тій чи іншій ситуації.

Пам'ятайте, що життя та здоров'я наших дітей залежить тільки від нас

Подбайте про безпеку дітей !

Небезпека, яка криється у тонкому льоді.

Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від Чорнобильської катастрофи Дніпропетровської облдержадміністрації з метою забезпечення безпеки людей у зимовий період надає деякі поради щодо дій в екстремальних умовах на зимових водоймищах.

Як вибратися з льодової пастки ? Що таке тонкий лід?

Лід може бути неміцним біля стоку води (наприклад, з фабрики або заводу); Тонкий або крихкий лід буває поблизу кущів, очерету, під кучугурами, у місцях, де водорості вмерзли у лід, де б'ють ключі, де швидка течія або струмок впадає в річку.

- Ні в якому разі не перевіряйте міцність льоду ударом ноги.

- Безпечним вважається лід: для одного пішохода - лід зеленуватого відтінку, товщиною не менше 7 сантиметрів; для влаштування ковзанки - не менше 10-12 сантиметрів (масове катання - 25 сантиметрів); масова переправа пішки може бути організована при товщині льоду не менше, ніж 15 сантиметрів.

- Якщо лід почав тріщати, не біжіть, а відходьте повільно, не відриваючи ступні ніг від льоду.

- Твердо запам'ятайте, що зимова підлідна ловля риби потребує особливого дотримання правил безпеки:

- не пробивайте поруч багато лунок;

- не збирайтеся великими групами на одному місці;

- не пробивайте лунки на переправах;

- не ловіть рибу поблизу вимоїн та занадто далеко від берега;

- завжди майте під рукою міцну мотузку 12-15 метрів;

- тримайте поруч з лункою дошку або велику гілку.

Якщо ви провалилися на льоду річки або озера:

- Широко розкиньте руки по краях льодового пролому та утримуйтеся від занурення з головою.

- Намагайтеся, не обламуючи краю пролому, без різних рухів вибиратися на лід, наповзаючи грудьми і по черзі витягаючи на поверхню ноги.

- Вибравшись із льодового пролому, відкотіться, а потім повзть у той бік, звідки ви прийшли і де міцність льоду, таким чином, перевірена. Будьте обережні до самого берега, а там не зупиняйтесь, поки не опинитеся в теплі.

- Якщо на ваших очах на льоду провалилася людина, негайно сповістіть їй, що йдете на допомогу. Візьміть лижі, дошку, фанеру (це збільшить площу опори) і повзть на них, широко розкидаючи при цьому руки. До самого краю ополонки не підповзайте. Ремені, шарфи, дошка, жердина, санки або лижі допоможуть врятувати людину. Кидати їх потрібно з відстані 3-4 метрів.

- Якщо ви не один, тоді, узявши один одного за ноги, лягайте на лід ланцюжком і рухайтесь до пролому.

- Подавши постраждалому підручний засіб порятунку, витягайте його на лід і повзть з небезпечної зони. Потерпілого укрийте від вітру і якнайшвидше доставте в тепле місце, розітріть, переодягніть в сухий одяг і напоїть чаєм.

*** *Бережіть своє здоров'я і життя* ***

ЗМІСТ

Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці.....	4
Нормативні акти з охорони праці.....	5
Інтернет-ресурси з охорони праці.....	6
Основні питання стану охорони праці в закладах освіти.....	7
Стан охорони праці навчальних майстерень.....	14
Стан охорони праці в навчальних майстернях обслуговуючих видів праці.....	16
Стан охорони праці в кабінетах хімії.....	18
Стан охорони праці в кабінеті фізики.....	20
Стан охорони праці в кабінеті біології.....	21
Стан охорони праці в кабінеті інформатики.....	22
Стан охорони праці в спортивному залі.....	23
Стан охорони праці на харчоблоці.....	25
Стан охорони праці в приміщеннях дошкільних закладів освіти.....	26
Стан охорони праці в пральні.....	27
Стан охорони праці в гладильній.....	28
Стан охорони праці в котельні.....	29
Організація роботи з охорони праці в системі Міністерства освіти і науки України.....	30
Зразки наказів з охорони праці для навчально-виховних закладів.....	43
Правила пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України...	53
Пожежна безпека в системі освіти.....	56
Нормативні документи щодо визначення порядку дій під час несприятливих природно-кліматичних умов.....	66
Про затвердження Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах.....	67
Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах.....	67
Додатки до Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах.....	75
Міри безпеки в аварійних ситуаціях.....	81
Надання першої долікарської допомоги потерпілому при нещасних випадках.....	93
Гігієнічні вимоги до умов перевезення залізничним транспортом організованих дитячих колективів.....	122
Підготовка до проведення новорічних свят.....	126
Положення про розробку інструкцій.....	128
Інструкція з охорони праці при роботі на комп'ютерах.....	133
Інструкція з охорони праці для технологічного персоналу з електробезпеки на 1 групу.	139
Навчання з питань охорони праці: Додатки до Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України...	142
Інструкція про порядок організації туристсько-екскурсійних перевезень учнів автобусами.....	147
Інструкція про порядок перевезення дітей і учнів автобусами за разовими заявками.....	150
Бесіди з техніки безпеки.....	152
Пам'ятки.....	165

Затверджено на засіданні методичної комісії кафедри безпеки життєдіяльності (протокол №3 від 29.10.2013 року), засіданні кафедри математичних і природничих дисциплін (протокол №3 від 29.10.2013 року) та на засіданні кафедри теорії і методики початкової освіти (протокол №4 від 23.10.2013р.).

Рекомендовано до друку методичною комісією кафедри безпеки життєдіяльності (протокол №3 від 29.10.2013 року), кафедрою математичних і природничих дисциплін (протокол №3 від 29.10.2013 року) та кафедрою теорії і методики початкової освіти (протокол №4 від 23.10.2013р.).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо організації роботи з охорони праці

*на допомогу керівникам та працівникам
навчально-виховних закладів*

Підписано до друку 12.11.2013 р.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 11.39
Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура “ Times New Roman”
Наклад 10 прим.

Івано-Франківськ,
Височана, 18, Видавництво «НАІР»
(0342) 50-57-82, 0504336793

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції №4191 від 12.11.2011р.